

Ubezpieczenia

w zrównoważonej gospodarce

Magdalena Chmielowiec-Lewczuk, Marta Nowak

Ubezpieczenia

w zrównoważonej gospodarce

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2023

Recenzja naukowa

Teresa Hanna Bednarczyk

Redakcja wydawnicza

Dorota Pitulec

Korekta

Justyna Mroczkowska-Lepka

Skład i łamanie

Beata Mazur

Projekt okładki

Beata Dębska

Na okładce wykorzystano zdjęcie z zasobów Adobe Stock

Projekt finansowany w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Regionalna Inicjatywa Dokończenia” w latach 2019-2023, nr projektu: 015/RID/2018/19, kwota finansowania: 10 721 040,00 zł

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2023

Nota copyright obowiązuje do 31 lipca 2024 roku. Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

Od 1 sierpnia 2024 roku publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0).
Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

ISBN 978-83-67400-78-7 (dla wersji papierowej)

ISBN 978-83-67400-79-4 (dla wersji elektronicznej)

DOI: 10.15611/2023.79.4

Cytuj jako: Chmielowiec-Lewczuk, M. i Nowak, M. (2023). *Ubezpieczenia w zrównoważonej gospodarce*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Magdalena Chmielowiec-Lewczuk ORCID: 0000-0002-6950-179X

Marta Nowak ORCID: 0000-0002-0625-7988

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
1. Idea zrównoważonego rozwoju	9
1.1. Istota zrównoważonego rozwoju.....	9
1.2. Zrównoważony rozwój w kontekście ogólnych rozważań etycznych	20
1.3. Zrównoważony rozwój w kontekście ekofilozofii i ekoetyki	30
1.4. Ubezpieczenia w świetle idei zrównoważonego rozwoju.....	41
2. Zrównoważony rozwój i raportowanie niefinansowe – empiryczne badania jakościowe	47
2.1. Idea i motyw badania.....	47
2.2. Metodyka przeprowadzonych badań jakościowych	47
2.3. Odniesienie do celów zrównoważonego rozwoju	50
2.4. Kwestie społeczne, środowiskowe i etyczne	56
2.5. Raporty społecznej odpowiedzialności biznesu oraz raporty środowiskowe w ocenie respondentów	60
3. Zrównoważony rozwój zakładu ubezpieczeń i jego przejawy	67
3.1. Regulacje dotyczące zrównoważonego rozwoju ubezpieczycieli	67
3.2. Inwestowanie przez ubezpieczycieli w sposób zrównoważony	73
3.3. Zarządzanie ryzykiem w sposób zrównoważony	77
3.4. Underwriting ubezpieczeniowy zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju	81
3.5. Obszary działalności zakładów ubezpieczeń związane ze zrównoważonym rozwojem.....	85
4. Dostępność i przejrzystość informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju zakładów ubezpieczeń na polskim rynku.....	92
4.1. Charakter i struktura współczesnego rynku ubezpieczeniowego w Polsce	92
4.2. Metodyka badań empirycznych dotyczących dostępności oraz przejrzystości informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem zakładów ubezpieczeń na polskim rynku	97

4.3. Badanie empiryczne – wyniki.....	100
4.4. Badanie empiryczne – podsumowanie.....	117
Zakończenie.....	124
Literatura.....	125
Spis rysunków	131
Spis tabel.....	132
Abstract.....	133

Wstęp

Koncepcja zrównoważonego rozwoju powstała wiele lat temu, jednak dopiero stosunkowo niedawno zaczęto formułować jego szczegółowe zasady oraz regulacje związane z jego wdrożeniem. Działania te w istotny sposób wpływają na gospodarkę, rynki, podmioty i społeczeństwo. Dotyczy to również zakładów ubezpieczeń, które jako podmioty rynku finansowego są częścią gospodarki funkcjonującej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Główną ideą zrównoważonego rozwoju jest stworzenie takich warunków funkcjonowania gospodarki, które uwzględniają aspekty społeczne i środowiskowe. Choć idea ta wydaje się słuszna, może również wzbudzać pewne wątpliwości. Działania bowiem, wynikające często z tworzonej regulacji, wpływają również w pewien sposób na rynek, co może być postrzegane jako swego rodzaju interwencja mogąca skutkować utratą jego niezależności i wolności.

Niezależnie jednak od tego, jak oceniana jest idea zrównoważonego rozwoju oraz jej wdrożenie w praktykę gospodarczą, zakłady ubezpieczeń jako instytucje finansowe są zobowiązane do przestrzegania związanych z nią regulacji. Ze względu na złożoność działalności ubezpieczycieli oraz szczególną rolę, jako odgrywają ubezpieczenia w gospodarce, problem zrównoważonego rozwoju ma dla ich działalności duże znaczenie, wpływa bowiem na ich produkty, działalność inwestycyjną, jak i na kreowanie wizerunku jako instytucji zaufania publicznego.

Celem niniejszej pracy jest ocena wyzwań, jakie niesie implementacja zasad zrównoważonego rozwoju dla branży ubezpieczeniowej, oraz weryfikacja dostępności i przejrzystości informacji niefinansowych publikowanych przez krajowych ubezpieczycieli. Praca składa się z czterech rozdziałów.

W rozdziale pierwszym przedstawiono ideę zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do podmiotów państwowych oraz przedsiębiorstw. Ukazano szerokie tło etyczne idei zrównoważonego rozwoju w kontekście etyki ogólnej, etyki społecznej oraz etyki ekologicznej i ekofilozofii, przedstawiając tym samym często pomijany kontekst moralny idei *sustainability*. Wskazano także powiązanie zrównoważonego rozwoju z ideami religijnymi na bazie encykliki *Laudato Si*. Uzupełnieniem tego rozdziału jest przedstawienie ubezpieczeń w świetle zrównoważonego rozwoju. Należy bowiem podkreślić, że istnieje ścisły związek zrównoważonych ubezpieczeń z kwestiami zrównoważonego finansowania i inwestowania.

W rozdziale drugim przedstawiono badania jakościowe dotyczące postaw potencjalnych autorów i czytelników raportów niefinansowych wobec idei zrównoważo-

nego rozwoju oraz wobec raportowania społecznej odpowiedzialności biznesu i raportowania środowiskowego. Ukazano poglądy respondentów w odniesieniu do istotności poszczególnych celów zrównoważonego rozwoju. Zidentyfikowano ich postawy wobec środowiskowych, społecznych oraz etycznych postulatów zawartych w celach zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono, jak wygląda postrzeganie raportów niefinansowych w kontekście konkretnych celów zrównoważonego rozwoju.

W rozdziale trzecim zaprezentowano najważniejsze regulacje związane ze zrównoważonym rozwojem dotyczące zakładów ubezpieczeń. Na szczególną uwagę zasługuje rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (Dz. Urz. UE L 317 z 9.12.2019 r.). W rozdziale tym omówiono również rolę inwestycji, zarządzania ryzykiem oraz underwritingu w zrównoważonej gospodarce. Wskazano też na skutki tych działań, co wpływa na niektóre obszary działalności ubezpieczycieli.

W rozdziale czwartym zaprezentowano wyniki badania, którego celem była ocena zakresu, przejrzystości oraz dostępności informacji publikowanych przez zakłady ubezpieczeń prowadzące swoją działalność w Polsce. Została postawiona następująca hipoteza: współczesne uwarunkowania rynkowe związane z rolą zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce, w dużej mierze wynikające z pojawiających się regulacji wymagających od ubezpieczycieli publikowania informacji z tego zakresu, wpływają na kształtowanie ich wizerunku jako instytucji zaufania publicznego.

Zrównoważony rozwój jest ideą, która kształtuje współczesną rzeczywistość gospodarczą. Instytucje finansowe, do których należą zakłady ubezpieczeń, odgrywają szczególną rolę w gospodarce, a ich działalność jest uzależniona w dużym stopniu od wymogów i regulacji związanych ze zrównoważonym rozwojem. Dlatego też temat ten jest obecnie bardzo popularny, choć istnieje jeszcze wiele problemów z tym obszarze, które pozostają nierozwiązane. Dodatkowo większość publikacji, a nawet regulacji, nie odnosi się bezpośrednio do zakładów ubezpieczeń, które mają specyficzną działalność i wymagają odrębnego podejścia. Niniejsza książka zatem ma za zadanie również uzupełnić lukę badawczą w tej dziedzinie.

Rozdział 1

Idea zrównoważonego rozwoju

1.1

Istota zrównoważonego rozwoju

Angielski zwrot *sustainable development* można tłumaczyć na wiele sposobów, przy czym kluczowa jest tu różnorodność znaczenia słowa *sustain*, które oznacza przede wszystkim „podtrzymywać”. Z połączenia słowa *development*, czyli „rozwój”, i słowa *sustainable* otrzymać można przede wszystkim wyrażenia „wzrost podtrzymywalny”, „wzrost odnawialny”, natomiast w odniesieniu do nazwy koncepcji ekonomicznej przyjęło się mówić o wzroście trwałym bądź wzroście zrównoważonym.

Znamienne jest, że polskie prawo definiuje zrównoważony rozwój w ustawie poświęconej ochronie środowiska. Tak więc, mimo że kwestie zrównoważonego rozwoju dotyczą także spraw społeczno-etycznych, niejako poprzez ulokowanie ich w konkretnym akcie prawnym ustawodawca uznaje kwestie środowiskowe za centralne dla zrównoważonego rozwoju.

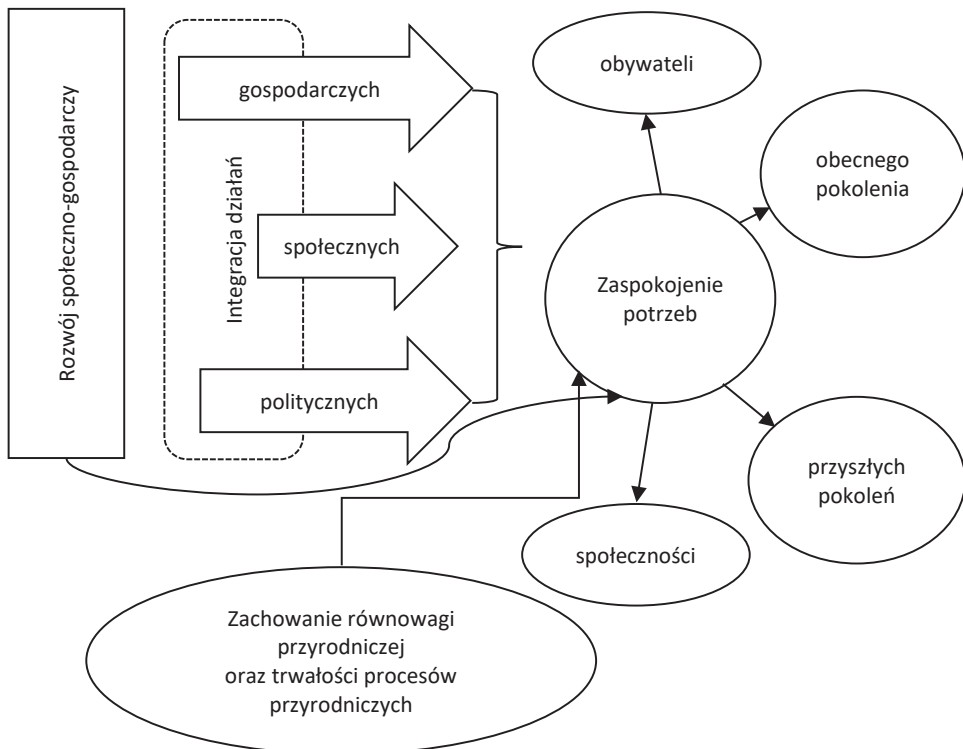
Według Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska przez zrównoważony rozwój „rozumie się [...] taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń” (Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. ..., poz. 627 art. 3 pkt 50).

Z przytoczonej definicji ustawowej można wyczytać przede wszystkim podstawowe atrybuty zrównoważonego rozwoju. Po pierwsze, ma on charakter społeczno-gospodarczy, czyli przebiega nie tylko w obszarze ekonomii, ale także w obszarze ludzkim, i dotyczy społeczności oraz społeczeństwa. Po drugie, składają się na niego procesy zarówno społeczne, jak i polityczne oraz gospodarcze, których przebieg powinien mieć charakter zintegrowany. Po trzecie, przebieg procesów politycznych, gospodarczych i społecznych powinien następować bez naruszenia równowagi środowiska naturalnego i bez zakłócania podstawowych procesów przyrodniczych. Po czwarte, zrównoważony rozwój powinien być gwarancją zaspokajania podstawo-

wych potrzeb zarówno poszczególnych osób, jak i różnych społeczności. Po piąte, efekty rozwoju będącego rozwojem zrównoważonym powinny dotyczyć nie tylko obecnego, ale także przyszłego pokolenia. Wobec tego wyróżnikami rozwoju zrównoważonego są:

- nastawienie długofalowe i wykraczanie poza dzień dzisiejszy,
- ochrona środowiska,
- zapewnienie zaspokojenia potrzeb ludzkich w obszarze zarówno indywidualnym, jak i grupowym,
- koordynacja działań o wielorakim charakterze.

Zrównoważony rozwój można zilustrować jak na rys. 1.1.

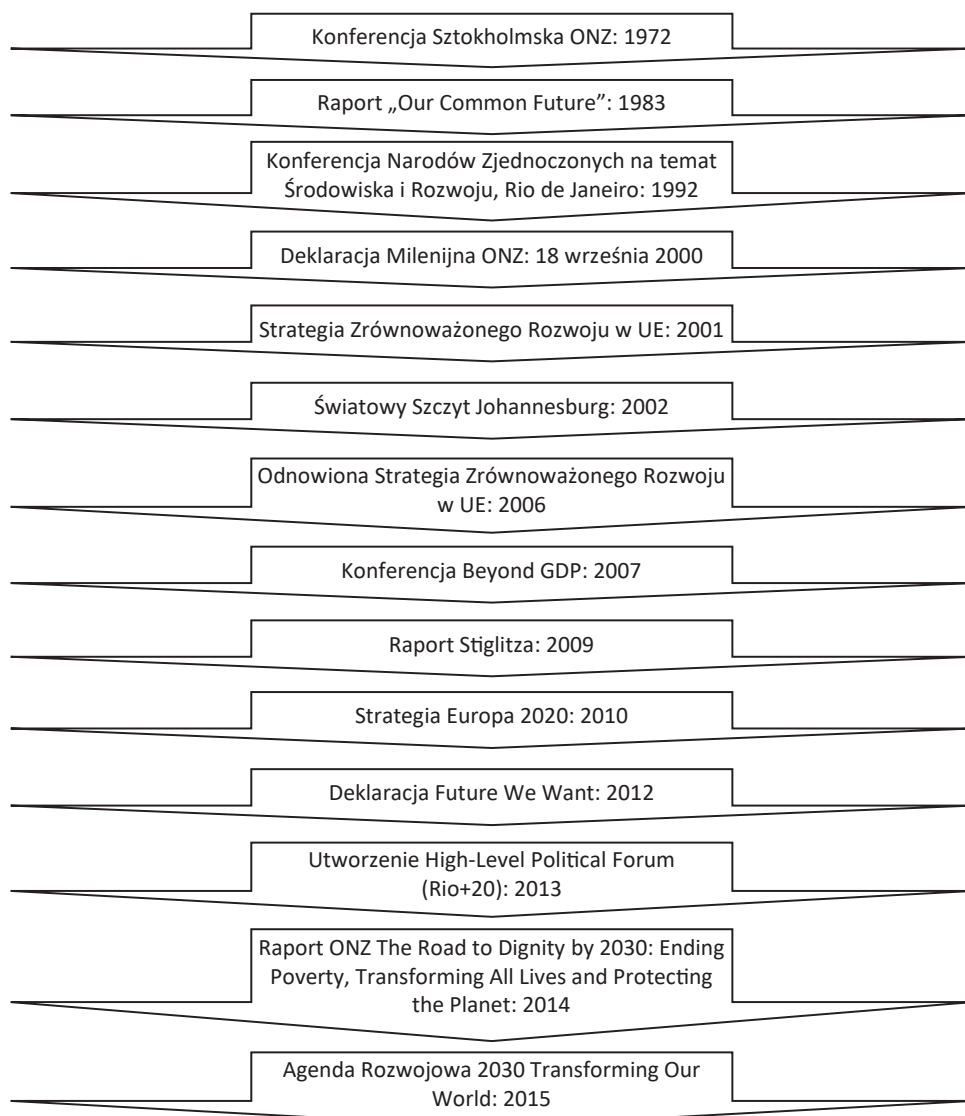

Rysunek 1.1. Schematyczne ujęcie idei zrównoważonego rozwoju prezentowanego w Ustawie Prawo ochrony środowiska

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. ...).

Według I. Sztangret (2016) zrównoważony rozwój, „nazywany również trwałym rozwojem czy ekorozwojem, jest koncepcją ekonomii, zakładającą poziom i jakość życia na poziomie zagwarantowanym przez rozwój cywilizacyjny w danym czasie”.

Z wymienionych określeń wynikają kolejne atrybuty zrównoważonego rozwoju – ma on przebiegać trwale (a więc musi przebiegać w taki sposób, by nie zachwiać nim np. brak równowagi ekologicznej) oraz ma być rozwojem ekologicznym, czyli biorącym pod uwagę charakterystykę i stabilność ekosystemów.

Rysunek 1.2. Najważniejsze spotkania i dokumenty międzynarodowe dotyczące zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowano na podstawie (Misztal, 2019).

Problemy braku równowagi w rozwoju oraz postępującej degradacji środowiska naturalnego stały się przedmiotem globalnej troski. Efektem tego jest wiele inicjatyw międzynarodowych, przede wszystkim w formie spotkań na wysokim szczeblu oraz przyjmowania koncepcji i sporządzania dokumentów mających na celu spowolnienie i zatrzymanie degradacji środowiska naturalnego przy jednoczesnym rozwoju gospodarczym, a także zapewnieniu dostępu do zasobów ludziom i społeczeństwom. Zaprezentowano je w układzie chronologicznym na rys. 1.2.

Chronologia wydarzeń wyszczególnionych na rys. 1.2 jasno wskazuje, że mimo iż problematyką zaczęto zajmować się już w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia, szczególna intensywność spotkań i dokumentów przypada na obecny wiek.

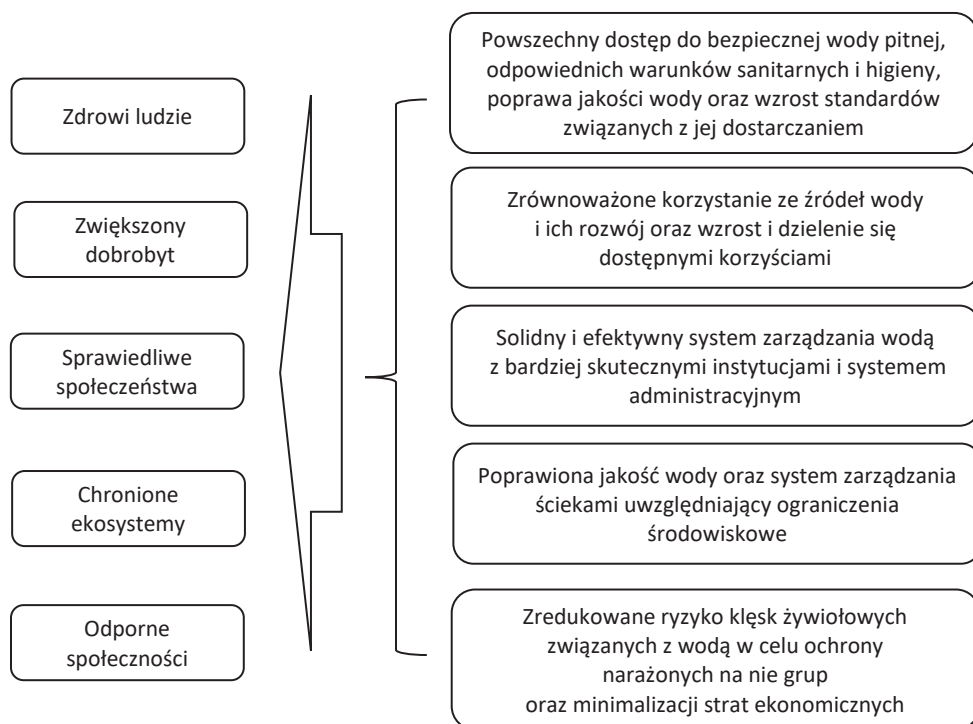
Kluczowe w kontekście zrównoważonego rozwoju w ujęciu globalnym są cele zrównoważonego rozwoju zdefiniowane przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Zawarto je w tab. 1.1.

Tabela 1.1. Cele zrównoważonego rozwoju określone przez Organizację Narodów Zjednoczonych

Numer celu	Hasłowe ujęcie celu	Szczegółowa specyfikacja celu
1	Likwidacja biedy	Likwidacja biedy wszędzie i we wszystkich jej formach
2	Zero głodu	Likwidacja głodu, osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego, poprawa odżywiania, promocja zrównoważonego rolnictwa
3	Dobre zdrowie i dobrostan	Zapewnienie osobom w każdym wieku dobrego życia i promocja dobrostanu
4	Edukacja wysokiej jakości	Zapewnienie wszystkim inkluzywnej i godziwej edukacji wysokiej jakości oraz możliwości uczenia się przez całe życie
5	Równość płci	Osiągnięcie równości płci oraz wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt
6	Czysta woda i warunki sanitarne	Zapewnienie wszystkim dostępności i zrównoważonego gospodarowania zasobami wody oraz odpowiednich warunków sanitarnych
7	Dostępna cenowo i czysta energia	Zapewnienie wszystkim dostępności do przystępnej cenowo, niezawodnej, odnawialnej i nowoczesnej energii
8	Godna praca i wzrost ekonomiczny	Zapewnienie trwałego, inkluzywnego i zrównoważonego ekonomicznego wzrostu oraz zapewnienie wszystkim pełnego i produktywnego zatrudnienia i godnej pracy
9	Przemysł, innowacje i infrastruktura	Budowa wytrzymałej infrastruktury, promocja zrównoważonego i inkluzywnego uprzemysłowienia oraz wspieranie innowacji
10	Redukcja nierówności	Redukcja nierówności wewnątrz krajów i pomiędzy nimi
11	Zrównoważone miasta i społeczności	Sprawienie, by miasta i osiedla były inkluzywne, bezpieczne, wytrzymałe i zrównoważone
12	Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja	Zapewnienie zrównoważonych wzorców konsumpcji i produkcji

13	Działania na rzecz klimatu	Podjęcie pilnych działań, by walczyć ze zmianami klimatu i ich konsekwencjami
14	Życie pod wodą	Ochrona i zrównoważone korzystanie z oceanów, mórz i zasobów morskich dla zrównoważonego rozwoju
15	Życie na lądzie	Ochrona, przywrócenie i promowanie zrównoważonego wykorzystywania ekosystemów lądowych, zrównoważona gospodarka leśna, walka z pustynnieniem, zatrzymanie i odwrócenie degradacji łąd i zatrzymanie utraty bioróżnorodności
16	Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje	Promowanie pokojowych i inkluzywnych społeczeństw dla zrównoważonego rozwoju, dostarczenie dostępu do sprawiedliwości dla wszystkich i budowa efektywnych, odpowiedzialnych i inkluzywnych instytucji na wszystkich poziomach
17	Partnerstwo dla osiągnięcia celów	Wzmocnienie środków implementacji oraz rewitalizacja globalnego partnerstwa dla zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne na podstawie (United Nations (a), b.d.).

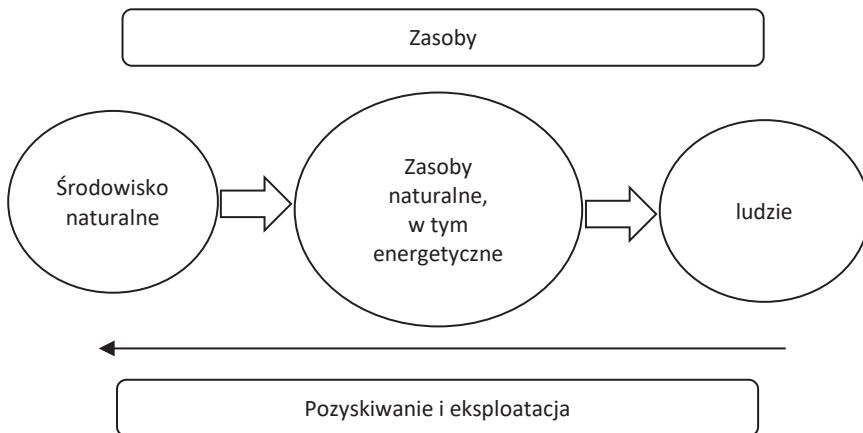
Rysunek 1.3. Warunkowanie osiągnięcia celów dotyczących ludzi, społeczeństw i ekosystemów poprzez realizację celów związanych z wodą

Źródło: opracowanie własne na podstawie (United Nations (b), b.d.).

Należy zauważyć, że cele zrównoważonego rozwoju zdefiniowane przez ONZ dotyczą zarówno ludzkości, jak i środowiska naturalnego. Odwołują się one też do kwestii społecznych i etycznych. W szczególności zaś osadzone są w etycznych postulatach sprawiedliwości oraz równości. Wśród nich ważne miejsce zajmuje energia – pozyskiwana z przyrody, niezbędna ludziom, oraz inne zasoby naturalne.

Cele zrównoważonego rozwoju można uszczegółowić, a także ująć w formie zadań do realizacji oraz czynników warunkujących. Do tych ostatnich należy przede wszystkim utrzymanie i zapewnienie dostępu do ważnych zasobów naturalnych, a głównie do jednego z cenniejszych, czyli wody. Ponadto coraz częściej pojawiają się zjawiska świadczące o jej szczególnym znaczeniu, zarówno z powodu jej istotności dla człowieka i niemożności zastąpienia, jak i ze względu na coraz częstsze jej braki w wielu regionach świata, a także dewastujące klęski żywiołowe właśnie związane z tym zasobem. Rysunek 1.3 wskazuje, jak realizacja celów dotyczących wody warunkuje osiągnięcie celów dotyczących ludzi, ekosystemów, społeczności i społeczeństw.

Ingerencja w środowisko naturalne jest zazwyczaj powiązana z pozyskiwaniem z niego przez ludzi określonych zasobów. Ilustruje to rys. 1.4.

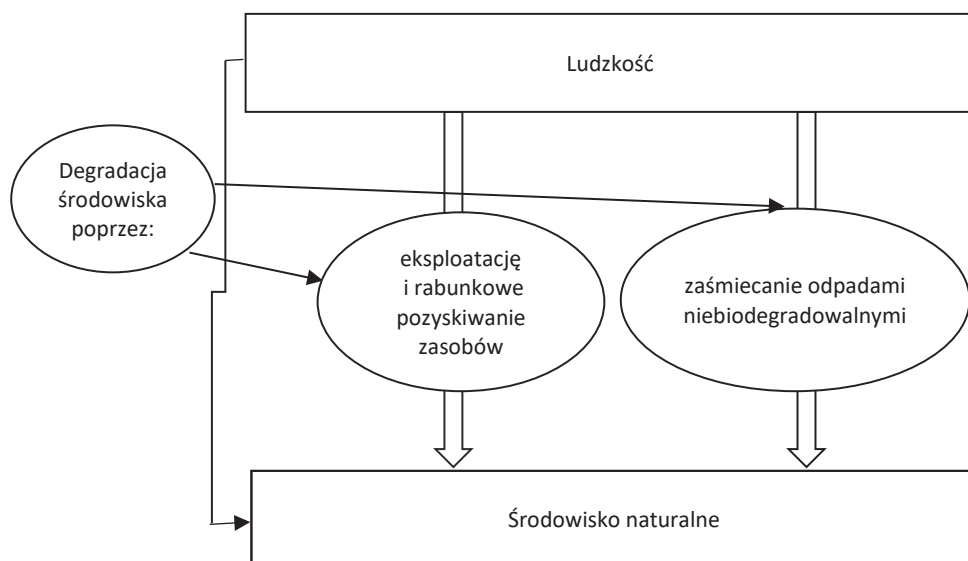

Rysunek 1.4. Zasoby, ich pozyskiwanie i eksploatacja

Źródło: opracowanie własne.

Jak wskazano na rys. 1.5, dewastujący wpływ na środowisko, a więc niezrównoważone podejście do rozwoju, może się wiązać z dwoma podstawowymi aspektami:

- nadmiernym pozyskiwaniem zasobów naturalnych,
- wprowadzaniem do środowiska naturalnego odpadów o pochodzeniu nieorganicznym.

Rysunek 1.5. Degradacja środowiska przez ludzkość

Źródło: opracowanie własne.

Szczególne zagrożenia w dwóch wymienionych aspektach kreowane są nie przez pojedyncze osoby czy społeczności, lecz poprzez organizacje gospodarcze, które na potrzeby prowadzonej działalności zarówno eksploatują zasoby naturalne (m.in. zasoby energetyczne poprzez pozyskiwanie ich np. z kopalń), jak i odprowadzają do przyrody efekty uboczne swojej działalności (np. ścieki do szczególnie cennego zasobu naturalnego, jakim jest woda). Ponadto same produkty oferowane konsumentom przez biznes mogą być nieekologicznie, np. ze względu na konieczność zużycia dużej ilości wody lub energii elektrycznej do ich wytworzenia lub też ze względu na krótki cykl użytkowania produktów oraz wprowadzenie po nim do środowiska elementów, które nie ulegają biodegradacji, np. plastiku.

W związku z tym z ogólnym hasłem zrównoważonego rozwoju wiąże się przede wszystkim zrównoważony rozwój przedsiębiorstw. Jak wskazuje A. Misztal, zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa oznacza poprawę sytuacji finansowo-majątkowej podmiotu przy jednoczesnej poprawie warunków i jakości funkcjonowania jego pracowników i dbaniu o poprawę standardów związanych z ochroną środowiska naturalnego. Harmonizacja działań w kierunku realizacji określonych wcześniej założonych celów strategicznych nie tylko musi uwzględniać bieżące warunki funkcjonowania, ale również wyraża konieczność dbania o przyszłość podmiotu gospodarczego (Misztal, 2018).

Spełnianie zasad zrównoważonego rozwoju można odnieść do konsumpcji, gdyż często działania antyspołeczne i nieekologiczne są w jakimś stopniu preferowane lub dopuszczane przez konsumentów. Przykładem w sferze społecznej może być

preferowanie produktów tanich, nawet gdy klient ma świadomość, że ich niska cena jest wynikiem zaniżania wynagrodzeń pracowników lub, w skrajnych przypadkach, pracy niewolniczej. Przykładem w sferze ekologicznej może być preferencja dotycząca produktów wygodniejszych, do których jest łatwiejszy dostęp, jak np. torby plastikowe ze względu na ich dostępność w każdym sklepie.

W związku z tym kwestie zrównoważonego rozwoju powinny dotyczyć nie tylko państwa, przedsiębiorstw i społeczeństw, ale także konsumentów. W tym kontekście mowa jest o zrównoważonej konsumpcji, a nawet dekonsumpcji. Zrównoważony wzrost stoi w sprzeczności z nadmierną konsumpcją. Z drugiej strony równowagę może wspierać dekonsumpcja. Może ona jednak wzrost spowalniać, a jej przyczyny mogą się wiązać właśnie z brakiem równowagi, szczególnie społecznej, powodującej, iż określonych grup ludzi nie stać na pożądane produkty. Tabela 1.2 zawiera klasyfikację najważniejszych typów dekonsumpcji wraz z wyjaśnieniem ich istoty.

Ograniczanie konsumpcji w celu jej racjonalizacji, omówione w ostatnim wierszu tab. 1.2, jest właśnie konsumpcją zrównoważoną. W przeciwieństwie do innych typów tego zjawiska, bazuje ono przede wszystkim na głębokiej wiedzy i świadomości na temat efektów konsumpcji, szczególnie w wymiarze środowiskowym. Wiąże się także z przesytem konsumpcją masową. Co ważne, ma polegać nie na zrezygnowaniu z satysfakcji z zaspokajania własnych potrzeb, ale na robieniu tego w taki sposób, by podobną szansę miały też kolejne pokolenia.

Należy zauważyć, że również inne kategorie dekonsumpcji, mimo że nie są tożsame z konsumpcją zrównoważoną, wykazują się zaletami w rozumieniu zmniejszenia negatywnych skutków konsumpcji.

Ograniczenie konsumpcji ze względu na wzrost niepewności (czyli konsumpcja asekuracyjna) może skutkować zwiększeniem oszczędności lub redukcją zadłużenia gospodarstw domowych. Ograniczenie konsumpcji w kategoriach ilościowych i realizacja aspiracji jakościowych będą sprzyjać dobrostanowi psychicznemu oraz zacieśnianiu więzi społecznych. Ograniczenie konsumpcji w sferze materialnej na rzecz sfery niematerialnej będzie prowadzić do zwiększenia zasobu pozyskiwanych w ten sposób emocji i doznań, a więc przełoży się również na dobrostan psychiczny konsumentów.

Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw był analizowany przez badaczy w wielu kontekstach. A. Misztal (2018) badała go w odniesieniu do podmiotów gospodarczych funkcjonujących w naszym kraju. Podstawowy cel dociekań stanowiła ocena zrównoważonego rozwoju polskich przedsiębiorstw. Dokonano jej z podziałem na sekcje Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007) w latach 2009-2015.

Autorka zdefiniowała różne wskaźniki wzrostu, w tym skonstruowała wskaźniki zintegrowane, przyjmujące wartości od 0 do 1. Wyższy poziom wskaźnika oznaczał wyższy stopień zrównoważonego rozwoju. Średnia wartość syntetycznego wskaźnika ekonomicznego wyniosła w całej zbiorowości przedsiębiorstw 0,83, społecznego – 0,85, środowiskowego – 0,86. W wyniku badań stwierdzono, że zrównoważony rozwój przedsiębiorstw uzależniony jest od wielu determinant, których prawidłowe

Tabela 1.2. Konsumpcja zrównoważona jako typ dekonsumpcji

Typ dekonsumpcji	Istota
Ograniczenie konsumpcji ze względu na wzrost niepewności sytuacji współczesnych gospodarstw domowych	▪ konsumpcja asekuracyjna, ▪ wynika z następujących przesłanek: niepewność rynków finansowych, życie na kredyt, brak stabilności zatrudnienia, strach przed wykluczeniem, przed nowymi odmianami chorób, strach przed konfliktami zbrojnymi oraz innymi katastrofami żywiołowymi, ▪ ma także sprzyjać domowemu budżetowi, ▪ może się przyczynić do zmniejszenia zadłużenia gospodarstwa domowego lub niepodejmowania decyzji, które mogłyby go zwiększyć
Ograniczenie ilościowe konsumpcji na rzecz wzrostu aspiracji jakościowych	▪ przedkładanie wydatkowania nawet większych funduszy, rzadziej i na towar trwalszy, lepszej jakości, ▪ aspiracje jakościowe przejawiane np. przez zwolenników ruchu <i>slow</i>, którego najbardziej sztandarowymi odłamami są: <i>slow food</i> i <i>slow living</i>, ▪ oraz ruchu <i>downshift</i> (dążącego do zwalniania tempa życia oraz konsumpcji w celu uzyskania większej satysfakcji z życia i otwarcia się na kontakt z innymi ludźmi)
Ograniczenie konsumpcji w sferze materialnej na rzecz sfery niematerialnej	▪ związane z usługami zjawisko serwicyzacji (procentowe zwiększenie wydatków gospodarstw domowych na usługi), ▪ turystyka, transport, rozrywka, usługi telekomunikacyjne, ▪ zwrot preferencji konsumenckich „od materialnego do emocjonalnego”, ▪ substytucja niektórych dóbr materialnych usługami (np. wypożyczalnie, usługi najmu, pralnie publiczne, <i>car sharing</i>), ▪ minimalizacja konsumpcji dóbr ruchomych przez gospodarstwa domowe, przy jednoczesnej stymulacji rynku, ▪ ludzie zyskują większą ilość czasu wolnego, który mogą spędzić na przeżywaniu wrażeń i zbieraniu doświadczeń
Ograniczenie konsumpcji w celu jej racjonalizacji	▪ skutek przesytu masową konsumpcją i jej negatywnymi skutkami środowiskowymi oraz psychologicznymi, ▪ wynik przemiany świadomości konsumentów, przede wszystkim w sferze żywienia, wzrostu wiedzy na temat certyfikatów, chęć nabywania towarów certyfikowanych, ▪ dążenie do redukcji wytwarzanych odpadów przez redukcję zakupów oraz unikanie nadmiernej ilości opakowań i ich recykling, ▪ w sferze transportu zastąpienie jazdy samochodem, rowerem lub środkiem komunikacji publicznej, ▪ wzrost wiedzy konsumentów nie tylko o produktach, producentach i certyfikatach, ale także o zależności, jaką jest sprzężenie zwrotne procesów produkcji, konsumpcji i utylizacji towarów, ▪ efekt szeroko zakrojonych kampanii informacyjnych, ▪ zrównoważona konsumpcja, u której podłoża można dostrzec humanistyczną koncepcję konsumpcji opartej na satysfakcjonującym zaspokojeniu potrzeb w taki sposób, który nie pozbawia przyszłych pokoleń podobnych możliwości realizacji potrzeb

Źródło: opracowano na podstawie (Berbeka, 1999; Bywalec, Rudnicki, 2002; Jastrzębska-Smolaga, 2000; Neale, 2015; Rachocka, 2003).

określenie stanowi szansę dla ekspansji podmiotów gospodarczych. Polskie przedsiębiorstwa charakteryzuje stosunkowo niski poziom uwzględniania kwestii środowiskowych czy społecznych w bieżącej działalności (Misztal, 2018).

Najniższy przeciętny poziom wskaźnika zrównoważonego rozwoju odnotowano w sekcji „Górnictwo i wydobywanie” (0,799), najwyższy zaś – w sekcji „Informacja i komunikacja” (0,895). Wyznaczone równania linii trendu pozwoliły na ocenę dynamiki zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw w analizowanym okresie. Jedyną linią trendu z nachyleniem ujemnym jest linia prezentująca zrównoważony rozwój w sekcji „Górnictwo i wydobywanie” ($-0,001$, $R^2 = 0,0009$). Najwyższy wskaźnik postępu nie przekroczył 0,237 („Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją”), najniższy zaś wyniósł 0,012 („Górnictwo i wydobywanie”) (Misztal, 2018).

Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw wiąże się ze społeczno-ekonomicznym rozwojem gospodarek, w jakich działają, i państw, w jakich funkcjonują oraz z jakich pochodzą. Badania A. Misztal (2019) w tej dziedzinie polegały na poddaniu analizie wpływu stopnia rozwoju społeczno-gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej na zrównoważony rozwój przedsiębiorstw.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazały, że w Polsce, Czechach, na Słowacji, Litwie, Łotwie i w Estonii w latach 2008-2017 następował wzrost wskaźnika zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Jednocześnie we wszystkich państwach, z wyjątkiem Łotwy, odnotowano wysoką istotność statystyczną między stopniem rozwoju społeczno-gospodarczego a zrównoważonym rozwojem sektora przedsiębiorstw. Najwyższy wskaźnik korelacji odnotowano w przypadku Estonii. Wyniki regresji wielorakiej również wskazywały na to, że w tym kraju wystąpiła najwyższa zależność statystyczna. Brak zależności odnotowano w odniesieniu do Łotwy, co może być związane z kwestiami prawno-administracyjnymi (Misztal, 2019).

Kolejne badania A. Misztal (2020) dotyczyły relacji między zrównoważonym rozwojem a opodatkowaniem. Ich podstawowym celem było wskazanie znaczenia środowiskowych obciążeń fiskalnych dla zrównoważonego rozwoju polskich przedsiębiorstw transportowych. Dane do analiz pochodziły z zasobów Głównego Urzędu Statystycznego i dotyczyły lat 2009-2018. W wyniku badań stwierdzono, że podatki środowiskowe są jedną z kluczowych determinant zrównoważonego rozwoju polskich przedsiębiorstw transportowych (Misztal, 2020).

W badaniu dokonano oceny wpływu podatków środowiskowych na zrównoważony rozwój polskich przedsiębiorstw z sekcji „Transport i gospodarka magazynowa” w latach 2009-2018. Zaprezentowano podstawowe dane dotyczące podatków środowiskowych w sekcji „Transport i gospodarka magazynowa” oraz w całym sektorze przedsiębiorstw, wyznaczono wskaźniki rozwoju ekonomicznego (WE), społecznego (WS), środowiskowego (WŚR) oraz zrównoważonego (WZR) dla analizowanych podmiotów gospodarczych. Zbadano zależność między podatkami środowiskowymi a wskaźnikami (Misztal, 2020).

W sekcji „Transport i gospodarka magazynowa” zrównoważony rozwój był wyższy w porównaniu z przeciętnym dla całego sektora przedsiębiorstw. Co jest istotne,

analizowana sekcja w badanym okresie miała najwyższy udział w podatkach związanych ze środowiskiem naturalnym (Misztal, 2020).

Stwierdzono, że wzrost środowiskowych obciążeń fiskalnych powoduje nieznaczny wzrost poszczególnych wskaźników (w sekcji „Transport i gospodarka magazynowa” odnotowano najwyższy wpływ na wskaźnik ekonomiczny, współczynnik wyniósł 0,0001) (Misztal, 2020).

W odniesieniu do całego sektora przedsiębiorstw istotny statystycznie wpływ odnotowano w przypadku podatków transportowych oraz podatków od zanieczyszczeń (również ujemny wpływ, co oznacza, że wzrost obciążeń fiskalnych z tytułu zanieczyszczeń powoduje obniżenie wskaźnika zrównoważonego rozwoju). Wpływ wysokości podatków środowiskowych istotnie statystycznie oddziaływał na funkcjonowanie przedsiębiorstw z sekcji „Transport i gospodarka magazynowa”. Jednym z powodów takiego stanu rzeczy było to, że przedsiębiorstwa transportowe miały najwyższy udział w podatkach środowiskowych. W przypadku ogółu przedsiębiorstw wpływ był niższy i dotyczył jedynie podatków od energii oraz podatków od zanieczyszczeń (Misztal, 2020).

Zrównoważony rozwój, jak już wskazano, jest najczęściej rozpatrywany w odniesieniu do państw oraz przedsiębiorstw. Jednakże coraz bardziej odnosi się go także do szczegółowych dziedzin, będących np. nieodzownym, ale jedynie fragmentarycznym elementem działalności gospodarczej. Jako przykład można tu podać zrównoważoną rachunkowość (Zyznarska-Dworczak, 2019). W tym kontekście rachunkowość postrzegana jest w świetle wyzwań sprawozdawczości z dokonań zrównoważonego rozwoju (Zyznarska-Dworczak, 2019). Określana jest też jej rola we wspomaganiu zarządzania przedsiębiorstwem (rachunkowość zarządcza we wspieraniu rozwoju zrównoważonego) (Zyznarska-Dworczak, 2019). Zrównoważony rozwój może zostać uwzględniony także w poszczególnych instrumentach controllingu i rachunkowości zarządczej. G. Lew i in. (2021) w kontekście strategicznej karty wyników stwierdzają, iż dla „pewnej części przedsiębiorstw, a zwłaszcza organizacji lub instytucji rządowych, samorządowych czy pozarządowych, istotny dla ich funkcjonowania może być proces, który jest dla nich charakterystyczny, ponieważ to z jego powodu organizacja została powołana do życia i funkcjonuje. [W tym kontekście – przyp. aut.] należy wskazać m.in. [...] perspektywę ochrony środowiska” (Lew i in., 2021).

Istnieje również rozbudowanie strategicznej karty wyników, w które inkorporowano ideę zrównoważonego rozwoju. Narzędzie takie nazwano *Sustainability Balanced Scorecard*. Jak stwierdzają A. Szadziwska i in. (2021), wykorzystywanie SBSC „jest właśnie tym podejściem systemowym do zarządzania zrównoważonym rozwojem firmy, które usprawnia proces komunikacji wewnątrz organizacji na każdym jej poziomie, w tym zwiększa przejrzystość raportowania działań i wyników w trzech wymiarach funkcjonowania organizacji” (Szadziwska i in., 2021).

Kwestie zrównoważonego rozwoju są rozpatrywane także w sposób jeszcze bardziej szczegółowy w odniesieniu do poszczególnych branż. Przykład mogą stanowić

rozważania B. Sadowskiej na temat pomiaru i raportowania realizacji celów zrównoważonego rozwoju przez podmioty gospodarki komunalnej (Sadowska, 2019).

Cele zrównoważonego rozwoju, mimo że sformułowane zostały stosunkowo niedawno, znajdują odzwierciedlenie w ogólnej etyce towarzyszącej ludzkości od zarania dziejów. Tym samym mogą być one uzasadnione nie tylko pragmatycznie, ale i etycznie. Rozważania etyczne, mogące mieć zastosowanie w odniesieniu do realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju, a także uzasadniania jej na gruncie filozoficznym, zaprezentowano w kolejnym podrozdziale.

1.2

Zrównoważony rozwój w kontekście ogólnych rozważań etycznych

Zrównoważony rozwój może mieć szczególne uzasadnienie w ogólnych teoriach etycznych. „Teorie etyki dzieli się zwykle na [...] teorie słuszności i teorie dobra. Ten ostatni typ teoretyzowania o moralności kładzie nacisk na osiągnięcie dobrych wyników i wymaga ustalenia, jakie wyniki są dobre i mają być promowane, a jakie nie” (Goodin, 2002).

Jedną z teorii dobra, którą można wykorzystywać w odniesieniu do idei zrównoważonego rozwoju, jest niewątpliwie utylitaryzm. Jest to jedna z teorii konsekwencjonalistycznych, czyli za probierz etyczności działania uznająca jego skutki. Utylitaryzm jest „teorią etyczną, według której istnieje tylko jedna zasada moralna – zasada dążenia do jak największego szczęścia jak największej liczby ludzi” (Filek i Kwarcirski, 2013). „W myśl tej teorii, dobre jest to wszystko, co przyczynia się do zwiększenia ogólnego szczęścia, co oznacza, że podejmując działanie, należy rozważyć, czy przyczyni się ono do ogólnej sumy szczęścia, czy też nie. Zasada ta jest zwana zasadą użyteczności. Zdaniem zwolenników utylitaryzmu w każdych warunkach możliwe jest skalkulowanie, jakie działanie z największym prawdopodobieństwem przyczyni się do zwiększenia ogólnej sumy szczęścia (lub przynajmniej zmniejszenia sumy nieszczęścia)” (Czarnecki, 2008).

„Fundamentalna propozycja Benthama [jednego z twórców teorii utylitaryzmu – przyp. aut.] sprowadza się do stwierdzenia, że jedynym racjonalnym i niesprzecznym kryterium mogącym służyć jako wskazówka w działaniu jest ocena przyjemnych lub przykrych konsekwencji danego czynu i że znaczenie wyrażań wartościujących można zrozumieć tylko w tym kontekście” (MacIntyre, 2013). „Zarysowaną powyżej teorię określa się mianem utylitaryzmu czynów. Niektórzy filozofowie, dostrzegając trudności związane z utylitaryzmem czynów, proponują zmodyfikowane wersje utylitaryzmu – utylitaryzm zasad oraz utylitaryzm negatywny. Utylitaryzm zasad nie poddaje ocenie moralnej każdego czynu z osobna, lecz zastanawia się, stosowanie jakich ogólnych zasad przynosi największą ilość szczęścia największej ilości ludzi. Z kolei zwolennicy utylitaryzmu negatywnego uważają, że celem działa-

nia nie powinno być zwiększenie ogólnej sumy szczęścia, lecz zmniejszanie ogólnej ilości nieszczęścia” (Czarnecki, 2008; Probuska, 1999). W każdym razie cechą wyróżniającą utylitaryzm jest przekonanie, że jeśli jakaś rzecz ma być dobra, to musi być jakoś dobra dla kogoś. W tym najogólniejszym sensie „użyteczny” znaczy tyle, ile „przydatny” (Goodin, 2002).

Rozumiejąc utylitaryzm jako maksymalizację dobra, możemy nim uzasadniać koncepcję zrównoważonego rozwoju. Po pierwsze, możemy się odnieść ogólnie do całości celów zrównoważonego rozwoju i uznać, że ich maksymalizacja będzie właśnie spełnieniem zasady utylitaryzmu. Po drugie, możemy się skupić na społecznych aspektach zrównoważonego rozwoju. W tym kontekście będziemy poszukiwać maksymalizacji dobrych skutków dla ludzi, we wszystkich sferach ich dotyczących, zawartych w koncepcji zrównoważonego rozwoju. Tym samym można uznać, że będziemy maksymalizować zbiór wszystkich pozytywnych konsekwencji, począwszy od zapewnienia zdrowia poprzez zapewnienie jak największej liczbie ludzi godnej pracy po wprowadzenie sprawiedliwości ekonomicznej i społecznej do jak największych grup zbiorowości ludzkich. Podobnie możemy odnosić utylitaryzm maksymalizujący pozytywne skutki do kwestii ekologicznych zawartych w koncepcji zrównoważonego rozwoju. W tym kontekście dążyć będziemy do maksymalizacji bioróżnorodności oraz zwiększenia stref wolnych od zanieczyszczeń. W kontekście zrównoważonego rozwoju może mieć też szczególne znaczenie utylitaryzm rozumiany w sposób negatywny – tj. polegający na zmniejszaniu liczby negatywnych konsekwencji, na minimalizacji „sumy nieszczęścia”. W tym kontekście również możemy odnieść to do całości celów z zakresu zrównoważonego rozwoju i uznać, że minimalizacja zakresu i wpływu zjawisk negatywnych, którym należy się sprzeciwić w ramach realizacji celów zrównoważonego rozwoju, jest szczególną realizacją utylitaryzmu rozumianego jako minimalizacja nieszczęść. Ten typ utylitaryzmu może być także powiązany z głównymi społecznymi celami zrównoważonego rozwoju, szczególnie że wiele z nich jest rzeczywiście sformułowane negatywnie, tj. jako dążenie do minimalizacji zjawisk niekorzystnych. Należy też wspomnieć o celach takich jak wyeliminowanie biedy i głodu. Również cele mające silny wymiar ekologiczny, zdefiniowane w ramach koncepcji zrównoważonego rozwoju, mogą być realizacją etyki utylitarystycznej, rozumianej jako minimalizacja negatywnych skutków. W takim kontekście dotyczyć to będzie minimalizacji zanieczyszczeń, zatrzymania degradacji środowiska naturalnego lub powstrzymania spadku bioróżnorodności.

Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju szczególnie ważne jest stwierdzenie, że „[...] utylitaryzm to nade wszystko pewien probierz osądzania działań publicznych, które, bez względu na to, czy podejmują je jednostki prywatne, czy też urzędnicy, wpływają także na innych ludzi, a nie tylko na tego, kto działa. [...] Utylityści twierdzą, że działanie słuszne to takie, które maksymalizuje (jakkolwiek rozumianą) użyteczność będącą sumą użyteczności dla wszystkich, na których ono wpływa” (Goodin, 2002). W takim odniesieniu podstawą osądu działań są konsekwencje działań – także społeczne i środowiskowe, nie tylko dla działających, ale także dla

innych członków społeczeństwa oraz dla środowiska. Można także rozszerzyć tę myśl na konsekwencje dla przyszłych pokoleń, na które będą wpływać dzisiejsze decyzje powodujące poprawę lub pogorszenie stanu środowiska naturalnego, a tym samym wpływające na zwiększenie, utrzymanie bądź zmniejszenie dostępności zasobów naturalnych w przyszłych latach, dziesięcioleciach i stuleciach.

Innym ogólnym podejściem etycznym, jakie można zastosować w odniesieniu do koncepcji zrównoważonego rozwoju, jest teoria deontologiczna. Należy ona do etycznych teorii słuszności, w myśl których sam czyn, bez względu na jego konsekwencje lub postawione przed nim cele, jest słuszny bądź nie. Czynów niesłusznych należy unikać, natomiast trzeba dążyć do realizacji czynów słusznych. W takim kontekście za nieetyczne uznaje się te działania, które mają dobre cele, ale same w sobie nie mogą być uznane za dobre. W tym sensie człowiek przede wszystkim powinien realizować swoje obowiązki i stosować się do norm.

„Wielu ludzi sądzi, iż działanie moralne czy postępowanie zgodnie z obowiązkiem wiąże się ze świadomą akceptacją pewnych rygorów bądź reguł ograniczających dążenie do dobra własnego lub dążenie do dobra ogólnego. Chociaż popierania naszych własnych interesów czy dążenia do ogólnego dobra ludzie ci nie uważają za rzeczy niegodne lub też za coś, czego powinno się z moralnego punktu widzenia unikać, to jednak sądzą, że żadnej z tych rzeczy nie można uważać za moralnie wystarczającą rację do działania. Ci, którzy podtrzymują taki pogląd, sądzą, iż istnieją pewne rodzaje działań, które są same w sobie złe, i że wobec tego są środkami nie do przyjęcia w dążeniu do jakichkolwiek celów – nawet celów godnych moralnej pochwały lub moralnie nakazanych” (Davis, 2002).

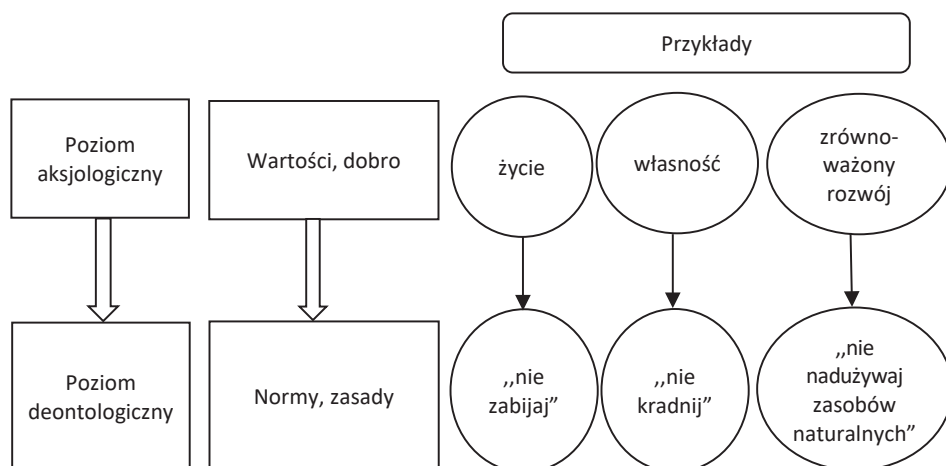
Można w tym kontekście odnieść się do wielu celów zrównoważonego rozwoju lub – szerzej – problematyki społecznej i ekologicznej. W tym sensie np. jeśli duża firma daje pracę wielu osobom oraz dostarcza klientom dobrych produktów po niskich cenach, ale jest to okupione m.in. zanieczyszczeniem lokalnego środowiska naturalnego, to mimo że „suma korzyści” (w tym wypadku dotycząca pracowników i klientów) może być niższa niż suma efektów negatywnych dla lokalnego środowiska i mieszkańców, jest ona osiągnięta metodami niegodnymi. Przedsiębiorcy, którzy wyznają etykę deontologiczną, polegającą na wypełnianiu norm i obowiązków moralnych, nie będą więc podejmować tego działania. Podobnie może być w przypadku oferowaniu korzystnych cenowo produktów przy jednoczesnym niezachowywaniu praw pracowniczych (np. lekceważeniu zasad bezpieczeństwa pracy). Mimo że pracownicy zazwyczaj są mniejszą liczebnie grupą niż klienci, a więc „suma dobra” prawdopodobnie będzie wyższa niż „suma krzywdy”, z punktu widzenia etyki deontologicznej takie działanie jest niedopuszczalne.

W ujęciu deontologicznym należy wobec tego stwierdzić, że w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju istnieją prawa moralne, których nie należy łamać, oraz zasady etyczne, do których należy się stosować. Wobec tego działanie polegające np. na nierównym traktowaniu płci i narodowości będzie uznawane za nieetyczne jako działanie łamiące zasadę różnorodności (rozumianą jako obowiązek równego

traktowania ludzi). Zaśmiecanie środowiska naturalnego zaś będzie złamaniem zasady: „nie zanieczyszczaj” lub „nie zaśmiecaj”. Różnica więc w podejściach deontologicznym i utylitarystycznym jest następująca – zaśmiecanie w ujęciu deontologicznym będzie uznawane za złe samo w sobie, natomiast w etyce utylitarystycznej – jako powodujące złe konsekwencje (w tym przypadku degradację środowiska naturalnego).

Abstrahując od ogólnych teorii etycznych, rozpatrując zrównoważony rozwój, należy też się odnieść do pojęć takich jak wartości i normy, a także ich systemy – system aksjologiczny (system wartości) oraz deontologiczny (system norm).

Należy zauważyć, że rozważając zrównoważony rozwój, tak jak i inne aspekty życia lub działalności gospodarczej, należy najpierw zdefiniować określoną wartość lub dobro, potem zaś zasady i obowiązki dotyczące tej wartości lub dobra. Tym samym wartością jest życie, a normą zakaz „nie zabijaj”. Przykłady wartości występujących na poziomie aksjologicznym oraz wynikających z nich norm, znajdujących się na poziomie deontologicznym, przedstawiono na rys. 1.6.

Rysunek 1.6. Poziom aksjologiczny a poziom deontologiczny – wartości i normy

Źródło: opracowanie własne.

W takim ujęciu wartością mogą być np. zachowanie oraz różnorodność środowiska naturalnego, zasadami zaś – konkretne normy, których spełnianie zapobiega jego degradacji. Ponadto, w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju, można się odwołać do szeroko rozpowszechnionych wartości.

Postulaty zrównoważonego rozwoju mieszczą w sobie dążenie do równości oraz równoważenia interesów. Wpisuje się to w ogólnie zidentyfikowany przez P. Singera trend związany z tym, iż równość zajęła stabilne miejsce w ogólnoludzkim systemie wartości. Autor ten wskazuje, że w „ostatnim stuleciu można było zaobserwować

ogromne zmiany w postawach moralnych. Większość tych zmian jest wciąż kontrowersyjna. [...] Pomimo ogromu zmian nie został osiągnięty żaden nowy consensus. Kwestie te pozostają sporne i nie można bronić żadnej ze stron bez narażenia swojej pozycji intelektualnej czy społecznej. Inaczej wydaje się być z równością. Zmiana w stosunku do nierówności [...] była jednak pełniejsza” (Singer, 2003). Można to odnieść również do postulatów zawartych w celach zrównoważonego rozwoju, dotyczących równego dostępu do godnej pracy lub zasobów naturalnych niezbędnych do życia, takich jak woda.

W związku z tym ważną kwestią jest równoważenie interesów. Jak stwierdza P. Singer, istotą „zasady równoważnego rozważenia interesów jest to, że przykładamy taką samą wagę w naszych moralnych rozważaniach do podobnych interesów wszystkich dotkniętych przez nasze czyny” (Singer, 2003). W tym sensie decyzje podejmowane np. przez państwa lub korporacje powinny uwzględniać wszystkich, na których mogą wywierać wpływ. Jest to szczególnie uzasadnione w kwestiach ekologicznych. Z jednej strony wchodzi tu w grę uwzględnianie interesów np. pracowników danej firmy, a drugiej strony – odbiorców często niezbędnych lub potrzebnych produktów, ponadto okolicznych mieszkańców. Nawet w tym ostatnim przypadku wpływ może być pozytywny albo negatywny (lub mogą występować dwa rodzaje wpływu). Z jednej strony firma może zapewnić godziwą pracę okolicznym mieszkańcom, z drugiej zaś strony – w wypadku emisji zanieczyszczeń – pogorszyć jakość ich życia i zdrowie.

„Równe rozważenie interesów jest minimalną zasadą równości w tym sensie, że nie dyktuje równego traktowania” (Singer, 2003). A zatem po równym rozważeniu interesów następuje decyzja, która nie musi brać ich pod uwagę w tym samym stopniu. W wymienionym przykładzie działalności biznesowej zazwyczaj brane są pod uwagę interesy silniejszych, mających większy wpływ na przedsiębiorstwo interesariuszy. Jednakże sama świadomość istnienia innych interesów może być wartościowa. Mimo że będą one się znajdować „na dalszym planie”, mogą być uwzględnione w mniejszym stopniu lub w przyszłości. Dodać należy, że istnieją instytucje mające chronić słabszych interesariuszy. W przypadku emisji zanieczyszczeń są to instytucje zajmujące się ochroną środowiska, w przypadku konsumentów – Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, w przypadku klientów instytucji finansowych – Komisja Nadzoru Finansowego.

Jeśli chodzi o równość w zatrudnieniu, to niezwykle ciekawy jest artykuł prof. B. Czarniawskiej, która stwierdziła, że była na swoim uniwersytecie „podwójną obcą” (*double-stranger*) – jako Polka pracująca na uniwersytecie szwedzkim i jako kobieta pracująca w środowisku zdominowanym wówczas przez mężczyzn (Czarniawska i Sevón, 2008). Obserwacje te wpisują się szczególnie w kontekst 5 i 10 celu zrównoważonego rozwoju.

Dodatkową sprawą dotyczącą równości jest kwestia, jak równość osiągnąć. Jak stwierdza P. Singer, jedną „z dróg przezwyciężenia [...] jest wyjście poza równość i możliwości i preferencyjne potraktowanie członków grup znajdujących się w nieko-

rzystnym położeniu. Jest to protekcyjność (czasem nazywana też «dyskryminacją odwrotną»). Może to być największa szansa na zredukowanie od dawna istniejących nierówności, wydaje się jednak, że godzi w zasadę równości jako taką – dlatego jest kontrowersyjna. Protekcyjność jest najczęściej stosowana w edukacji i zatrudnieniu” (Singer, 2003). Przykładem takiego doprowadzania do równości w Polsce było stosowanie swego czasu tzw. punktów za pochodzenie w rekrutacji na studia, natomiast w innych krajach np. – stosowanie parytetów płciowych w polityce bądź ułatwienia w dostępie do edukacji osobom przynależącym do mniejszości rasowych. Należy przy tym zauważyć, że obecnie o dążenie do równości jest łatwiej w tym sensie, że dostrzeżono zalety różnorodności. Zarządzanie różnorodnością jest przedmiotem publikacji naukowych, ale także funkcjonuje jako sformalizowana (spisana i ujęta proceduralnie) polityka podmiotów gospodarczych. Tak więc, przynajmniej z zewnętrznego, formalnego punktu widzenia, można dostrzec coraz więcej przejawów dążenia do zastosowania zasady równości.

Należy zauważyć, że cele zrównoważonego rozwoju mogą być związane z równością w wielu aspektach. Dotyczy to zarówno postulatu równości płci, jak i dążenia do inkluzyjnych i zrównoważonych miast. W tym ostatnim przypadku należy podkreślić równy dostęp do infrastruktury osobom w różnym wieku i o różnym stopniu sprawności.

P. Singer sugeruje, że zasada równości, jako podstawa w relacjach z innymi ludźmi, powinna być także zaakceptowana jako moralna podstawa w relacjach ze zwierzętami (Singer, 2003). Tym samym wysuwa postulat rozszerzenia zasady równości poza własny gatunek. W takim ujęciu zwierzęta nie byłyby traktowane w sposób przedmiotowy czy użytkowy, nadano by też większą wartość ich życiu. Niezależnie od dyskusyjności postulatu tak silnie sformułowanego przez przywoływanego etyka, należy zauważyć, że w pewnym zakresie zasady te są stosowane – tak jak w odniesieniu do ludzi funkcjonuje zakaz tortur, tak i znęcanie się nad zwierzętami jest penalizowane. Niestety mimo to bardzo często jednak ono występuje, właśnie ze względu na wielką dysproporcję w statusie moralnym nadawanym ludziom i zwierzętom. Dodatkowo jednak należy zauważyć, że ludzie również działają aktywnie na rzecz traktowanego jako wartość zachowania różnych gatunków zwierząt. Czasami jednakże używa się do tego celu metod, które przez część osób i środowisk są kwestionowane pod względem moralnym. Chodzi np. o klonowanie zwierząt w przypadku, gdy dany gatunek jest zagrożony. Przykładem może być klonowanie wilków arktycznych stanowiących gatunek krytycznie zagrożony (Caiyu, 2022a; Caiyu, 2022b).

Równość wiąże się także z postulatem redukcji biedy i głodu, zapewnieniem godziwej pracy oraz dostępu do przystępnych cenowo źródeł energii, a także zasobów wodnych i urządzeń sanitarnych. Wszystkie te aspekty dotyczą w jakimś stopniu problemów biedy. W kontekście braku równości i równowagi należy wskazać, że występują dwa bieguny tego zjawiska. Kiedy R. McNamara był szefem Banku Światowego, wprowadził do dyskursu ogólnoswiatowego pojęcie „totalnej biedy”. Bieda,

„jaką znamy w uprzemysłowionych państwach, jest stosunkową biedą – co znaczy, że niektórzy obywatele są biedni w stosunku do bogactwa, jakim się cieszą ich sąsiedzi. [...] Totalna bieda, z drugiej strony, jest biedą we wszystkich standardach”. McNamara wyjaśnia, że bieda „na totalnym poziomie [...] jest życiem na samym marginesie istnienia. Totalnie biedni są dotkliwie pozbawionymi wszystkiego istotami ludzkimi walczącymi o przeżycie w ciężkich warunkach, czego my, uprzywilejowani materialnie, nie jesteśmy w stanie sobie wyobrazić” (McNamara, 1976). Autor ten podsumował totalną biedę jako „położenie życiowe charakteryzujące się takim niedożywieniem, analfabetyzmem, chorobami, złymi warunkami mieszkalnymi, wysoką śmiertelnością niemowląt i krótkim trwaniem życia, że jest to poniżej jakiegokolwiek rozsądnej definicji ludzkiej przyzwoitości” (McNamara, 1978, za: Singer, 2003).

Jak stwierdza P. Singer, obrazowi „totalnej biedy, który przedstawił McNamara, można przeciwstawić obraz «totalnego bogactwa». Ci, którzy są totalnie bogaci, nie są koniecznie bogaci w porównaniu z sąsiadami, ale są bogaci we wszystkich rozsądnych definicjach ludzkich potrzeb. To znaczy, że mają więcej dochodu, niż trzeba, by zapewnić sobie odpowiednie zaspokojenie wszystkich podstawowych potrzeb życiowych. Po kupieniu (zarówno bezpośrednio, jak i poprzez podatki) żywności, schronienia, ubrania, podstawowych usług medycznych i edukacyjnych totalnie bogaci wciąż mają pieniądze na luksusy” (Singer, 2003).

Należy zauważyć, że ideę równości można wdrażać w życie na poziomie przepisów prawnych nakazujących równy dostęp do różnych zasobów lub taką samą realizację różnych procedur. Przykładem mogą być przepisy zakazujące dyskryminacji kandydatów do pracy podczas procesu rekrutacji. Jak tłumaczy G. Radbruch (2009), prawo „stanowi kulturową realizację idei sprawiedliwości”. Oznacza to, że kultura nadaje konkretny kształt temu, co jej członkowie uznają za sprawiedliwe – w tym przypadku równości – formę konkretnego przepisu prawnego, a więc narzuca się pewien obowiązek (lub formułuje pewien zakaz) dotyczący wszystkich, którzy podlegają danemu prawu. W tym sensie sprawiedliwość proceduralna polegająca na równym traktowaniu nabiera charakteru normy prawnej.

Kwestie moralności zawsze powiązane były z funkcjonowaniem danych społeczeństw w określonym miejscu i czasie. Jak stwierdza P. Singer (2003), „[...] zbiór cenionych cnót i zakazów etycznych zaadaptowany przez etykę poszczególnych społeczeństw zawsze odzwierciedlał warunki, w których ich członkowie musieli żyć i pracować, by przetrwać”. W związku z tym różne było na przestrzeni dziejów podejście do kwestii, które są obecnie podstawą koncepcji zrównoważonego rozwoju. Przede wszystkim należy zauważyć, że niegdyś samo dążenie do przetrwania, połączone z ograniczoną mobilnością ludzi, wiązało się z potrzebą eksploatacji środowiska naturalnego w najbliższym otoczeniu w celu pozyskiwania żywności, pozyskania materiału do wytworzenia narzędzi pracy, a także opału na potrzeby ogrzewania domostw. Później przetrwanie organizmów gospodarczych również wiązało się z eksploatacją środowiska naturalnego (zasoby wykorzystywane w przemyśle). Trzeba zauważyć także zmiany w świadomości dotyczące tego, jak eksplo-

atacja zasobów naturalnych wpływa negatywnie na przetrwanie człowieka – zmiany klimatyczne prowadzą do coraz częstszego występowania niebezpiecznych klęsk żywiołowych. Tak więc gdy niegdyś eksploatację środowiska kojarzono z przetrwaniem (pozyskaniem niezbędnych do niego zasobów) lub ze wzrostem jakości życia, dzisiaj jest odwrotnie – istnieje duża świadomość negatywnego wpływu degradacji środowiska na zdrowie ludzi, na zwierzęta, a także na przetrwanie całych ekosystemów. Widoczne są również zagrożenia spowodowane dewastacją środowiska o charakterze nieprzewidywalności zjawisk atmosferycznych, nagłych zmian pogody, a także niszczycielskich kataklizmów. Powodują one bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi i zwierząt oraz szkody w mieniu. Ponadto mogą powodować problemy w prowadzeniu upraw zagrożonych np. poprzez zjawiska takie jak susza, gradobicia, gwałtowne ulewy. W dzisiejszych czasach ludzie widzą więc coraz wyraźniej zasadność prowadzenia zrównoważonej działalności, a dbałość o środowisko naturalne uzyskuje status cnoty etycznej.

Należy także wskazać, iż problemy zrównoważonego rozwoju mogą podlegać, tak jak i inne, kontrowersjom etycznym, a w pewnych przypadkach różne cele zrównoważonego rozwoju mogą być ze sobą (przynajmniej pozornie) sprzeczne. Jak zauważa M. Midgley (2002), „W każdej kulturze dochodzi czasami do kolizji między akceptowanymi powinnościami, a wtedy potrzeba głębszych i bardziej ogólnych zasad, dzięki którym można by rozstrzygać między nimi. Ludzie starają się dotrzeć do sedna takich reguł i wyważyć je w stosunku do siebie”. W tym sensie można uznać ideę zrównoważonego rozwoju właśnie za owo „dotarcie do sedna” i zrównoważenie. Przede wszystkim chodzi tu o równowagę trzech istotnych kwestii: aspektu ekonomicznego, w którym wartością jest osiągnięcie wzrostu i rozwoju przez państwa, gospodarki i przedsiębiorstwa, aspektu ekologicznego, związanego z dbałością o środowisko naturalne, a także aspektu społecznego, związanego z dobrostanem osób i pomyślnością społeczeństw. W tym sensie nie neguje się rozwoju, ale dąży się do uwzględniania przy jego realizacji wpływu na osoby oraz środowisko naturalne i dążenia do minimalizacji jego negatywnych konsekwencji.

Idea zrównoważonego rozwoju może mieć wsparcie w teorii będącej połączeniem teorii zarządzania, teorii ekonomicznej i teorii etycznej, jaką jest normatywna teoria interesariuszy. Obecnie istnieją różne teorie interesariuszy i różne sposoby rozumienia, kim jest interesariusz (Nowak i Maruszewska, 2022). Interesariusze są definiowani typowo jako jednostki, grupy i organizacje zainteresowane procesami i efektami działalności firmy, od których jest ona zależna w kontekście osiągnięcia swoich celów (Harrison i Freeman, 2015), jako grupy oraz osoby mające interes w sukcesie lub porażce organizacji (Freeman i in., 2010), a także jako te grupy i jednostki, od których zależy kontynuacja działalności przedsiębiorstwa i jego przetrwanie (Mitchell i in., 1997). Ogólnie istnieje wąskie i szerokie rozumienie interesariusza. Pierwsze z nich bierze pod uwagę fakt ograniczeń w zasobach, czasu oraz uwagi menedżerów i zawęża interesariuszy do grup, które charakteryzują się bezpośrednią istotnością dla ekonomicznych interesów przedsiębiorstwa. Szeroka interpretacja

zaś jest oparta na obserwacji, że przedsiębiorstwa mogą wpływać praktycznie na wszystkie jednostki i grupy, a jednocześnie być pod ich wpływem (Mitchell i in., 1997).

W zasadzie w obecnym czasie nie można mówić o jednej teorii interesariuszy, ale raczej o różnych teoriach *stakeholders*. Można je podzielić na opisowe, instrumentalne oraz normatywne. Deskryptywne ujęcie polega na opisie relacji pomiędzy interesariuszami, instrumentalne koncentruje się na wykorzystaniu tych relacji do jak najlepszej realizacji celów przedsiębiorstwa, natomiast normatywne uwypukla znaczenie etyki w podejściu do interesariuszy. Normatywna aplikacja teorii interesariuszy polega na interpretowaniu funkcji przedsiębiorstwa z uwzględnieniem moralnych lub filozoficznych wytycznych w stosunku do ich działań i zarządzania nimi (Donaldson i Preston, 1995).

W literaturze dotyczącej teorii interesariuszy uznaje się, że posiada ona pewne jądro związane z wymiarem normatywnym. Zastosowania wypracowane wokół niego mogą mieć wymiar filozoficzny, teoretyczny lub menedżerski. W zastosowaniu filozoficznym mówić można o jądrze normatywnym jako uzasadnianiu dla sposobu myślenia skoncentrowanym na interesariuszach, a nie na udziałowcach i zysku. W aplikacji teoretycznej jądro normatywne stanowi bazę dla strategii przedsiębiorstwa, poprzez którą menedżerowie „nawigują” sprzeczne interesy *stakeholders*. Wykorzystanie menedżerskie zaś wiąże jądro normatywne z założeniami i wartościami osadzonymi w sposobie, w jaki menedżerowie mówią o kreowaniu wartości wśród interesariuszy (Purnell i Freeman, 2012).

L. Mullins stwierdza, że sama teoria interesariuszy uznaje, iż biznes istnieje dla swoich interesariuszy, a zarządzanie nim powinno być tak sprawowane, by zrównoważyć ich interesy (Mullins, 2007). Uwzględnianie interesariuszy rozszerza zakres oddziaływania, obejmując kształtowanie relacji inwestorskich, relacji z klientami, pracownikami i innymi pomiotami, a im większy krąg interesariuszy, tym więcej oczekiwań wobec przedsiębiorstwa, które mają charakter nie tylko kapitałowy, handlowy, majątkowy, lecz także cywilnoprawny, społeczny i czysto ludzki (Komorowski, 2012). Można uznać, że istnieje wyrażona *explicite* lub *implicite* umowa pomiędzy biznesem a społecznością, w jakiej on działa. Zakłada się, że zadaniem biznesu jest tworzenie bogactwa, dostarczanie produktów na rynki, generowanie zatrudnienia, wprowadzanie innowacji, tworzenie nadwyżki finansowej tak, by podtrzymywać swoje działania i zwiększać swoją konkurencyjność, jednocześnie wspierając społeczność, w której działa. Społeczność z kolei powinna dostarczać środowiska, w którym biznes może się rozwijać i pomyślnie prosperować, pozwalając inwestorom na osiągnięcie zwrotu z inwestycji przy jednoczesnym zapewnieniu interesariuszom oraz zależnym od nich osobom czerpanie korzyści ze swojego zaangażowania bez obawy przed arbitralnymi lub niesprawiedliwymi działaniami. Współzależności między środowiskiem społecznym a biznesem nie można przeszacować (Cannon, 1994).

Należy więc podkreślić, że wprowadzenie zarówno do dyskursu akademickiego, jak i do świata biznesu perspektywy interesariuszy w znacznym stopniu przedefinio-

wuje biznes, czyniąc go z działalności kategoryzowanej jako pozamoralna (czyli niebędąca przedmiotem rozważań etycznych i nieopisywalna w kategoriach dobra i zła), przedmiotem zarówno rozważań etycznych, jak i realnych wskazań normatywnych (Nowak, 2020). Pomimo wielu głosów krytycznych, podnoszących przede wszystkim problematykę sprzeczności interesów pomiędzy równymi grupami *stakeholders*, rozwój zarówno teorii, jak i jej aplikacji praktycznych (przynajmniej na poziomie narracji menedżerskiej) wskazuje na rosnące zrozumienie etycznego podejścia do biznesu. Co znamienne, percepcja sprawiedliwości wśród interesariuszy ma wielki wpływ na skuteczność i efektywność interakcji w kontekście zarówno współpracy, jak i współzawodnictwa (Bosse i in., 2009).

Przykładem coraz szerszej aplikacji teorii interesariuszy w różnych sferach powiązanych z działalnością gospodarczą jest powiązanie z rachunkowością. W tabeli 1.3 zawarto poruszane w literaturze przedmiotu obszary badawcze łączące rachunkowość z teorią interesariuszy.

Tabela 1.3. Obszary badawcze łączące teorię interesariuszy i praktykę rachunkowości

Problematyka	Przedmiot badań
Rachunkowość zrównoważonego rozwoju, społeczna i środowiskowa	Uwzględnienie interesariuszy w rachunkowości
Kształtowanie przepisów i praktyk z zakresu rachunkowości	Wpływ interesariuszy na rachunkowość
Edukacja z zakresu rachunkowości	Perspektywa interesariuszy w zawartości kursów oraz podręczników z zakresu rachunkowości

Źródło: opracowano na podstawie (Nowak, 2019).

Jak widać, do podstawowych obszarów badawczych z tego zakresu należy rachunkowość zrównoważonego rozwoju, społeczna i środowiskowa. Nawiązanie do tych obszarów nastąpi w analizach zaprezentowanych w drugim rozdziale monografii, zawierającym empiryczne badania jakościowe przeprowadzone wśród studentów rachunkowości będących obecnymi lub przyszłymi autorami/czytelnikami informacji pochodzących z raportów niefinansowych, a więc stanowiących manifestację rachunkowości społecznej i środowiskowej.

Należy wskazać, że, wbrew pozorom, długoterminowy wymiar ekonomiczny oraz aspekt etyczny nieodzownie łączą się ze sobą. W tym sensie nastawienie na różne wymiary działalności może skutecznie wyznaczać ścieżki realizacji zintegrowanych celów, a także udowodniać, że to samo działanie służy realizacji celu zarówno ekonomicznego, jak i etycznego. Przykładem może być zakup floty samochodów elektrycznych. Korzyścią ekonomiczną jest obniżenie kosztów eksploatacji i wykorzystania samochodów poprzez użycie tańszego źródła energii, czyli energii elektrycznej. Pożytkiem o wymiarze etycznym jest zmniejszenie poziomu zanieczyszczeń. Korzy-

ścią o charakterze pobocznym może być zwiększenie społecznej przychylności dla przedsiębiorstwa, które przejawia zachowania etyczne (Nowak, 2020).

Przedstawione rozważania można odnieść do kwestii zrównoważonego rozwoju. W omawianym kontekście należy wspomnieć pogląd A. Jabłońskiego (2010), który stwierdza, iż środowisko naturalne można nazwać tzw. milczącym interesariuszem. Jednocześnie warto podkreślić normatywny wymiar teorii interesariuszy, na podstawie którego można sformułować postulat dbałości także o interesariusza „milczącego”. Filozoficznym i etycznym nurtem związanym bezpośrednio ze środowiskiem naturalnym, wpisującym się logicznie w postulaty zrównoważonego rozwoju, będzie poświęcony kolejny podrozdział monografii.

1.3

Zrównoważony rozwój w kontekście ekofilozofii i ekoetyki

W zasadzie można uznać, że ekofilozofia oraz ekoetyka zaczęły się rozwijać w XX wieku. Jednakże zauważyć należy, że połączenie tych dwóch zjawisk pojawiło się u zarania dziejów filozofii, biorąc pod uwagę, że jej początki datowane są na czasy tzw. filozofów przyrody oraz że od zarania dziejów jednym z podstawowych zagadnień filozoficznych jest problematyka etyczna, poszukiwanie zasad dobrego życia, definiowanie cnoty itp. Jak stwierdza M. Szyszkowa, człowiek, „który między sobą a przyrodą wznosi chiński mur wytworzonych przez siebie przedmiotów kulturowych i cywilizacyjnych, odczuwa – jeśli jeszcze potrafi – głęboki niepokój. Niepokój ten wzmaga się wraz z rozwojem i penetracją środków informacji, które atakując wciąż narastającą masą wiadomości, zajmują uwagę niejednokrotnie sprawami błahymi, powodując rozpraszenie i zagubienie się w nich” (Szyszkowa, 1998). Jak wynika z tego stwierdzenia, ważną, ale zanedbywaną przez wiele dekad kwestią jest nie tylko zrównoważony rozwój państw, przedsiębiorstw i społeczeństw, ale także równowaga w życiu poszczególnych ludzi, niejednokrotnie naruszana np. przez agresywne i natrętne technologie. W tych ostatnich zresztą czołowi badacze zjawiska wypalenia (zawodowego i nie tylko) upatrują jednej z jego przyczyn.

Zrównoważony rozwój ma niewątpliwie wsparcie w ekoetyce i w ekofilozofii, przy czym w przypadku tej pierwszej można się odnosić zarówno do etyki ogólnej, jak i do etyki szczegółowej. Ponadto poprzez odniesienie do etyki ogólnej można zdefiniować uzasadnienie moralne przede wszystkim w kwestiach zrównoważonego rozwoju związane z ludźmi, społeczeństwami, społecznościami i ludzkością, natomiast w przypadku etyki szczegółowej – ekoetyki oraz powiązanej z nią odnośnej subdyscypliny filozofii – ekofilozofii przede wszystkim można dokonać moralnego uzasadnienia tych celów zrównoważonego rozwoju, które wiążą się ze środowiskiem naturalnym.

Odnosząc kwestie zrównoważonego rozwoju do dziedzin takich jak ekoetyka i ekofilozofia, należy dokonać przeglądu związanych z nimi pojęć. Są to same pojęcia

ekoetyki oraz ekofilozofii, ale także szereg nazw pokrewnych, takich jak ekologia, bioetyka, environmentalizm, etyka środowiskowa.

Bioetyka to „dyscyplina łącząca w sobie rozważania etyczne, prawne, socjologiczne, psychologiczne i polityczne na temat medycyny (terapii) i badań naukowych w medycynie” (Woleński i Hartman, 2008). W tym sensie pojęcie to nie wydaje się bezpośrednio związane z celami zrównoważonego rozwoju, jednakże można znaleźć pewne problemy bioetyczne powiązane z jego zagadnieniami. W szczególności chodzi o przeprowadzanie badań klinicznych na ludziach i zwierzętach. Należy szczególnie podkreślić zatroskanie o to, by zachowana była tu równość – aby osoby biorące udział w testowaniu leków były właściwie chronione niezależnie od kraju, w którym żyją. Tym samym przejawia się tu postulat równości, sformułowany w 10 celu zrównoważonego rozwoju.

Ekologia to „część biologii zajmująca się środowiskiem naturalnym, populacjami żyjących w nim organizmów, zwłaszcza zaś ich wzajemnymi powiązaniami; ruch społeczny na rzecz ochrony środowiska” (Woleński i Hartman, 2008) Environmentalizm jest poglądem, „że człowiek ukształtowany jest przez środowisko przyrodnicze we wzajemnych z nim relacjach” (Woleński i Hartman, 2008); rozumiany jest także jako „ruch proekologiczny; czasami synonim etyki środowiskowej” (Woleński i Hartman, 2008). Etyka środowiskowa to „refleksja nad środowiskiem naturalnym i odpowiedzialnością człowieka za nie” (Woleński i Hartman, 2008). K. Cynk stwierdza, że ekoetyka i ekofilozofia „[...]posiadają nie tylko wymiar teoretyczny, ale również praktyczny, gdyż prowadzą do zrozumienia i określenia ludzkiego współistnienia z przyrodą oraz aktywnego jej przetwarzania. Przebieg tej koegzystencji podlega osądowi zarówno z punktu widzenia dobrostanu człowieka, jak i innych form życia. Ekofilozofia i etyka środowiskowa są zatem również sztuką życia, mądrością, umiejętnością istnienia w przyrodzie, którą coraz bardziej przenikają i zmieniają członkowie poszczególnych społeczności” (Cynk, 2016). Podejście takie odzwierciedla także założenia zrównoważonego wzrostu, w którym chodzi o rozwój, ale przebiegający w określony sposób, czyli uwzględniający zarówno dobrostan ludzi, jak i podtrzymanie istnienia ekosystemów. Tak więc również zrównoważony rozwój, biorąc pod uwagę jego cele, może być uznany za sztukę życia i umiejętność istnienia w przyrodzie, wymagające zrozumienia i określenia ludzkiego współistnienia z przyrodą.

Według Z. Hulla ekofilozofia jest „obecnie ujmowana i uprawiana w Polsce na dwa sposoby. Dla jednych – i takie podejście dominuje wśród uczestników różnych ruchów i stowarzyszeń ekologicznych oraz w środkach masowego przekazu – ekofilozofię stanowią luźne, ogólne rozważania dotyczące spraw egzystencjalnie i moralnie ważnych, a będących rezultatem kłopotów człowieka (społeczeństwa, zglobalizowanej ludzkości) ze środowiskiem przyrodniczym. [...] Inni, mówiąc o ekofilozofii, mają na myśli poddane określonemu, przyjętemu w środowiskach akademickich rygorowi podejmowanie i poszukiwanie rozwiązań problemów filozoficznych dotyczących relacji i interakcji zachodzących między człowiekiem a przyrodą. Tak rozumiana staje się filozofią w sensie zinstytucjonalizowanym” (Hull, 2006). „Filozofia akade-

micka [...] zawsze jednak poddawana jest określonym przez środowisko [naukowe] rygorom, jest jakoś intersubiektywnie artykułowana, teoretycznie ujęta i metodologicznie uporządkowana. Krótko to ujmując, można powiedzieć, iż [ekofilozofia] jest dyskursywnie uporządkowanym, zobiektywizowanym rezultatem ludzkiego dążenia do istotowego, maksymalnie ogólnego i całościowego zrozumienia świata, człowieka i egzystencjalnie ważnych jego relacji i interakcji z tymże światem. Zrozumienia, które (i to stanowi o swoistości, odrębności filozofii) jednocześnie jest określaniem (nazywaniem, ujmowaniem i nadawaniem znaczeń, lokowaniem w kontekstach), objaśnianiem (wskazywaniem uniwersalnych, koniecznych praw i zasad stanowiących rację istnienia i determinujących istotę przedmiotu refleksji) i wartościującym przeżywaniem świata i własnego w nim istnienia (egzystencjalnie ważnym doświadczeniem rzeczywistości, ekspresją świadomości bycia i współuczestnictwa w byciu, doświadczeniem orientującym i organizującym poznawczą i praktyczną aktywność człowieka)". W „obrębie tak rozumianej ekofilozofii możliwe są zarówno koncepcje jednoznacznie proekologiczne (w pozytywnie wartościującym rozumieniu słowa *ekologiczny* – jako zgodny z naturą, przyjazny przyrodzie itp.), jak i antycy aekologiczne (technokratyczne, skrajnie antropocentryczne)” (Hull, 2006).

„Człowiek [...] – jest w refleksji ekofilozoficznej ujmowany w czterech zasadniczych wymiarach [...] Po pierwsze, można konfrontować człowieka z przyrodą jako jednostkę, konkretny egzemplarz gatunku *homo sapiens* z jego biopsychicznymi i społecznymi właściwościami i oddziaływaniami na przyrodę. Po drugie – i najczęściej – ujmuje się człowieka w sensie gatunkowym: w kategoriach biologiczno-ekologiczno-populacyjnych i w tym aspekcie uwzględnia się jego oddziaływanie na naturalne ekosystemy. Docieka się tu zarazem tego, co stanowi o jego specyfice i «istocie gatunkowej» – biorąc oczywiście pod uwagę także społeczny sposób egzystencji egzemplarzy tego gatunku jako nową jakość ukształtowaną w procesie ewolucji biologicznej. Po trzecie, mówiąc «człowiek», ma się na myśli społeczeństwo – społeczności ludzkie, cywilizacje, wprawdzie żyjące w określonym środowisku przyrodniczym i potrzebujące go dla swojego istnienia, ale dzięki socjo- i technosferze ustanawiające własne prawa funkcjonowania w przyrodzie i usiłujące narzucić jej swoje «zasady gry». I wreszcie, po czwarte – i ten wymiar ludzkiej egzystencji ujawnił się dopiero w drugiej połowie XX wieku – człowiek to «zglobalizowana ludzkość», nowa jakość społeczno-technologicznego, ale przecież bazującego na przyrodzie, życia ludzi. Ludzi, którzy choć wewnętrznie podzieleni i skłóceni, to przecież od siebie zależni: jako całość w skali globalnej tak przekształcają i degradują ziemską biosferę, że stawiają pod znakiem zapytania swe dalsze gatunkowo-społeczne istnienie” (Hull, 2006).

Typologię rozważań ekofilozoficznych zaprezentowano w tab. 1.4.

Pojęciem powiązanim z ekofilozofią jest etyka środowiskowa. Jak uważają B. Deval i G. Sessions, truizmem „jest stwierdzenie, że geneza etyki środowiskowej jest ściśle związana z powszechniejszym uświadamianiem sobie skutków kryzysu ekologicznego, który grozi zachwianiem globalnej równowagi ekologicznej i stawia pod

Tabela 1.4. Rozważania i dociekania ekofilozoficzne

Obszar zagadnień konstituujących pole problemowe ekofilozofii	Uszczegółowienie
1	2
Zagadnienia dotyczące statusu ontycznego przyrody (biosfery) w procesie współtworzenia i „uczłowieczania” jej przez społeczności ludzkie oraz miejsce i sposób istnienia człowieka (jako jednostki, gatunku, społeczeństwa, zglobalizowanej ludzkości) w przyrodzie (biosferze)	Poszukiwanie odpowiedzi na pytania o to, czym i kim jest człowiek w swych relacjach z przyrodą, na ile do niej przynależy i od niej zależy jako współtworzący ją gatunek, a na ile i w jakim sensie przekracza, tworząc antroposferę. Ważna tym kontekście jest szczególnie aktualna kwestia bytowej tożsamości biosfery zakwestionowanej w wyniku lawinowego narastania antropopresji i zmniejszania się bioróżnorodności. Stawiane są pytania o perspektywy dalszego istnienia i rozwoju zglobalizowanej ludzkości w warunkach postępującej degradacji środowiska przyrodniczego
Rozważania aksjologiczne dotyczące zarówno samej przyrody i różnych jej elementów (np. ekosystemów, istot żywych), jak i relacji, i związków człowieka z nią oraz kwestie etyczne i estetyczne wynikające z komplikowania się współzależności i wzajemnych oddziaływań między człowiekiem a przyrodą	Problem aksjologicznych uwarunkowań obecnego kryzysu ekologicznego; analiza funkcjonujących systemów wartości i ich wpływu na traktowanie środowiska przyrodniczego przez ludzi. Uznanie, iż w wartościach tkwi źródło konfliktu antroposfery z biosferą. Przedmiotem filozofowania staje się wartościujące traktowanie przyrody oraz techniki i technologii w ich oddziaływaniu na środowisko przyrodnicze. Przyroda, przestając być czymś oczywistym, trwałym, pewnym i niewyczerpalnym, zaczyna być traktowana jako coś potrzebnego i pożądanego, dobro rozpatrywane w kategoriach ekonomicznych, ale także etycznych, estetycznych, religijnych. „Aksjologizacja” przyrody. Kwestie stosunku człowieka do przyrody dyskutowane są w kategoriach dobra i zła moralnego, obowiązku i odpowiedzialności, co wiąże się z budowaniem etyki ekologicznej (środowiskowej)
Analizy dotyczące zakłóceń w funkcjonowaniu oraz załamania się dotychczasowych form, sposobów wyrażania się relacji i interakcji między przyrodą i człowiekiem, czyli badanie kryzysu ekologicznego (lub kryzysu biosfery)	Rozważanie z filozoficznego punktu widzenia trzech aspektów: metafizyczno-egzystencjalnego, cywilizacyjno-społecznego oraz egzystencjalno-przyrodniczego – zagrożenie dalszego istnienia człowieka jako gatunku zoologicznego. Podejmuje się problem sprzeczności między dominującym współcześnie kierunkiem rozwoju cywilizacyjnego a ograniczonością Ziemi i jej zasobów. Badanie niewspółmierności skali, głębi i ciągłej akceleracji zmian dokonywanych przez człowieka w przyrodzie z ewolucyjnie ukształtowanymi mechanizmami rekompensowania zakłóceń zachodzących w ekosystemach i biosferze

Tabela 1.4, cd.

1	2
Analiza różnych form organizacji ładu społecznego, funkcjonujących struktur życia politycznego, działalności gospodarczej, wzorców kultury oraz dominujących w życiu społecznym i sferze polityki ideologii z punktu widzenia ich miejsca i roli we współtworzeniu układu „człowiek (społeczeństwo) – przyroda”	Badanie czynników określających „społeczne konstytuowanie” przyrody oraz wpływu przemian zachodzących w biosferze na procesy społeczne, formy, struktury i treści życia społecznego, przemiany gospodarcze itp. Punkt ciężkości położony jest na społeczne, polityczne, ideologiczne i ekonomiczne uwarunkowania i konsekwencje interakcji między człowiekiem a biosferą. Szczególnie ważne są analizy podstaw dotychczasowej filozofii gospodarowania przyrodą i poszukiwanie wspólnego mianownika dla integracji kryteriów ekonomicznych i wymogów przyrodniczych w działalności gospodarczej. Poszukiwanie nowych aksjologicznych uzasadnień dla ekonomii ekologicznej, zakładającej konieczność integracji ekonomii i ekologii
Rozważania dotyczące miejsca i roli przyrody w indywidualnie przeżywanym i wartościowanym egzystencjalnym doświadczeniu świata, problemy „ekologicznego stylu życia”, analizowanie własnego sposobu bycia i postępowania oraz relacji ze środowiskiem przyrodniczym z punktu widzenia ich wpływu na jakość życia, zadowolenie, zdrowie, poczucie szczęścia itp.	Rozpatruje się kwestię dążenia do harmonizowania jednostkowego życia z przyrodą w kategoriach jego sensu i celu, źródła zadowolenia i sposobu na samorealizację, dowodząc często, że jaźń indywidualna jest związana z całym środowiskiem, zaś pełna samorealizacja wymaga „poszerzenia świadomości” – identyfikacji z kolejno rozszerzającymi się kręgami wspólnoty ludzkiej i przyrodniczej. Rozważane są powiązania i zależności między bezinteresowną kontemplacją przyrody, sposobem odżywiania się (odpowiednią dietą), higieną życia codziennego itp. a jasnością i sposobem myślenia, respektowaniem zasad moralnych w postępowaniu, zadowoleniem i szczęściem. W rozważaniach tych niejednokrotnie nawiązuje się do praktyk religijnych i myśli filozoficznej Dalekiego Wschodu. Tego rodzaju kwestie można by włączyć do sfery prywatnej, gdyby nie fakt, że ich treści i rezultaty tych rozważań są publikowane, upowszechniane w środkach masowego przekazu i funkcjonują w świadomości społecznej

Źródło: opracowano na podstawie (Hull, 2006).

znakiem zapytania przyszłość rodzaju ludzkiego. Świadomość tego zagrożenia była dla powstania etyki środowiskowej czynnikiem najistotniejszym, ale nie jedynym. Nakłada się na nią również narastająca co najmniej od lat 60. [XX wieku – przyp. aut.] krytyka [...] produkcyjno-konsumpcyjnego modelu gospodarki, a zarazem całej współczesnej kultury Zachodu, która traktuje przyrodę, ale i także człowieka w sposób utylitarny i instrumentalny. W takiej kulturze, która zerwała więź z przyrodą, człowiek będący przecież istotą biologiczną, nie może się w pełni zrealizować. Mimo pozornego uniezależnienia się od środowiska za pomocą całej technosfery ludzie dla prawidłowego rozwoju fizycznego, psychicznego wciąż potrzebują kontaktu z przyrodą” (Devall i Sessions, 1994).

Etyka środowiskowa powstała „w sytuacji globalnego i mającego antropologiczny charakter kryzysu ekologicznego. Dyscyplinę tę ujmowano od początku jej rozwoju jako refleksję ukazującą i kształtującą właściwą postawę człowieka wobec świata, w którym żyje, w tym przede wszystkim postawę szacunku do życia w każdej jego postaci – ludzkiej i pozaludzkiej” (Marek-Bieniasz, 2014).

Jak zauważa D. Liszewski, w etyce środowiskowej podmiotem „moralnej refleksji staje się tutaj już nie sam człowiek, ale także środowisko przyrodnicze samo w sobie lub jego elementy” (Liszewski, 1998). Istnieje „potrzeba wyróżnienia etyki środowiskowej jako nowej i swoistej dziedziny uprawiania refleksji moralnej, której problemom już nie może sprostać etyka tradycyjna ograniczona w swoim antropocentrycznym paradygmacie” (Liszewski, 1998). „Tak rozumiana etyka przekracza, [...] swoje tradycyjne granice poprzez próbę rozszerzenia zbioru przedmiotów o znaczeniu moralnym o pewne klasy bytów nieosobowych, a więc na przykład zwierzęta, rośliny, byty nieożywione oraz całe ekosystemy” (Bonenberg, 1992). Etyka „środowiskowa przekracza także tradycyjne granice w aspekcie czasowym, ponieważ rozpatruje oddalone w czasie konsekwencje działań ludzkich dotyczące osób, istot, które się jeszcze nie narodziły. Chodzi tu np. o długofalowe skutki degradacji środowiska, wyczerpywania zasobów, wymierania gatunków. Przypisuje się w niej tym samym znaczenie moralne bytom jeszcze nieistniejącym, co jest wyraźnym *novum*. Ta stosunkowo nowa zmiana optyki patrzenia na problemy moralne stanowi o specyfice i odrębności etyki środowiskowej na tle etyki tradycyjnej” (Liszewski, 1998). Tym samym *novum* etyki środowiskowej polega na wyjściu poza określoną klasę bytów (wyjście poza uwzględnianie tylko ludzi), jak i poza krótkookresowy horyzont czasowy (wyjście poza uwzględnianie tylko interesów osób aktualnie żyjących).

Takie ujęcie etyki środowiskowej prezentuje też M. Gumińska, pisząc o obowiązkach człowieka wobec innych ludzi, a także o obowiązkach względem pozaludzkich istot żywych (Gumińska, 1984). W jej ujęciu podstawą etyki ekologicznej jest bowiem stwierdzenie, że istoty mają prawo do życia, działania ludzkie zaś są słuszne, gdy nie zagrażają życiu, a także integracji, stabilizacji i pięknu biosystemów, lecz je kształtują i rozwijają (Gumińska, 1984, s. 41). Zasady etyki ekologicznej, według Gumińskiej, przeciwstawiają się cywilizacji konsumpcyjnej i powinien je respektować każdy człowiek „[...] na miarę swej obecności w świecie – przede wszystkim przez ukształtowanie swej postawy, nie aby jeszcze więcej mieć, ale aby bardziej być” (Gumińska, 1984).

Jak stwierdza J. Grzesica, „[...] istnieje bezwzględna powinność spełniania czynów mających na celu ochronę naturalnego środowiska człowieka jako wyraz afirmacji godności osobowej człowieka. I ujmując rzecz negatywnie: istnieje bezwzględna powinność niespełniania czynów będących zagrożeniem dla środowiska naturalnego człowieka” (Grzesica, 1993). Na początku lat dziewięćdziesiątych widzi on dyscyplinę jako mającą doprowadzić do ukształtowania nowej jakości relacji człowiek – środowisko (Grzesica, 1993, s. 95). Wszystko to ma się odbywać zgodnie z sumieniem ekologicznym, które staje do konfrontacji z rzeczywistością ekologicz-

ną, odczytuje ład (lub jego brak w działaniach człowieka względem środowiska), ocenia zaistniały stan rzeczy w kategoriach dobra i zła moralnego oraz rodzi powinność działań proekologicznych (Grzesica, 1993). Człowiek jest jedynym bytem zdolnym podjąć odpowiedzialność za świat, w którym żyje. Według Grzesicy rodzi się ona właśnie w ludzkim sumieniu. Kategorię sumienia ekologicznego będzie ekspozował m.in. także J. Aleksandrowicz, który na gruncie polskiej etyki środowiskowej używał jej jako jeden z pierwszych teoretyków omawianej nowej dyscypliny filozoficznej (Aleksandrowicz, 1979).

Etyka ekologiczna może mieć różne odmiany. Należą do nich przede wszystkim:

- etyka skoncentrowana na człowieku,
- etyka skoncentrowana na zwierzętach,
- etyka skoncentrowana na życiu (Elliot, 2002).

„Niektórzy sądzą, że polityka ekologiczna powinna być oceniana jedynie na podstawie wpływu na pomyślność ludzi” (Baxter, 1974; Norton, 1988). „Ten sposób myślenia skupia uwagę etyki ekologicznej na człowieku. Chociaż klasyczny utilitaryzm włącza do kalkulacji etycznej cierpienie zwierząt, ten wariant utilitaryzmu, który nakazuje nam zwiększać nadwyżkę szczęścia nad jego nieszczęściem, jest tylko jednym z przykładów etyki skoncentrowanej na człowieku” (Elliot, 2002).

Z kolei etyka „skoncentrowana na zwierzętach zakłada, że wszystkie zwierzęta mają status moralny, nie traktuje ich jednak jednakowo, czego wyrazem jest stwierdzenie, że niektóre koncepcje etyczne przyjmują różny status moralny zwierzętom różnych gatunków” (Elliot, 2002).

„Klasa żyjących istot obejmuje nie tylko ludzi i zwierzęta, lecz także rośliny, glony, organizmy jednokomórkowe, być może wirusy i, jak się czasem sugeruje – ekosystemy, a nawet całą biosferę” (Attfield, 1983; Goodpaster, 1978; Taylor, 1986). „Obszar etyki skoncentrowanej na życiu zależy od tego, jak odpowie się na pytanie: Co żyje? [...]. Etyka skoncentrowana na życiu przyznaje status moralny wszystkim rzeczom ożywionym, chociaż nie musi im przyznawać równego w tej mierze znaczenia” (Elliot, 2002). W takim ujęciu może to oznaczać, że inny status moralny przyznaje się ludziom, inny – roślinom, a jeszcze inny – zwierzętom. Nawet wśród zwierząt często dokonuje się zróżnicowania, taktując w odmienny sposób ssaki i inne zwierzęta.

Poza wymienianymi rodzajami etyki ekologicznej mówi się także o ekologii głębokiej. „Podczas gdy etyka czci dla życia zwraca uwagę na jednostkowe żyjące organizmy, propozycje ekologii głębokiej odnoszą się do czegoś większego jako obiektów wartości, jak: gatunki, systemy ekologiczne, nawet biosfera jako całość” (Singer, 2003, s. 264). W tym sensie za ważne uznaje się nie tylko życie konkretnej istoty żywej, ale także zachowanie gatunku, utrzymanie systemu ekologicznego czy równowagi w biosferze. Etyka głęboka więc w tym sensie wykracza poza cel zrównoważonego rozwoju – sięga dalej, z drugiej strony jest jednak z nim powiązana. Cele zrównoważonego rozwoju wiążą się bowiem z dążeniem do dobrobytu całego gatunku ludzkiego.

Zdaniem A. Leopolda „Coś jest dobre, gdy ma tendencję do zachowania integralności, stabilności i piękna wspólnoty biotycznej. Złe, gdy ma inne tendencje” (Leopold, 1970). Ten pogląd z zakresu etyki w dużej mierze jest również odzwierciedlany w koncepcji zrównoważonego rozwoju. W szczególności z postulatami tego ostatniego wiązać się będą takie wartości, jak integralność i stabilność wspólnoty biotycznej.

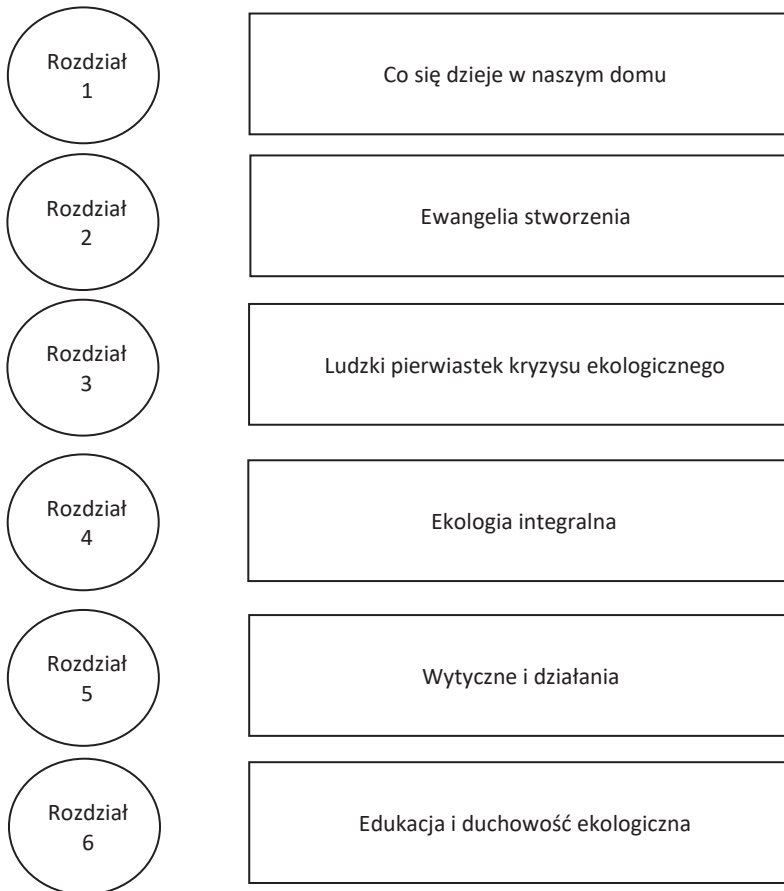
W tabeli 1.5 zaprezentowano typologię etyki środowiskowej oraz streszczono poglądy zawierające się w danym typie podejścia do niej.

Tabela 1.5. Typologia etyki środowiskowej

Nazwa	Istota
Etyka zorientowana zachowawczo (antropocentryczna)	Przekonanie, że tylko ludzie mają właściwości, które stanowią niezbędny warunek postępowania moralnego (rozumność, poczucie odpowiedzialności, wolność woli i działania). Rozpatrywanie przede wszystkim interesów gatunku ludzkiego. Wzgląd głównie na dobro i pomyślność człowieka i podporządkowanie im dobra i przetrwania środowiska oraz współtworzących je organizmów żywych. [...] Zobowiązania dotyczące naturalnych ekosystemów i wspólnot biocenotycznych planety są w każdym przypadku oparte na fakcie, że to, jak traktujemy owe ekosystemy i wspólnoty życia, może mieć wpływ na realizację ludzkich wartości i praw. Brak obowiązku obrony pozaludzkich istot żywych, niezależnie od tego faktu. Głoszenie potrzeby ochrony przyrody i szacunku dla niej jako przejawu ochrony człowieka i szacunku dla niego
Etyka zorientowana ekologicznie (holistyczna, etyka wspólnot)	Postulowanie obrony praw nie tylko poszczególnych istot, lecz także tworzonej przez nie harmonii i całości, z uwzględnieniem tego, że wszystkie formy życia, będąc samoistnymi wartościami, przyczyniają się do bogactwa i rozkwitu całości kształtu życia na Ziemi, które jest wartością nadrzędną. Podkreślanie ścisłego powiązania wszystkich bytów tworzących organiczną całość w skali planetarnej, zwaną też wspólnotą życia
Etyka zorientowana wolnościowo (etyka biocentryczna)	Uznanie, że ludzkość dojrzała do tego, aby pojęcie praw jednostki rozciągnąć na inne (pozaludzkie) formy życia. Zalicza się do nich bezspornie zwierzęta, co do roślin, a nawet form geologicznych, toczy się dyskusja. Prawa wywodzi się z przekonania, że każdy organizm żywy, zespół organizmów posiada własne, wrodzone i niezbywalne interesy, dobro i wewnętrzną wartość, które czynią go podmiotem moralności

Źródło: opracowano na podstawie (Liszewski, 1998; Marshall, 1993; Tyburski, 1996).

Niewątpliwie jednym z bardziej znanych dokumentów z zakresu ekologii i etyki środowiskowej jest encyklika papieża Franciszka *Laudato Si*, uznawana przez media za „zieloną encyklikę”, wykraczająca jednak poza kwestie środowiskowe i uwzględniająca problemy społeczne, a więc *de facto* powiązana z całościowym postulatem zrównoważonego rozwoju. Biorąc pod uwagę prezentowaną w tab. 1.5 typologię, można stwierdzić, że encyklika wpisuje się w etykę środowiskową zorientowaną ekologicznie (inaczej etykę holistyczną bądź etykę wspólnot). Strukturę tego tekstu przedstawiono na rys. 1.7.

Rysunek 1.7. Zawartość tematyczna encykliki *Laudato Si* w odniesieniu do poszczególnych rozdziałów
 Źródło: opracowano na podstawie (Encyklika *Laudato Si*, 2015).

Rozdział pierwszy niniejszej encykliki zawiera diagnozę problemów ekologicznych. Zaliczono do nich zanieczyszczenie i globalne ocieplenie (Encyklika *Laudato Si*, 2015, pkt 20-26), kwestię wody (pkt 27-31), zatracenie różnorodności biologicznej (pkt 32-42), pogorszenie jakości życia i upadek społeczny (pkt 43-47), globalną niesprawiedliwość (pkt 48-52). Zauważono także słabość reakcji na te problemy (pkt 53-59) oraz zróżnicowanie poglądów dotyczących tego, jak postrzega się problemy oraz jakie formułuje się sposoby ich rozwiązania (pkt 60-61).

Rozdział drugi prezentuje przede wszystkim religijne i filozoficzne komentarze, będące ustosunkowaniem się do problemów zawartych w pierwszym rozdziale, bazujące na Biblii.

Rozdział trzeci, dotyczący ludzkiego pierwiastka kryzysu ekologicznego, wykazuje wpływ działań człowieka, wynikających z różnych paradygmatów filozoficznych, na środowisko naturalne oraz konsekwencje, jakie ponosi człowiek w wyniku kryzysu. Rozdział ten zawiera nie tylko kwestie związane ze środowiskiem przyrodniczym, ale także z pierwiastkiem społecznym, w tym aspekty związane z godną pracą. Tak więc ten rozdział encykliki wykracza poza kwestie środowiskowe i zawiera bardzo wiele komponentów, do których nawiązują cele zrównoważonego rozwoju (także o charakterze społecznym), przywoływane w pierwszym rozdziale niniejszej publikacji.

Rozdział czwarty skupia się na ekologii integralnej, do której zaliczono ekologię środowiskową, gospodarczą i społeczną (pkt 138-142), ekologię kulturową (pkt 143-146), ludzką ekologię życia codziennego (pkt 147-155). W rozdziale tym zaakcentowano konieczność zastosowania zasady dobra wspólnego (pkt 156-158) oraz sprawiedliwości międzypokoleniowej (pkt 159-162).

Rozdział piąty zawiera konkretne propozycje rozwiązań mających wyjść naprzeciw problemom współczesnego świata zdiagnozowanym we wcześniejszych rozdziałach encykliki. Treść postulatów zawartych w encyklice w dużym stopniu jest spójna z celami zrównoważonego rozwoju.

Przykład może stanowić punkt 164 encykliki, który brzmi następująco: „W połowie minionego wieku, po pokonaniu wielu trudności, pojawiła się tendencja, by pojmować ziemię jako ojczyznę, a ludzkość jako naród zamieszkujący wspólny dom. W świecie, w którym wszyscy są od siebie zależni, nie chodzi jedynie o zrozumienie, że negatywne konsekwencje stylu życia, produkcji i konsumpcji dotyczą wszystkich. Chodzi przede wszystkim o to, aby proponowane rozwiązania wynikały z perspektywy globalnej, a nie tylko broniły interesów pewnych krajów. Współzależność zmusza nas do myślenia o *jednym świecie, w ramach wspólnego projektu*. [...] Aby sprostać podstawowym problemom, których nie można rozwiązać przez działania poszczególnych krajów, niezbędne okazuje się porozumienie globalne, które prowadziłoby na przykład do zaplanowania zrównoważonego i zróżnicowanego rolnictwa, rozwijania odnawialnych i mało zanieczyszczających form energii, promowania większej efektywności energetycznej, krzewienia lepszego zarządzania zasobami leśnymi i morskimi, zapewnienia wszystkim dostępu do wody pitnej”. W punkcie tym widoczne są wyraźnie nawiązania do celu 10, jakim jest reedukacja nierówności, w tym wypadku odnoszonego do nierówności między krajami. Widać także nawiązanie do sformułowanego w ramach drugiego celu (zero głodu) postulatu promocji zrównoważonego rolnictwa. Występuje także nawiązanie do celu 6, dotyczącego czystej wody i warunków sanitarnych, oraz celu 7, dotyczącego czystej energii. Nawiązano także do celów 15 i 16, dotyczących życia pod wodą i na lądzie.

Cele zrównoważonego rozwoju są również zauważalne w punkcie 165, stwierdzającym: „Wiemy, że technologia oparta na spalaniu silnie zanieczyszczających pa-

liw kopalnych, zwłaszcza węgla, ale także ropy naftowej, a w mniejszym stopniu gazu, powinna być stopniowo zastąpiona. W oczekiwaniu na wszechstronny rozwój odnawialnych źródeł energii, który powinien już się zacząć, słuszne jest opowiadanie się za alternatywą wyrządzającą mniej szkód lub nastawienie się na rozwiązania przejściowe [...]”. Występują tu odniesienia zarówno do celu 7 (czysta energia), jak i 12 (odpowiedzialna produkcja i konsumpcja).

Również punkt 180 łączy ze sobą postulaty zawarte w wielu celach zrównoważonego rozwoju. „Nie można myśleć o jednolitych receptach, ponieważ każda kraina czy region ma swoje specyficzne problemy i własne ograniczenia. Prawdą jest również to, że realizm polityczny może wymagać środków i technologii przejściowych, pod warunkiem że towarzyszy im projekt i akceptacja progresywnych zobowiązań wiążących. Równocześnie jednak na poziomie krajowym i lokalnym jest zawsze wiele do zrobienia, jak na przykład promowanie sposobów oszczędzania energii. Oznacza to wspieranie form produkcji przemysłowej charakteryzujących się maksymalną wydajnością energii i mniejszym zużyciem surowców, usuwanie z rynków produktów nieefektywnych z punktu widzenia zużycia energii lub tych, które najbardziej zaturują środowisko. Możemy również wspomnieć dobre zarządzanie transportem lub techniki budownictwa i modernizacji budynków zmniejszających zużycie energii i poziom zanieczyszczenia. Ponadto lokalne działania polityczne mogą być ukierunkowane na modyfikację konsumpcji, rozwój gospodarki opartej na recyklingu, zapewniającej spadek produkcji odpadów, ochronę określonych gatunków oraz planowanie zróżnicowanego rolnictwa z płodozmianem. Można zachęcać do poprawy rolnictwa regionów biednych poprzez inwestycje w infrastrukturę wiejską, organizację rynków lokalnych lub rynku krajowego, przez systemy nawadniające, rozwój zrównoważonych technik w rolnictwie. Można ułatwić sposoby współpracy lub społecznej organizacji, co będzie sprzyjać obronie interesów drobnych producentów i chronić lokalne ekosystemy przed rabunkiem [...]”. Występują tu nawiązania do zrównoważonej produkcji i konsumpcji (cel 12), zrównoważonych miast i społeczności (cel 11), przemysłu, innowacji i infrastruktury (cel 9), czystej energii (cel 7) i życia na lądzie (cel 15). Ten fragment encykliki pokazuje też wyraźnie przenikanie się i współzależność wielu celów zrównoważonego rozwoju, co jest odzwierciedleniem skomplikowanego charakteru omawianej materii.

Punkt 191 encykliki nawiązuje do omawianej wcześniej konsumpcji: „Musimy być jednak przekonani, że spowolnienie pewnego tempa produkcji i konsumpcji może prowadzić do innego rodzaju postępu i rozwoju. Wysiłki na rzecz zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych nie są wysiłkami zbytecznymi, lecz raczej inwestycją, która może zapewnić inne korzyści ekonomiczne w perspektywie średnioterminowej. Jeśli nie mamy ograniczonych horyzontów, to możemy odkryć, że dywersyfikacja produkcji bardziej innowacyjnej, przy mniejszym oddziaływaniu na środowisko, może być bardzo opłacalna. Chodzi o otwarcie nowych dróg dla różnych możliwości, które nie oznaczają powstrzymywania kreatywności człowieka i jego marzeń o postępie,

a raczej ukierunkowują tę energię w nowy sposób”. Zacytowany fragment odwołuje się również do wielu celów zrównoważonego rozwoju, nie tylko dotyczących odpowiedzialnej produkcji i konsumpcji. Przedstawia niejako całościowo ideę zrównoważonego rozwoju, który oprócz tego, że jest związany z odpowiednim wykorzystaniem surowców naturalnych, wpływa też korzystnie na biznes i gospodarkę.

Encyklika zawiera także postulaty mieszczące się w ostatnich dwóch celach zrównoważonego rozwoju poprzez następującą narrację: „Ta sama logika, która utrudnia podjęcie radykalnych działań w celu odwrócenia tendencji globalnego ocieplenia, nie pozwala na likwidację ubóstwa. Potrzebujemy reakcji globalnej, bardziej odpowiedzialnej, oznaczającej stawienie czoła równocześnie ograniczeniu zanieczyszczenia i rozwojowi krajów oraz regionów biednych. XXI wiek, zachowując system *zarządzania* właściwy czasom minionym, jest świadkiem osłabienia władzy państw narodowych, przede wszystkim dlatego, że wymiar ekonomiczno-finansowy o charakterze ponadnarodowym dąży do dominacji nad polityką. W tym kontekście niezbędne staje się dojrzewanie silniejszych i sprawnie zorganizowanych instytucji międzynarodowych, których władze byłyby desygnowane sprawiedliwie, na podstawie porozumień między rządami krajowymi, i wyposażone w możliwość sankcjonowania [...]”. Z jednej strony występuje w tym fragmencie krytyka współczesnego biznesu i dominacji ekonomii nad innymi sferami, z drugiej wybrzmiewają postulaty z celu 16 (pokój, sprawiedliwość i silne instytucje) oraz 17 (partnerstwo dla zrównoważonego rozwoju). W szczególności sformułowana jest konieczność instytucjonalnej kontroli na procesami gospodarczymi w sposób gwarantujący instytucjom możliwość realnego wpływu na działania o charakterze biznesowym przez instytucje krajowe i międzynarodowe w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju.

1.4

Ubezpieczenia w świetle idei zrównoważonego rozwoju

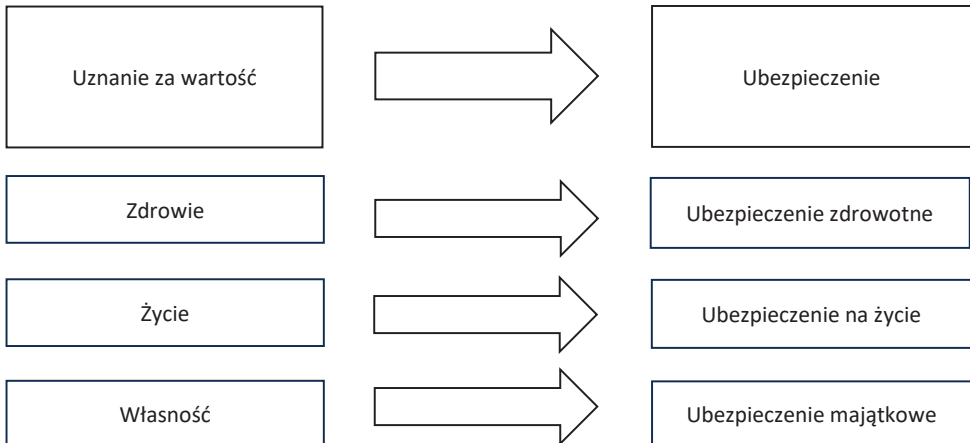
Działalność ubezpieczeniowa ma swoją charakterystykę, kształtującą konkretne uwarunkowania wprowadzenia do niej zasad zrównoważonego rozwoju. Szczegółowo zostaną one, przede wszystkim w aspekcie prawnym, omówione w rozdziale trzecim monografii. Niniejszy podrozdział zawiera natomiast rozważania dotyczące wzajemnych relacji kwestii ubezpieczeń i zrównoważonego rozwoju, w tym uwzględnienia aspektów etycznych, będących podstawą ukształtowanych na ich podstawie uwarunkowań prawnych.

Nawiązując do zawartości podrozdziału 1.2, można zauważyć, że zapisy prawne dotyczące ubezpieczeń są przykładem stosowania prawa rozumianego jako kulturowa realizacja idei sprawiedliwości. W tym kontekście można uznać, że niektóre ubezpieczenia wskazują na wsparcie idei sprawiedliwości. Należą do nich przede wszystkim obowiązkowe ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej w różnych sferach – począwszy od ubezpieczeń samochodowych po ubezpieczenia biur ra-

chunkowych. Wymagając od konkretnych osób lub podmiotów posiadania takich ubezpieczeń, prawo sprzyja realizacji idei sprawiedliwości, w tym wypadku konieczności zadośćuczynienia za dokonaną szkodę.

Uznanie czegoś za dobro lub wartość powoduje większą skłonność do ich ubezpieczenia w danym zakresie. Przykładowo dobro, za jakie można uznać własność, może podlegać ubezpieczeniu, przy czym ubezpiecza się nie samą abstrakcyjną własność, lecz konkretny jej przedmiot, np. pojazdy lub mieszkania. Podobnie wygląda sytuacja w przypadku ubezpieczeń zdrowotnych, szczególnie interesujących dla osób, dla których taką wartością jest zdrowie.

Należy zauważyć, że większość z przykładowych wartości wskazanych na rys. 1.8 może być realizowana w kontekście zrównoważonego rozwoju, może też być zagrożona przez negatywne efekty braku zrównoważonego rozwoju (np. katastrofy i klęski naturalne).

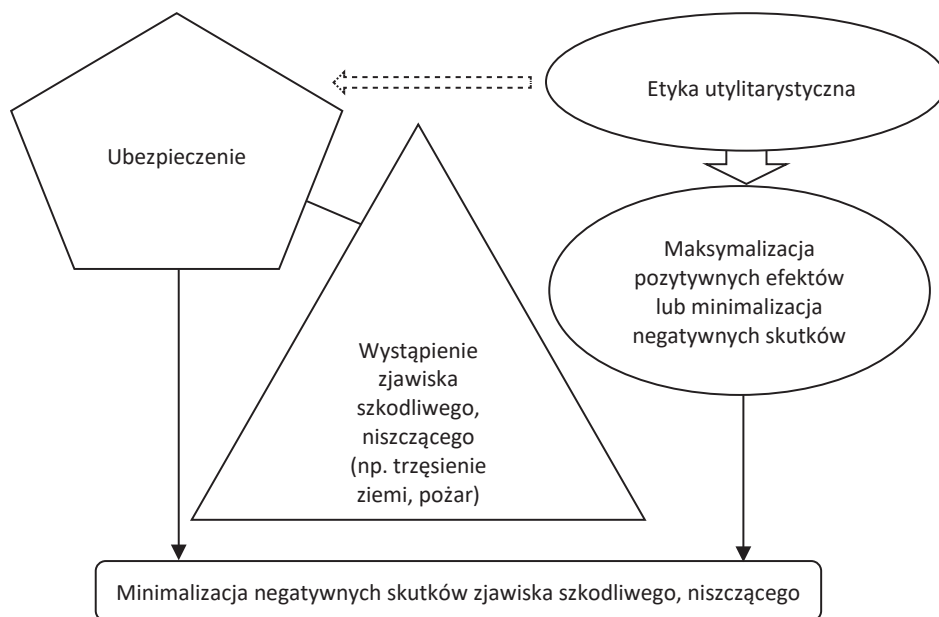
Rysunek 1.8. Ubezpieczenia w kontekście wartości etycznych

Źródło: opracowanie własne.

Analiza problematyki teorii etycznych, ubezpieczeń i zrównoważonego rozwoju wskazuje możliwe obszary ich powiązań. Przykładem może być etyka utilitarystyczna, w tym przypadku w swojej negatywnej odmianie, czyli polegająca na minimalizacji sumy nieszczęść. W przypadku ubezpieczeń od klęsk naturalnych czy negatywnych skutków działania przyrody widać, że jest to właśnie minimalizacja negatywnych skutków.

Na rysunku 1.9 wskazano schematycznie, jak ubezpieczenie może realizować postulat etyki utilitarystycznej w kontekście zrównoważonego rozwoju. Wystąpienie będącej skutkiem nieprzestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju katastrofy naturalnej lub innego wydarzenia niszczącego czy też zagrażającego wartości uszcze-

gółowanej w przedmiocie ubezpieczenia (np. majątek lub zdrowie) jest niwelowane poprzez to, że ubezpieczenie zmniejsza sumę negatywnych skutków wystąpienia szkodliwego zdarzenia.

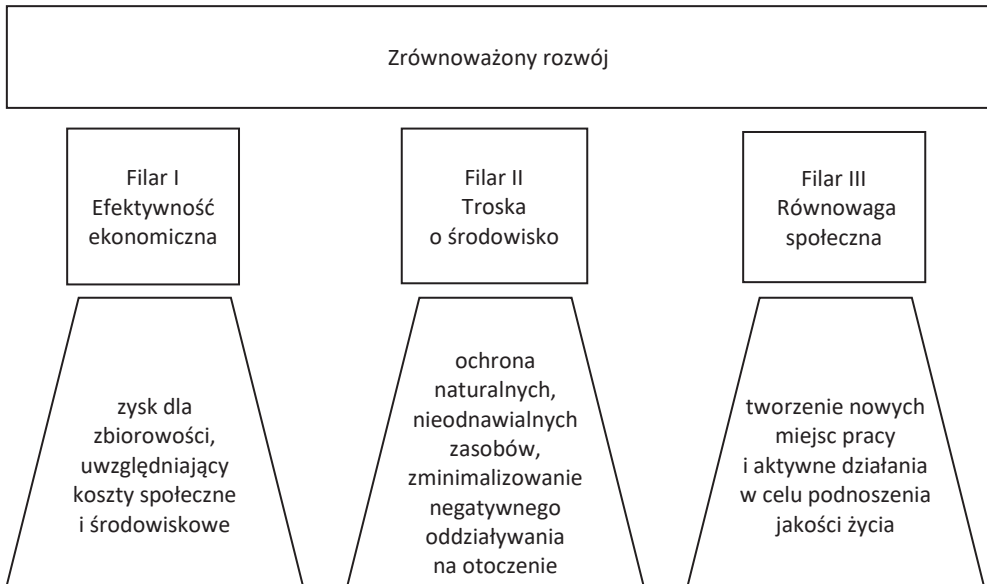
Rysunek 1.9. Ubezpieczenia w kontekście etyki utilitarystycznej

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 1.10 przedstawiono trzy filary zrównoważonego rozwoju.

W ramach zaprezentowanych filarów można stwierdzić, że do wszystkich w jakimś zakresie odnoszą się kwestie ubezpieczeniowe. W największym stopniu odnoszą się oczywiście do aspektu ekonomicznego. Jednakże, jak zostanie wskazane w trzecim rozdziale monografii, ich działalność może również dotyczyć równowagi społecznej oraz troski o środowisko.

Jak stwierdza M. Lemkowska, w „ujęciu społecznym kompensacja ma za zadanie naprawę szkód ubezpieczeniowych, a zatem stabilizację uwarunkowań społeczno-gospodarczych po realizacji zdarzeń losowych. Ochrona ubezpieczeniowa, obok kompensacji, generuje dodatkowe efekty społeczno-gospodarcze, w tym przede wszystkim stymuluje podejmowanie określonych aktywności wspierających rozwój gospodarczy w dwójnasób. Po pierwsze, gwarancja ochrony eliminuje barierę zbyt dużego ryzyka w procesie decyzyjnym podmiotów gospodarujących. Po drugie, podaż ochrony ubezpieczeniowej i jej wycena są informacjami o wielkości ryzyka dostarczonymi przez podmiot profesjonalny z zakresu zarządzania ryzykiem, tj. zakład

Rysunek 1.10. Filary zrównoważonego rozwoju

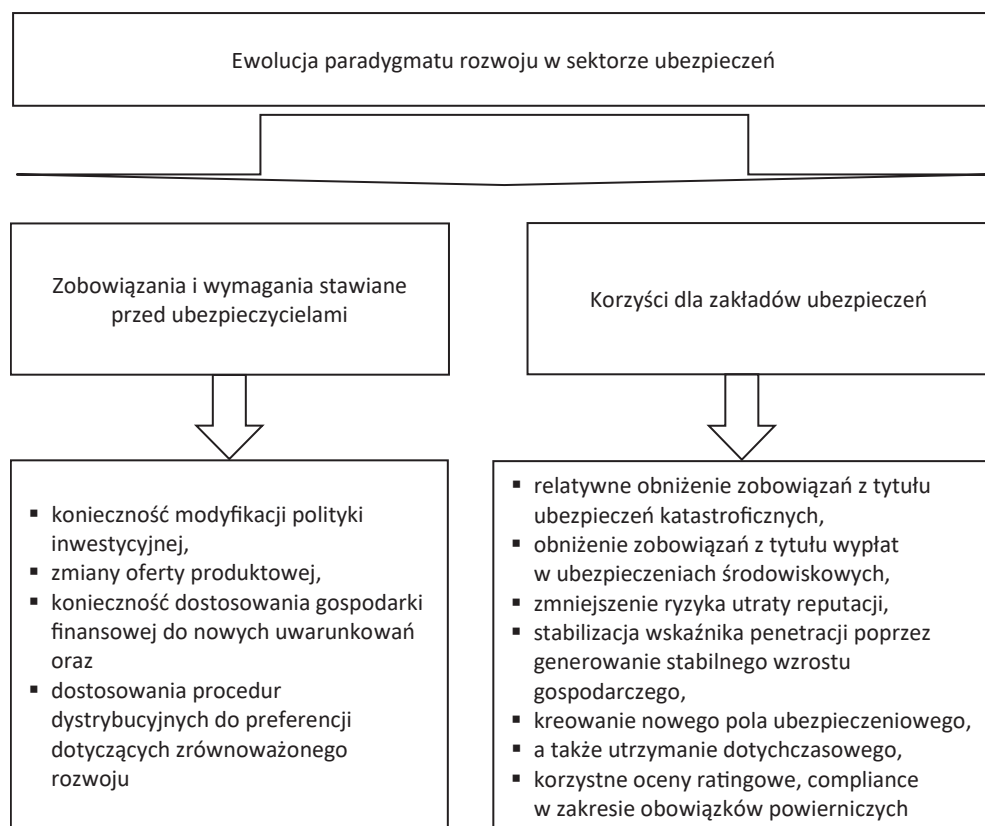
Źródło: opracowano na podstawie (Rutkowska i Kozyra, 2007).

ubezpieczeń. Tym samym dostępność ochrony ubezpieczeniowej lub [...] jej brak [...] może determinować rodzaje podejmowanych przez podmioty gospodarcze działań” (Lemkowska, 2020). Autorka ta wykazuje więc połączenie w ubezpieczeniach różnych funkcji zrównoważonego rozwoju, w szczególności ekonomicznej i społecznej. Zauważa ona także, że „ubezpieczyciele jako podmioty istotnie zainteresowane poziomem materializacji ryzyka i, w konsekwencji, wysokością wypłacanych świadczeń – mogą podejmować i podejmują działania prewencyjne o charakterze ogólnym, zarówno na poziomie świadomościowym (społeczna kampania informacyjna), jak i faktycznym (np. współfinansowanie stacji meteorologicznych). Szczególne znaczenie prewencji ubezpieczeniowej zasadza się jednak na działaniach u źródła, które modyfikują indywidualną aktywność samych podmiotów ryzyka (ubezpieczonych)” (Lemkowska, 2020). Można uznać, że podane przykłady mają charakter zarówno społeczny (kampania informacyjna), jak i środowiskowy (stacje meteorologiczne).

Należy podkreślić związek zrównoważonych ubezpieczeń z kwestiami zrównoważonego finansowania i inwestowania. Komisja Nadzoru Finansowego wskazuje, że w rozpatrywaniu zrównoważonego rozwoju „możliwe jest przyjęcie perspektywy oceny oddziaływania środowiska, kwestii społecznych itp. na działalność gospodarczą. Działalność uwzględniająca taki wpływ (np. poprzez podjęcie środków zabezpieczających przed negatywnymi skutkami suszy czy powodzi) również może być

w szerszym ujęciu postrzegana jako uwzględniająca cele zrównoważonego rozwoju” (KNF (a), b.d.). Wskazuje to na konkretne powiązanie zrównoważonego rozwoju z rynkiem ubezpieczeń.

Pole dla zrównoważonego finansowania dla podmiotów innych niż publiczne wynika z dużego zapotrzebowania. „Kwestia finansowania zrównoważonego rozwoju, czy też zrównoważonego inwestowania, zyskuje na znaczeniu na świecie, w Europie, a także i w Polsce [...]. Zgodnie z odnowioną strategią zrównoważonego finansowania (z lipca 2021 r.) Komisji Europejskiej w bieżącym dziesięcioleciu Europa będzie potrzebować dodatkowych inwestycji w wysokości 350 mld EUR rocznie, a ponadto będzie potrzebować 130 mld EUR na osiągnięcie innych celów środowiskowych. Skala inwestycji wykracza poza możliwości sektora publicznego” (gov.pl, b.d.).

Rysunek 1.11. Korzyści i wymagania wobec zakładów ubezpieczeń wynikające z ewolucji paradygmatu rozwoju

Źródło: opracowano na podstawie (Lemkowska, 2020).

Jak zauważa P. Wrzesiński, należy przy tym „wyraźnie odróżnić pojęcie zrównoważonego finansowania od pojęcia zrównoważonego rozwoju, które jest terminem znacznie szerszym. *Sustainable finance* stanowi jedynie element mający na celu wspieranie zrównoważonego rozwoju” (Wrzesiński, 2020). W tym samym kontekście należy uznać, że zrównoważone ubezpieczenia nie pokrywają się z pojęciem zrównoważonego rozwoju, są jedynie przejawem dążenia do realizacji jego postulatów i celów.

Należy zważyć, że Polska jest pionierem w emisji tzw. zielonych obligacji. W grudniu 2016 r. wyemitowała pierwsze na świecie rządowe zielone obligacje (Ministerstwo Finansów, b.d.).

Jak każda zmiana, tak i pojawienie się w ubezpieczeniach kwestii zrównoważonego rozwoju ma wpływ na różnorodne grupy interesariuszy. Z punktu widzenia niniejszej monografii główną z nich będą ubezpieczyciele. Na rysunku 1.11 przedstawiono wpływ ewolucji paradygmatu rozwoju w sektorze ubezpieczeń na ich korzyści oraz zobowiązania i wymagania im stawiane.

Jak wynika z rys. 1.11, do wymagań należy przede wszystkim konieczność wprowadzania zmian inwestycyjnych, finansowych, produktowych i dystrybucyjnych. Zalety z kolei również obejmują wiele kategorii, wśród których można wyróżnić przede wszystkim korzyści rynkowe (reputacja, możliwości rozwoju nowych produktów), jak i finansowe (np. związane z obniżeniem zobowiązań).

Rozdział 2

Zrównoważony rozwój i raportowanie niefinansowe – empiryczne badania jakościowe

2.1

Idea i motyw badania

W rozdziale pierwszym wykazano istotność postulatu zrównoważonego rozwoju, jego podstawy o charakterze etycznym, a także ogólne odniesienie do problematyki ubezpieczeniowej. Powstaje jednak pytanie, w jaki sposób interesariusze przedsiębiorstw, w tym zakładów ubezpieczeń, pozyskują informacje na temat tego, czy rzeczywiście stosują one zasady zrównoważonego rozwoju. W tym kontekście istotna jest rola samej informacji przekazywanej przez podmioty gospodarcze w kwestii zarówno jej zawartości, jak i sposobu prezentacji. Stąd zaś wynika zasadność przeprowadzenia badania jakościowego na temat postaw wobec raportowania niefinansowego, w szczególności społecznego i środowiskowego.

2.2

Metodyka przeprowadzonych badań jakościowych

Zaprezentowane w tym rozdziale badanie miało na celu identyfikację sposobu, w jaki potencjalni przyszli autorzy i czytelnicy sprawozdań niefinansowych postrzegają cele zrównoważonego rozwoju, a także oceniają raportowanie społeczne i środowiskowe, a więc to, które dotyczy różnych aspektów składających się na ideę zrównoważonego rozwoju. Postawiono w formie otwartej pytania odnoszące się do tych raportów, mające zidentyfikować opinie respondentów na temat tego, jakim grupom i celom mogą służyć takie raporty oraz czy powinny one przybrać formę i uzyskać status sprawozdań obowiązkowych. Odpowiedzi zadano i pozyskano w formie pisemnej w formacie Word poprzez użycie funkcji „zadania” w Microsoft Teams.

Grupa respondentów składała się ze studentów ostatniego roku studiów magisterskich kierunku rachunkowość i controlling. Dobór grupy był doborem celowym.

To studenci rachunkowości będą w przyszłości (lub też obecnie w przypadku osób posiadających praktykę zawodową) prowadzić w firmach rachunkowość oraz zajmować się raportowaniem, potencjalnie także raportowaniem pozafinansowym, zintegrowanym, środowiskowym oraz raportowaniem z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu. Te różne typy raportowania obejmują problematykę dotyczącą zrównoważonego rozwoju, jako że wiąże on ze sobą kwestie społeczne i środowiskowe oraz odwołuje się nie tylko do równowagi, lecz także do etyki i sprawiedliwości. Ukończenie studiów z zakresu rachunkowości stwarza szansę, że dana osoba będzie potencjalnie w przyszłości zajmować się raportowaniem tych kwestii. Ponadto studenci zazwyczaj są grupą, która wykazuje szczególną wrażliwość na kwestie społeczne i środowiskowe, więc jednocześnie może się postawić w roli potencjalnego wymagającego czytelnika sprawozdań, których treść ma ujawniać podejście danego przedsiębiorstwa do kwestii zrównoważonego rozwoju oraz realizacji tej idei. Mogą oni również pełnić funkcje swoistych „tłumaczy” czy interpretatorów, pomagających innym zainteresowanym osobom zrozumieć zawartość raportów niefinansowych, a także będą wpływać na postawy innych osób wobec raportowania środowiskowego i społecznego.

Badana grupa składała się z 57 respondentów. Spośród nich większość, bo 24 osoby, miała 25 lat lub więcej, drugą co do liczebności grupę (17 osób) stanowili dwudziestoczterolatki, najmniej liczną grupę (14 osób) byli studenci w wieku 23 lat. Ponadto dwie osoby nie podały wieku. Większość respondentów stanowiły kobiety – było to 49 osób, mężczyźni wśród badanej grupy to 7 osób, jedna osoba nie podała płci. Fakt, że w badanej grupie tak wyraźnie dominowały kobiety, nie powinien dziwić w kontekście olbrzymiej feminizacji zawodów związanych z rachunkowością oraz studiów z zakresu rachunkowości w naszym kraju, która była szeroko opisywana i analizowana w literaturze (Czarniawska, 2008; Kabalski, 2022; Kabalski i Szwejcar, 2015).

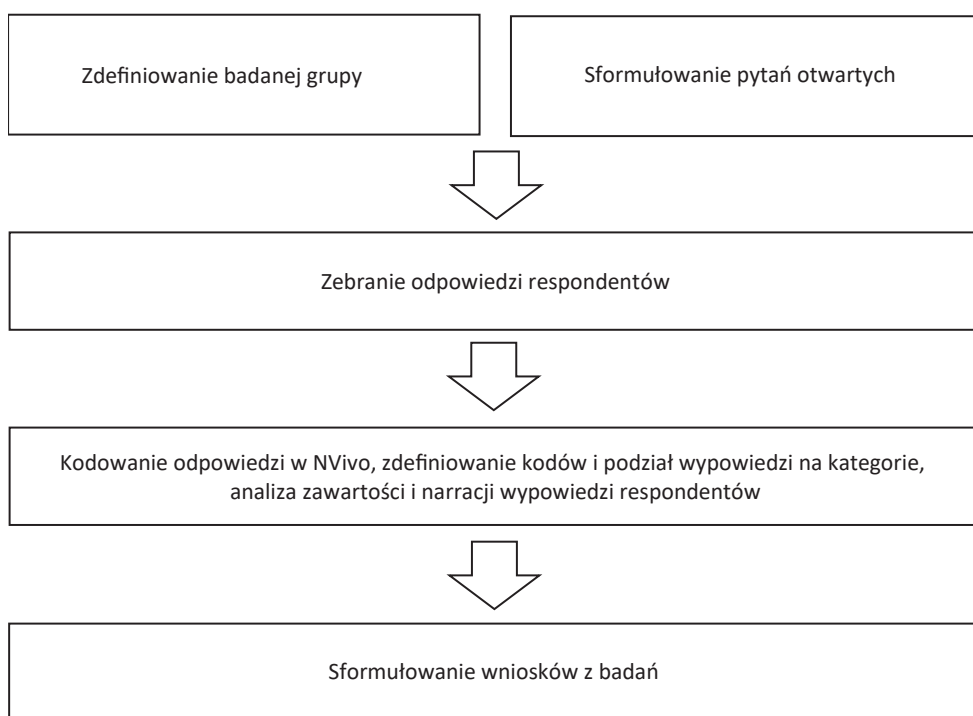
Badana grupa była bardzo zróżnicowana pod względem doświadczenia zawodowego z zakresu rachunkowości (inne doświadczenie zawodowe nie było brane pod uwagę, gdyż badanie dotyczy rachunkowości, a raportowanie jest jego domeną). Największa liczba respondentów (25 osób) pracowała w rachunkowości od dwóch do czterech lat. Brak doświadczenia pracy w rachunkowości zadeklarowało 15 osób, a 11 osób miało przeszło roczne i mniej niż dwuletnie doświadczenie w takiej pracy. Natomiast cztery osoby pracowały w rachunkowości dłużej niż cztery lata. Jedna osoba pracowała w rachunkowości krócej niż rok, jedna nie podała doświadczenia zawodowego ani nie zadeklarowała jego braku.

Otrzymane odpowiedzi zostały z plików w formacie MS Word przetransferowane do oprogramowania służącego analizom jakościowym w badaniach naukowych – NVivo. Nadano im kody oraz dokonano kategoryzacji tematycznej wypowiedzi i ich fragmentów¹.

¹ Fragmenty wypowiedzi przytoczone w rozdziale zostały poddane niezbędnej korekcie stylistycznej.

Dokonano też jakościowej analizy treści wypowiedzi – analizy narracyjnej (*narrative analysis*) oraz analizy zawartości (*content analysis*). Wyszukano odniesienia do celów zrównoważonego rozwoju, do kwestii społecznych i środowiskowych, do kwestii etycznych, poszukiwano także odpowiedzi na pytanie, czy raportowanie społecznej odpowiedzialności biznesu oraz raportowanie środowiskowe są bardziej działaniem użytecznym informacyjnie dla interesariuszy, czy też rodzajem działania marketingowego. Identyfikowano grupy interesariuszy, dla których wymienione raporty mogą być przydatne, a także poszukiwano odpowiedzi na pytanie, czy raporty takie powinny być obowiązkowe, czy nie.

Całość procedury badawczej przedstawiono na rys. 2.1.

Rysunek 2.1. Schemat procedury badawczej przeprowadzonego badania jakościowego

Źródło: opracowanie własne.

Należy dodać, że przedstawione w tym rozdziale badania mają charakter badań jakościowych, a więc ich celem nie jest poszukiwanie prawidłowości statystycznych ani tworzenie liczbowego obrazu danego zjawiska, lecz pogłębianie wiedzy – w tym wypadku dotyczącej oceny przyszłych autorów i czytelników sprawozdań niefinansowych kwestii związanych ze zrównoważonym rozwojem, raportowaniem spraw dotyczących społeczności i środowiska oraz innych pokrewnych kwestii.

2.3

Odniesienie do celów zrównoważonego rozwoju

W ramach analizy treści wypowiedzi – analizy narracyjnej oraz analizy zawartości – szukano przede wszystkim odniesień do celów zrównoważonego rozwoju. Wypowiedzi respondentów wskazywały, często nie wprost, na istotność jednego lub wielu z tych celów. Przedstawiali oni też sposób, w jaki cele te mogą być wspierane poprzez raportowanie niefinansowe.

W przypadku celów zrównoważonego rozwoju żadna z wypowiedzi respondentów nie wskazywała bezpośrednio lub pośrednio na cele 1 i 2 związane z likwidacją biedy oraz głodu. Taki stan rzeczy przypisać można temu, iż mimo że w naszym kraju zarówno bieda, jak i głód występują, są one (niekoniecznie słusznie) postrzegane jako zjawiska marginalne, a duża część społeczeństwa nie zauważa ich bądź nie zdaje sobie sprawy z ich występowania w Polsce. Takiemu pogładowi zaprzeczają opracowania organizacji pozarządowych, w tym Raport Szlachetnej Paczki wskazujący nie tylko na skalę biedy w Polsce, ale także na jej tragiczne efekty, w tym samobójstwa osób żyjących w ubóstwie (Szlachetna Paczka, 2021). Tym bardziej można założyć, że likwidacja biedy oraz osiągnięcie bezpieczeństwa żywnościowego nie są w centrum zainteresowania osób studiujących na studiach ekonomicznych kierunku związane z rachunkowością. Dodać także należy, że badania zostały przeprowadzone przed wojną w Ukrainie. W związku z tym kwestie związane z problemami wynikającymi z niszczenia pól na Ukrainie, a także blokowania transportów ukraińskiego zboża za granicę wtedy jeszcze nie wystąpiły, a zagrożenie brakiem żywności wynikające z wojny nie było faktem eksponowanym medialnie. Należy również zauważyć, że badania były wykonywane przed znacznym wzrostem inflacji w Polsce. Wobec tego nie występowało większe zagrożenie biedą wynikające ze spadku wartości pieniądza.

Podkreślenia wymaga natomiast, że respondenci wskazują w swoich wypowiedziach na inne cele zrównoważonego rozwoju. Często wypowiedzi obejmują też jednoczesne odniesienie się do kilku lub wielu z nich.

Nawiązanie do 3 celu zrównoważonego rozwoju, dotyczącego dobrego zdrowia i dobrostanu (zapewnienie osobom w każdym wieku dobrego życia i promocja dobrostanu), występuje przede wszystkim poprzez nawiązywanie do działań pracodawców, które wspierają dobrostan pracowników. Świadczą o tym wypowiedzi takie jak np. respondenta 36: „Dzięki raportom społecznej odpowiedzialności biznesu oraz raportom środowiskowym osoby zainteresowane działalnością danej firmy mogą się dowiedzieć, czy firmy [...] działają zgodnie ze standardami uczciwego i rzetelnego biznesu, czy stwarzają odpowiednie warunki zatrudnienia oraz dają możliwości rozwoju”. „W takich raportach firmy mogą przedstawić się od swojej lepszej strony i niejako konkurować z innymi firmami pod tym względem, np. która z firm zostanie wyróżniona w rankingu «Pracodawca roku». Dzięki tym działaniom może zyskać [...] pracownik”. „W związku z tym uważam, że w dzisiejszych czasach prezen-

towanie takich raportów jest niezbędne do [...] prowadzenia etycznego, odpowiedzialnego biznesu szanującego pracownika”.

Odnotowywany jest również pośredni wpływ przedsiębiorstw na stan zdrowia ludzi – poprzez oddziaływanie firm na środowisko, którego pogorszony stan przekłada się na zagrożenia dla zdrowia ludzkiego. W takim tonie wypowiada się respondent 46: „Uważam, że raporty środowiskowe i społeczne powinny być obowiązkowe. Niechlubna działalność człowieka, procesy urbanizacyjne wpływają na wzrost zanieczyszczeń w tak dużym stopniu, że przyroda nie jest w stanie się przed tym bronić. Zanieczyszczenia wpływają również negatywnie na stan zdrowia społeczeństwa, dlatego aspekt środowiskowy jest bardzo istotny. Należy uświadamiać w tym interesariuszy, aby móc wpłynąć na podejmowane decyzje i podjęcie przez nich działań prośrodowiskowych”.

W swoich wypowiedziach respondenci nawiązują także do realizacji celu 4 zrównoważonego rozwoju, dotyczącego edukacji wysokiej jakości, polegającego na zapewnieniu wszystkim inkluzywnej i godziwej edukacji wysokiej jakości oraz możliwości uczenia się przez całe życie. Tak jak w przypadku poprzedniego celu, badani odnoszą go przede wszystkim do pracowników oraz do możliwości rozwoju zawodowego oraz kształcenia się w firmie. Respondent 13, w ramach korzyści, jakie mogą wyniknąć z raportowania niefinansowego, wskazuje m.in. na „rozwój zawodowy w związku z większym dostępem do szkoleń”. Jest to więc bezpośrednio nawiązanie do koncepcji kształcenia przez całe życie (kształcenia ustawicznego). Respondent 3 uważa, iż „Raporty społecznej odpowiedzialności biznesu powinny służyć pogłębianiu wiedzy i komfortu pracowników i innych interesariuszy”. Tak więc samo raportowanie jest wskazane jako powiększające bazę wiedzy, z której może czerpać pracownik, a także inne osoby (interesariusze). Respondent 42 zauważa, że „jeżeli pracownik zobaczy, że firma chętnie dba o prawa pracownika, firma ta będzie atrakcyjniejsza dla niego”. Tym samym wskazuje na pragmatyczną przyczynę, dla której przedsiębiorstwom opłaca się wspomagać rozwój pracowników.

Kolejny cel dotyczy równości płci. Respondenci odnoszą się w swoich wypowiedziach wprost do równości płci, nawiązują także do szerszej idei równości. Respondent 13 wskazuje na „Równouprawnienie w odniesieniu do zajmowanych stanowisk pracy”. Domyślnie można uznać, że w tym wypadku chodzi o równość płci. Natomiast respondent 31 wymienia „wyrównywanie szans dla osób niepełnosprawnych”. Tak więc odnosi się do równości rozumianej szerzej i w tym wypadku dotyczącej dążenia do likwidacji barier związanych ze stanem zdrowia. Warto zauważyć, że jest to określone w sposób aktywny („wyrównywanie szans”, a nie „brak dyskryminacji”), co wskazuje na konieczność podjęcia konkretnych działań (w tym wypadku przez pracodawców).

Cel 6 zrównoważonego rozwoju, dotyczący czystej wody i warunków sanitarnych, nie jest popularny wśród respondentów, co należy przypisać przyczynom podobnym do tych, dla których nie odnosili się oni do celów 1 i 2, związanych z likwidacją głodu i biedy. Po prostu wydaje się, że w naszym kraju, mimo że nie wszystkie

osoby mają zaspokojone potrzeby podstawowe, problem jest uznawany za nieistniejący lub marginalny. Stąd też jedyna wypowiedź zwracająca uwagę na warunki sanitarne dotyczy produkcji realizowanej w krajach trzecich, którą opisuje respondent 35: „Informacją znaną jest, że ubrania kupowane w tzw. sieciówkach w galeriach w dużej mierze produkowane są w Azji. Co jakiś czas dochodzą do nas informacje, w jak strasznych warunkach zagrażających życiu i za bardzo niskie wynagrodzenia zmuszeni są pracować ludzie szyjący ubrania, farbujący tkaniny”. Brak czystej wody i odpowiednich warunków sanitarnych nie jest tu co prawda wymieniony wprost, można go jednak wyczytać *implicite* z zacytowanej wypowiedzi.

Również problematyka dostępnej cenowo czystej energii nie jest popularna wśród respondentów. Tak jak w przypadku pierwszych celów, należy tu powtórzyć, że badania zostały przeprowadzone przed inwazją Rosji na Ukrainę, a co za tym idzie, nie wystąpił wtedy jeszcze problem ograniczenia dostępu do surowców energetycznych ani olbrzymiego wzrostu ich cen. Kwestię związaną z tym, że energia w naszym kraju w dużej mierze nie jest „energią czystą” i że powstaje w wyniku procesów prowadzących także do szkód wyrządzanych środowisku naturalnemu, zauważa respondent 37: „Przykładowo spółki zajmujące się wydobywaniem i sprzedażą paliw kopalnych czy z sektora energetycznego korzystają z zasobów środowiskowych, tak więc na uwagę zasługuje ich subiektywna ocena oddziaływania na środowisko, co może mieć wpływ na przyszłe wyniki finansowe spółki”.

Niewątpliwie zauważaną i docenianą kwestią jest problematyka godnej pracy oraz wzrostu ekonomicznego, których dotyczy 8 cel zrównoważonego rozwoju. Odnosi się do niej wielu respondentów niniejszego badania, koncentrując się przede wszystkim na aspekcie godnej pracy, a ta jest często rozumiana przede wszystkim w kategoriach godnego wynagradzania za nią. Respondent 13 wskazuje na elementy takie jak „wzrost kultury i bezpieczeństwa pracy” oraz „wypłata wynagrodzeń w terminie”. Respondent 37 komentuje: „[...] w przypadku dużych korporacji odzieżowych, które obniżają koszty produkcji, korzystając z tańszej siły roboczej, np. w Bangladeszu, poza kwestiami natury etycznej (tj. wykorzystanie w pracy nieletnich, dbanie o prawa człowieka), dochodzi także kwestia finansowa, mająca wpływ na wyniki, np. ustalenie minimalnej kwoty wynagrodzenia czy maksymalnego czasu pracy w krajach produkcji”. Tym samym odnosi się zarówno do kwestii godnej pracy i godziwej płacy, jak i zrównoważonego wzrostu ekonomicznego. Respondent 49, odnosząc się do zawartości raportów niefinansowych, stwierdza: „Ważne jest, aby [...] zasady sporządzania takich raportów były przygotowane tak, żeby firmy nie mogły ukrywać informacji np. w sprawie pracowników, czy faktycznie są dobrze traktowani, mają wypłaty na czas, nie są w żaden sposób wykorzystywani itd.” Jak widać, w wypowiedziach dominuje nastawienie na kontrolę przestrzegania praw pracowniczych, w szczególności takich jak bezpieczeństwo i higiena pracy oraz terminowa wypłata wynagrodzeń.

Respondenci nawiązują także do 9 celu zrównoważonego rozwoju, dotyczącego przemysłu, infrastruktury i innowacji, polegającego na budowie wytrzymałej infra-

struktury, promocji zrównoważonego i inkluzywnego uprzemysłowienia oraz wspieraniu innowacji. W szczególności respondenci odnoszą się do konieczności lub możliwości budowy innowacyjnej infrastruktury minimalizującej negatywny wpływ na środowisko. Respondent 48 zaznacza „Jest to [informowanie o wpływie środowiskowym – przyp. aut.] szczególnie ważne, np. w przedsiębiorstwach takich, które czerpią zasoby naturalne, jak KGHM lub Orlen. Są to tak wielkie spółki, że ich działalność ma duże znaczenie i mogą wprowadzać różne systemy lub udogodnienia, aby np. nie zatruwać tak powietrza czy wody. Cała procedura oceny oddziaływania na środowisko obejmuje analizę wielu bardzo szczegółowych danych, określających wpływ realizacji przedsięwzięcia na środowisko. Analizowane są zagadnienia techniczne, przyrodnicze, społeczne, jak i prawne”. Respondent 47 zauważa: „Dodatkowo dzięki ich [tj. raportów środowiskowych i raportów CSR – przyp. aut.] zastosowaniu możliwe jest zwiększenie innowacyjności w przedsiębiorstwie, która będzie pozytywnie wpływać na środowisko”. Respondent 21 stwierdza: „Ponadto, w związku z pogarszającym się stanem środowiska, na które de facto wpływ ma społeczeństwo, organizacje, wychodząc naprzeciw swoim interesariuszom, starają się kształtować właściwe postawy przejawiające się w minimalizacji negatywnych wpływów na środowisko. Coraz częściej spotykamy się z ekologicznym podejściem inwestowania przez przedsiębiorstwa”. Jak wynika z przytoczonych odpowiedzi, zagadnienie jest postrzegane od strony negatywnej – chodzi nie o działania poprawiające jakość środowiska naturalnego, lecz o inwestycje zmniejszające lub spowalniające dewastujący wpływ prowadzonej działalności na otoczenie.

Kolejny cel zrównoważonego rozwoju dotyczy redukcji nierówności wewnątrz krajów i pomiędzy nimi. W związku z tym, że cel nie dotyczy działalności pojedynczych jednostek gospodarczych, nie dziwi fakt, iż respondenci w niewielkim stopniu odnoszą się do tego celu. Wypowiedzi nawiązują do sytuacji lokowania części działalności w krajach, w których np. pracownicy pracują w niegodnych warunkach lub są źle traktowani. Respondent 35 stwierdza: informacją znaną jest, że ubrania kupowane w tzw. sieciówkach, w galeriach, w dużej mierze produkowane są w Azji. Co jakiś czas dochodzą do nas informacje, w jak strasznych warunkach zagrażających życiu i za bardzo niskie wynagrodzenia zmuszeni są pracować ludzie szyjący ubrania, farbujący tkaniny”. Być może przedstawienie wprost np. średnich zarobków pracowników z Azji skutecznie zniechęciłoby konsumentów do zakupów produktów danej firmy, a samą firmę do zmiany podejścia na lepsze, z zachowaniem humanitaryzmu. Respondent 37 wskazuje: „Podobnie w przypadku dużych korporacji odzieżowych, które obniżają koszty produkcji, korzystając z tańszej siły roboczej, np. w Bangladeszu, poza kwestiami natury etycznej (tj. wykorzystanie w pracy nieletnich, dbanie o prawa człowieka), dochodzi także kwestia finansowa, mająca wpływ na wyniki, np. ustalenie minimalnej kwoty wynagrodzenia czy maksymalnego czasu pracy w krajach produkcji”. Fragmenty tych wypowiedzi obu respondentów były już przywoływane, gdyż dotyczą one m.in. warunków sanitarnych i godnej pracy. Tym samym respondenci wskazują, iż na tych polach nie występuje równość; niesprawie-

dliwość polega na tym, że pracownikom w wielu krajach nie zapewnia się tego, co w innych krajach uznaje się za standard godziwego traktowania.

Również kolejny cel zrównoważonego rozwoju, dotyczący zrównoważonych miast i społeczności, nie jest szeroko komentowany przez respondentów. Może to wynikać przede wszystkim z tego, że raportowanie działań z zakresu CSR i środowiskowego dotyczy przede wszystkim przedsiębiorstw. Kolejny, 11 cel zrównoważonego rozwoju polega natomiast na sprawieniu, by miasta i osiedla były inkluzywne, bezpieczne, wytrzymałe i zrównoważone. Jedyna wypowiedź dotycząca miast, autorstwa 46 respondenta, dotyczy raczej ogólnie złego wpływu urbanizacji na środowisko naturalne: „Niechlubna działalność człowieka, procesy urbanizacyjne wpływają na wzrost zanieczyszczeń w tak dużym stopniu, że przyroda nie jest w stanie się przed tym bronić”. Wypowiedź ta oczywiście wskazuje na konieczność realizacji koncepcji miast zrównoważonych.

Jednym z częściej podejmowanych przez respondentów wątków jest problematyka zrównoważonej konsumpcji i produkcji, których dotyczy 12 cel zrównoważonego rozwoju. Wskazywana jest zarówno konieczność wypracowywania wzorców zrównoważonej produkcji, jak i konsumpcji, z naciskiem jednak na tę pierwszą. Jak zauważa respondent 15, „w restauracjach już się nie dostanie sztućców plastikowych, kubki są z biodegradowalnych tworzyw, ubrania wykonane z recyklingu itd.” Tak więc jest to równowaga, która niejako zostaje na konsumencie wymuszona, a wprowadzona od strony producenta, lub – szerzej mówiąc – oferenta. Respondenci zauważają, że z kolei działania w kierunku zrównoważonej produkcji bywają także wymuszane na producentach przez interesariuszy, w szczególności klientów, lub przez prawo. Respondent 47 wyjaśnia: „Dodatkowo w dobie dzisiejszych zainteresowań w tematyce zmniejszania oddziaływania negatywnie na środowisko, przedsiębiorstwo dążące właśnie do podejmowania tych działań, minimalizowania ich, zwiększa swoją reputację wśród osób odbierających jego wiadomości, co pozwala na zwiększenie również osiąganych przez podmiot gospodarczy wyników”. Respondent 20, odnosząc się do kwestii raportów środowiskowych oraz CSR, stwierdza: „Zależy to od rodzaju prowadzonej przez spółkę działalności. Jeżeli spółka podczas produkcji zużywa dużą ilość np. wody, produkuje dużo zanieczyszczeń (branża kopalniana, naftowa), powinna raporty środowiskowe przedstawiać”.

Osoby badane odnoszą się także w swoich wypowiedziach do zapisanych w 13 celu zrównoważonego rozwoju działań na rzecz klimatu, polegających na podjęciu pilnych działań, by walczyć ze zmianami klimatu i ich konsekwencjami. Respondent 23, odnosząc się do potencjalnej obligatoryjności sporządzania sprawozdań środowiskowych i sprawozdań ze społecznej odpowiedzialności biznesu, stwierdza: „Dzięki takim raportom można uświadomić sobie możliwe negatywne skutki, a za tym zachęcać do zmian, innego podejścia czy działań minimalizujących złe oddziaływanie na środowisko. Od pewnego czasu ochrona środowiska stała się bardzo popularnym tematem z uwagi na zmieniające się środowisko wynikające z ingerencji człowieka. Stąd należy zapobiegać negatywnym skutkom i w możliwie maksymalny

sposób dążyć do poprawy jego jakości”. Respondent 32 dodaje: „Raporty środowiskowe często są wymagane przy realizacji inwestycji związanych ze środowiskiem. Mają one przedstawiać stopień oddziaływania inwestycji na środowisko. W związku z coraz większym oddziaływaniem negatywnym na środowisko różnych przedsiębiorstw i nie tylko takie raporty powinny być obowiązkowe ze względu na analizę oddziaływania na środowisko przez firmy. W dzisiejszych i najbliższych czasach powinny one być bezwzględnie obowiązkowe”. Respondent 31 zaznacza, że „[...] większe firmy mają większe możliwości, większy budżet i mogą intensywniej lub w sposób destrukcyjny oddziaływać na środowisko, które jest dobrem wspólnym. Działalność takich firm tworzy niepewność społeczną co do sposobu funkcjonowania i wywierania ewentualnych negatywnych skutków” .

Kolejne cele zrównoważonego rozwoju dotyczą życia pod wodą (cel 14) oraz życia na lądzie (cel 15). Są one związane z ochroną i zrównoważonym korzystaniem z oceanów, mórz i zasobów morskich dla zrównoważonego rozwoju oraz ochroną, przywracaniem i promowaniem zrównoważonego wykorzystywania ekosystemów lądowych, zrównoważoną gospodarką leśną, walką z pustynnieniem, zatrzymaniem i odwróceniem degradacji łąd i zatrzymaniem utraty bioróżnorodności. W wypowiedziach respondentów nie zawsze da się rozgraniczyć te dwa cele. Szczególnie znaczenie przywiązywane jest do ochrony mórz i oceanów. Respondent 15 zauważa, odnosząc się do przekazów reklamowych firm: „na większości social mediów, w reklamach wielkich firm, pokazujących, jak wieloryby toną w plastiku, można dostrzec ich walkę z degradacją środowiska i działania, jakie chcą podjąć, aby te zjawiska ograniczyć”. Respondent 48 dodaje, wyjaśniając, jakie przedsiębiorstwa powinny tworzyć raporty środowiskowe: „Według mnie raporty te są wartościową informacją, ponieważ firmy przedstawiają wiele danych o swojej działalności i jej wpływie na środowisko. Jest to szczególnie ważne np. w przedsiębiorstwach takich, które czerpią zasoby naturalne, jak KGHM lub Orlen. Są to tak wielkie spółki, że ich działalność ma duże znaczenie i mogą wprowadzać różne systemy lub udogodnienia, aby np. nie zatruwać tak powietrza czy wody”. Wymienione cytaty wskazują przede wszystkim na związek z celem 14, dotyczącym ochrony wód. Jednakże większość wypowiedzi mówi ogólnie o ochronie środowiska, która może dotyczyć zarówno wód, jak i łądów. Respondent 52 stwierdza: „W związku z coraz większą ingerencją człowieka w środowisko firmy powinny dbać o to, aby nie przykładać ręki do pogorszenia się sytuacji w środowisku, a więc powinny wszystkie działania udokumentować dla szerszego grona odbiorców”. Respondent 15 zauważa „[...] coraz większą świadomość ludzi w walce o lepsze jutro i świat z mniejszą ilością śmieci i plastiku [...]”. Respondent 23 stwierdza, odwołując się do raportowania pozafinansowego: „Dzięki takim raportom można uświadomić sobie możliwe negatywne skutki, a za tym zachęcać do zmian, innego podejścia czy działań minimalizujących złe oddziaływanie na środowisko. Od pewnego czasu ochrona środowiska stała się bardzo popularnym tematem z uwagi na zmieniające się środowisko wynikające z ingerencji

człowieka. Stąd należy zapobiegać negatywnym skutkom i w możliwie maksymalny sposób dążyć do poprawy jego jakości”.

Respondenci rządziej nawiązują do 16 celu zrównoważonego rozwoju, dotyczącego pokoju, sprawiedliwości i silnych instytucji. Wynika to z tego, że jego sformułowanie bardziej kojarzy się z domeną polityki oraz wymiarem międzynarodowym niż z domeną biznesu i krajową działalnością gospodarczą. Jednakże pewne elementy postulatu promowania pokojowych i inkluzywnych społeczeństw dla zrównoważonego rozwoju, znaczenie dostępu do sprawiedliwości dla wszystkich i budowa efektywnych, odpowiedzialnych i inkluzywnych instytucji na wszystkich poziomach są uwzględniane w wypowiedziach badanych osób. Konkretnie respondenci proponują powołanie instytucji, które weryfikowałyby dane zawarte w raportach CSR i raportach środowiskowych. Respondent 24 wskazuje: „Oczywiście nieodpowiednie wykorzystanie takich raportów może przekłamać rzeczywistość firmy, dlatego ważne byłoby powołanie odpowiednich organów nadzorujących tworzenie takich raportów i ich zgodność ze stanem faktycznym”. Respondent 28 dodaje: „Warto spojrzeć na to rozgraniczenie [pomiędzy obligatoryjnym a nieobligatoryjnym raportowaniem środowiskowym i społecznym – przyp. aut.] również z perspektywy instytucji, które weryfikują dane związane z ochroną środowiska, takie raporty ułatwiałyby im sporządzanie wszelkiego rodzaju zestawień, jak również firma mogłaby zyskać wizerunkowo, mając taki raport pozytywny”. Respondent 34 odwraca z kolei perspektywę, przedstawiając raporty CSR i środowiskowe jako źródło informacji dla różnych instytucji: „Również dla państwowych jednostek środowiskowych jest to pewna informacja na temat zapobiegania degradacji środowiska przez daną jednostkę”.

W odpowiedziach respondentów rzadko można znaleźć nawiązanie dla ostatniego, 17 celu zrównoważonego rozwoju, zakładającego partnerstwo dla osiągnięcia celów, sformułowanego jako wzmocnienie środków implementacji oraz rewitalizacja globalnego partnerstwa dla zrównoważonego rozwoju. Można jednak uznać, że w odpowiedziach pojawia się sam fakt istnienia raportowania niefinansowego jako instrumentu służącego poprawie sytuacji społecznej i ekologicznej, a więc narzędzia służącego celom zrównoważonego rozwoju. W szczególności należy tu podkreślić wszystkie wypowiedzi przemawiające za wprowadzaniem obowiązku sporządzania oraz standaryzacji raportów.

2.4

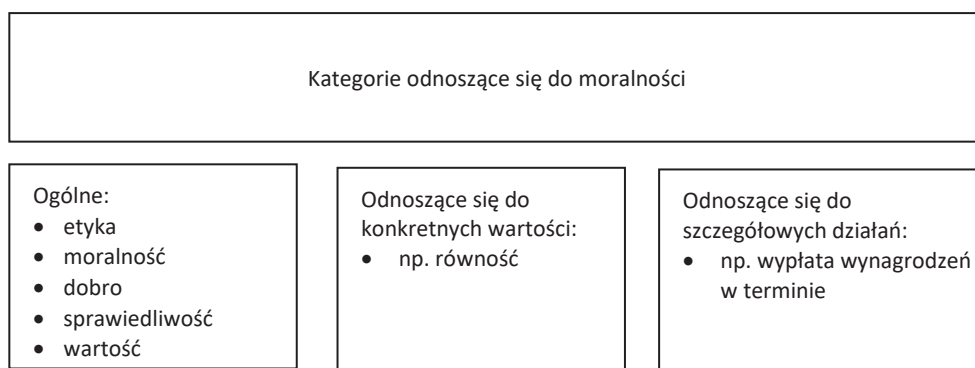
Kwestie społeczne, środowiskowe i etyczne

W wypowiedziach respondentów przejawiało się wyraźne odniesienie do kwestii społecznych oraz środowiskowych. W szczególności podkreślane były odniesienia do zagadnień związanych ze środowiskiem. Respondent 11 stwierdza: „Uważam, że jeżeli spółka w dużym stopniu oddziałuje na środowisko, kluczowe będzie przygoto-

wanie raportu środowiskowego, warto bowiem wiedzieć, jak stara się zapobiegać negatywnym skutkom”. Respondent 12 zauważa: „Takie raporty powinny przygotowywać firmy produkcyjne, elektrownie oraz inne przedsiębiorstwa produkujące substancje szkodliwe, a także korzystające z funduszy europejskich na rzecz ochrony środowiska”. Według respondenta 15 „[...] świat się zmienia diametralnie i coraz większe znaczenie ma dbanie o środowisko oraz przywiązywanie wysokiej wagi do ekologii”. Respondent 18, odnosząc się do raportów środowiskowych, stwierdza, że ich publikacja: „[...] zmuszałaby firmy/korporacje chociaż do minimalnego zaangażowania w ochronę środowiska”.

W wypowiedziach osób badanych występuje również odniesienie do kwestii społecznych. Jak zauważa respondent 4, dla „[...] wielu inwestorów wiarygodność finansowa firmy jest uzależniona od jej wiarygodności społecznej”. Nawiązując do raportów społecznej odpowiedzialności biznesu, respondent 41 stwierdza: „[...] przedsiębiorstwa powinny traktować je jako inwestycję, a nie obowiązek do wypełnienia. Ma na to wpływ ciągły rozwój rynku i wzrost świadomości wpływu sektora biznesu na społeczeństwo, w którym działa”. Respondent 50 dodaje, że dzięki „[...] tym raportom można dowiedzieć się szczegółowych informacji dotyczących działań społecznych, ekologicznych i środowiskowych”. Respondent 34 uszczegóławia, że poprzez raporty społeczne i środowiskowe „[...] osoby zainteresowane mogą sprawdzić, jakie działania społeczne i środowiskowe jednostka wykonuje”. Respondent 10 dodaje, iż „[...] raportowanie [środowiskowe i społeczne] powinno zależeć od wpływu danej jednostki na środowisko lub społeczeństwo”.

W wypowiedziach respondentów znajdują się liczne odniesienia do kwestii etycznych. Mają one charakter ogólny lub szczegółowy. Jak wskazano na rys. 2.2, respondenci nawiązują do kwestii etycznych w sposób ogólny, odnoszą się do konkretnych wartości lub też wymieniają konkretne inicjatywy czy działania związane z etyką.

Rysunek 2.2. Odniesienia do kategorii moralnych w wypowiedziach respondentów

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku pierwszego typu odniesień do etyki nawiązania mają charakter ogólnikowy. Zawierają one sformułowania powiązane ze sferą moralności i pojęcia takie jak dobro, etyka, sprawiedliwość, szczytny cel, nie zawsze definiując, na czym owa etyka, sprawiedliwość lub dobro polegają lub kogo dotyczą. Respondent 19 stwierdza: „Sądzę również, że jeśli wszystkie firmy musiałyby dokumentować i chwalić się swoimi osiągnięciami na rzecz m.in. środowiska, to w celu osiągnięcia przewagi nad konkurencją rywalizowałyby w szczytnym celu”. Fragment wypowiedzi, mający odniesienie do etyki, mówi o „szczytnym celu”, jednakże go dokładnie nie precyzuje. Respondent 24, odnosząc się do raportowania środowiskowego i społecznego, stwierdza: „Przy zachowaniu odpowiednich zasad i rzeczywistym odwzorowaniu działań taki raport jest bardzo przydatnym narzędziem pozwalającym na poznanie wartości, jakimi kieruje się przedsiębiorstwo w swoich działaniach, długofalowych planów firmy, jej zakresu działania oraz sposobu działania dla społeczności lokalnej, klientów, środowiska naturalnego”. Również taki komentarz odnosi się do kwestii etycznych poprzez odwołanie się do terminów takich jak „wartości” oraz „działanie dla społeczności lokalnej, klientów, środowiska naturalnego”. Jednakże te postulaty etyczne są dość ogólne i nieprecyzyjne, gdyż na różne sposoby można rozumieć pojęcie wartości, a także działania na rzecz środowiska naturalnego lub społeczności lokalnej. Podobnie sprawa się ma w odniesieniu do innej wypowiedzi respondenta 24: „W obecnych czasach wsparcie środowiska oraz społeczeństwa jest również jednym z kluczowych celów, jakimi kierują się przedsiębiorstwa, udostępnianie raportu pozwoliłoby pokazać skalę, z jaką działa firma dla dobra ogółu i w jaki sposób wykorzystuje swoje zasoby, aby jednocześnie osiągać zysk oraz wspierać swoich pracowników, klientów oraz pozostałych interesariuszy”. Działanie dla dobra ogółu oraz wspieranie interesariuszy są pojęciami tak ogólnikowymi, że można je rozumieć na różne sposoby. Niemniej jednak odwołują się do kategorii moralnych, a konkretnie do etyki utylitarystycznej (czyli do maksymalizacji dobra ogółu). Respondent 52, mówiąc o raportach środowiskowych i raportach społecznej odpowiedzialności biznesu, stwierdza: „Dzięki takim informacjom firma pozyska większą liczbę klientów, jak i pracowników – jeżeli zawarte wiadomości są oparte na prawdzie i przekonaniach interesariuszy”. W tej wypowiedzi z kolei następuje odniesienie się do kategorii prawdy i przekonań, które nie są pojęciami *stricte* etycznymi, ale są powiązane w jakimś stopniu ze sferą moralności.

O tym, jak różne preferencje etyczne mogą mieć osoby nawiązujące do kwestii moralnych, nawet posługujące się kategoriami dobra, świadczy wypowiedź respondenta 29: „Z założenia przedsiębiorstwo powinno kierować się dobrem właścicieli, a nie społeczeństwa”. Z jednej strony jest to wypowiedź nawiązująca, tak jak wiele innych, do kategorii dobra, z drugiej jednak strony w jej wypadku dotyczy ono nie wszystkich interesariuszy, lecz właścicieli. Tym samym jednak należy zauważyć, że maksymalizacja zysku właścicieli przedsiębiorstw też może być uzasadniana w kategoriach etycznych.

Inne odwołanie do pojęcia dobra pojawia się w wypowiedzi respondenta 31, który stwierdza, iż „[...] większe firmy mają większe możliwości, większy budżet i mogą intensywniej lub w sposób destrukcyjny oddziaływać na środowisko, które jest dobrem wspólnym”. W tej wypowiedzi występuje więc pojęcie dobra wspólnego, za które badana osoba uznała środowisko naturalne. W tym kontekście dobro wspólne można uznać za dobro należące do wszystkich, jednocześnie zagrożone działalnością nielicznych (tj. najbogatszych – firm, które mają duże budżety).

Odwołaniem się do kategorii dobra, a konkretnie „zmian na lepsze”, jest również wypowiedź respondenta 35: „Natomiast wartość tych raportów widzę w taki sposób, że informacje w nich zawarte mogą stać się początkiem do zmian na lepsze, do rozważań na różne tematy, do publicznej dyskusji”. Z kolei respondent 49 stwierdza: „Myślę, że to jest dobre, gdy firmy udzielają się społecznie i powinno się to chwalić”. Dodaje także, iż „My jako zwykli ludzie możemy udzielać się społecznie w mniejszym stopniu. Jednak duże firmy mają możliwości na większą pomoc / wpływ. Więc takie raporty mogą ich motywować do lepszego działania”. Następuje tu znów odwołanie się do pojęcia dobra („lepsze działanie”).

Nieliczni respondenci wymieniają konkrety, które można zaliczyć do postulatów etycznych. Respondent 13 porusza takie kwestie, jak wypłata „wynagrodzeń w terminie”, rozwój „zawodowy w związku z większym dostępem do szkoleń”, „udogodnienia socjalne oraz dodatkowe benefity”. Precyzyjne postulaty wybrzmiewają również w wypowiedzi respondenta 31: „Powody, dla których korporacje prześcigają się w zakresie CSR, moim zdaniem nie są istotne. Ważne są natomiast same działania i wykorzystanie części środków na cele społeczne (fundacje, aspekty środowiskowe)”. Jako konkretne działanie wymienione jest w tym przypadku przeznaczanie środków finansowych na społeczną działalność fundacji.

Następują również nawiązania do konkretnych wartości. Jest nim np. wypowiedź respondenta 13, który postuluje „równouprawienie w odniesieniu do zajmowanych stanowisk pracy”, tym samym odwołuje się do wartości, jaką jest równość, i odnosi ją precyzyjnie do kwestii zawodowych (stanowiska pracy).

Występują także wypowiedzi, które zawierają zarówno ogólne kategorie etyczne, jak i uszczegółowienie tego, co uznają za działania słuszne. Przykładem może być wypowiedź respondenta 36: „Moim zdaniem wspomniane raporty odgrywają istotną rolę [...] firmy dzięki tym raportom mają większą motywację do działania na rzecz środowiska oraz prowadzenia etycznego biznesu. Dzięki raportom społecznej odpowiedzialności biznesu oraz raportom środowiskowym osoby zainteresowane działalnością danej firmy mogą się dowiedzieć, czy firmy prowadzą działania proekologiczne, czy działają zgodnie ze standardami uczciwego i rzetelnego biznesu, czy stwarzają odpowiednie warunki zatrudnienia oraz dają możliwości rozwoju”. W tej wypowiedzi pojawiają się sformułowania ogólne („uczciwy i rzetelny biznes”), ale także precyzyjne przykłady – stwarzanie pracownikom odpowiednich warunków zatrudnienia oraz umożliwianie im rozwoju.

Pojawiają się także wypowiedzi nawiązujące ogólnie do etyki oraz przedstawiające konkretną wartość, np. wypowiedź respondenta 36: „[...] uważam, że w dzisiejszych czasach prezentowanie takich raportów jest niezbędne do tego, by uchronić środowisko przed jeszcze większą degradacją, oraz do prowadzenia etycznego, odpowiedzialnego biznesu szanującego pracownika”. Ogólnym pojęciem z zakresu moralności jest w tym przypadku „etyczny, odpowiedzialny biznes”, szczególnymi wartościami są natomiast szacunek dla pracowników oraz utrzymanie środowiska naturalnego w nienaruszonej formie. Ta ostatnia wartość jest zdefiniowana w wypowiedzi w sposób negatywny, poprzez postulat zatrzymania degradacji środowiska naturalnego.

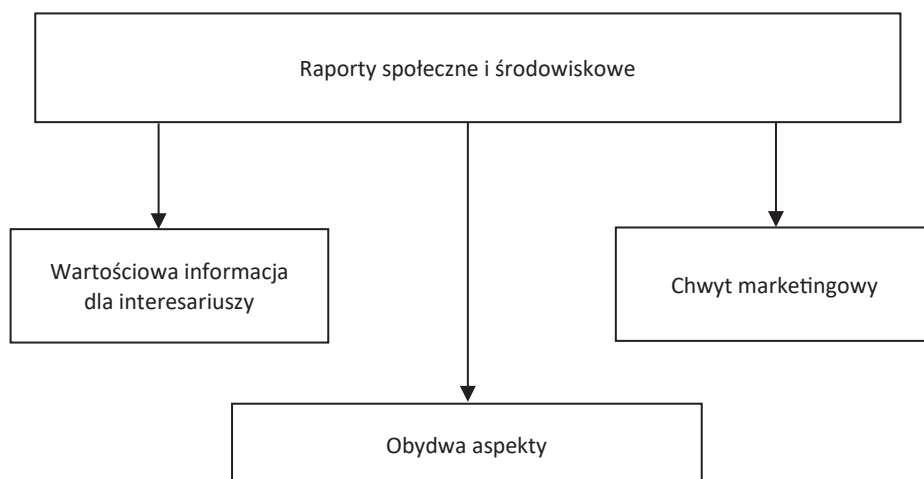
Wypowiedź respondenta 37 (przyczożona tu po raz kolejny) łączy ze sobą wszystkie trzy wątki – odwołanie do moralności w ogóle, odwołanie się do konkretnej wartości, a także przykład konkretnego nieetycznego działania: „[...] w przypadku dużych korporacji odzieżowych, które obniżają koszty produkcji, korzystając z tańszej siły roboczej, np. w Bangladeszu, poza kwestiami natury etycznej (tj. wykorzystanie w pracy nieletnich, dbanie o prawa człowieka), dochodzi także kwestia finansowa [...]”. Wypowiedź ta odnosi się w ogólny sposób zarówno do etyki (sformułowanie ogólne „kwestie natury etycznej”), jak i do konkretnych wartości („prawa człowieka”), a także do specyficznych działań będących przykładem aktywności nieetycznej („wykorzystywanie w pracy nieletnich”).

2.5

Raporty społecznej odpowiedzialności biznesu oraz raporty środowiskowe w ocenie respondentów

W trakcie badań przeanalizowano postawy respondentów wobec raportów środowiskowych i raportów społecznej odpowiedzialności biznesu, w szczególności w kwestii ich postrzegania. Podczas badania zidentyfikowano dwa sposoby rozumienia istoty raportów niefinansowych – jako źródła wartościowej wiedzy dla interesariuszy oraz jako chwytu marketingowego. Występowały także interpretacje zawierające połączenie tych dwóch aspektów. Zobrazowano to na rys. 2.3.

Jednym z podejść prezentowanych przez respondentów jest traktowanie raportów pozafinansowych jako źródła wartościowej informacji dla interesariuszy. Przejawia się to np. w wypowiedzi respondenta 13: „Myślę, że takie raporty są wartościową informacją dla interesariuszy, ponieważ pozwalają na zapoznanie się z realizacją strategii przedsiębiorstwa oraz informacjami o zarządzaniu firmą i rezultatami w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu, co przyczynia się do budowania wiarygodności przedsiębiorstwa”. Podobny pogląd wyraża respondent 18: „Uważam, że raporty środowiskowe i raporty z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu to wartościowa informacja dla interesariuszy, ponieważ dostarczają określonym grupom interesu oraz społeczeństwu wielowymiarowy obraz działalności organizacji”.

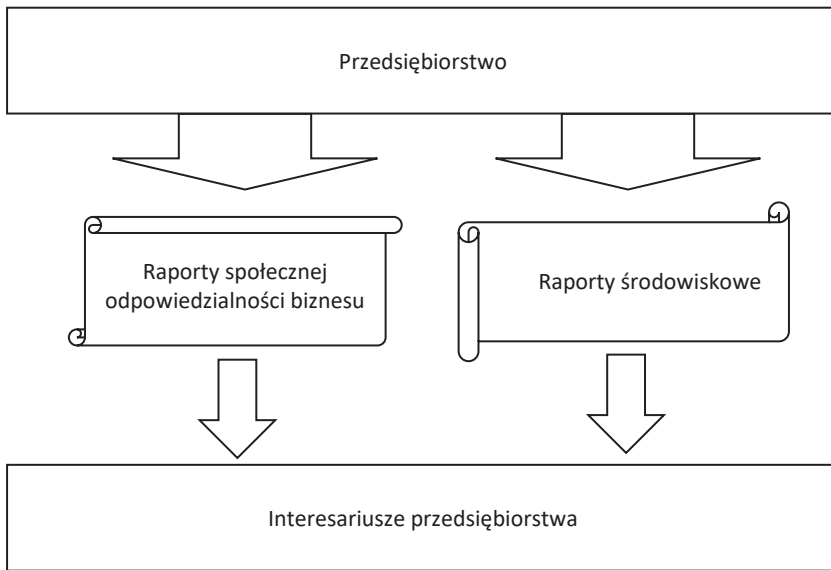
Rysunek 2.3. Istota raportów społecznych i środowiskowych według respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Podobnie interpretuje raporty pozafinansowe respondent 26: „Jest to wartościowa informacja dla interesariuszy, ponieważ dostarczają informacji o praktykach przedsiębiorstwa, o ich zaangażowaniu w otoczenie wewnętrzne oraz zewnętrzne”.

Z wypowiedzi badanych osób wynika, że za podstawową zaletę raportów środowiskowych i społecznych uważa się zwiększenie wiedzy o przedsiębiorstwie, w szczególności zaś uzyskanie jego wielowymiarowego obrazu, wykraczającego poza obraz kondycji i sytuacji finansowej i majątkowej. Respondenci wyrażają także przekonanie, że w raportach tych znajdą się informacje, z których interesariusz może wyciągnąć wnioski, np. na temat kwestii ochrony środowiska. Wątek taki przejawia się w wypowiedzi respondenta 45: „[...] interesariusze znajdą tam szereg informacji, m.in. jak firma radzi sobie z zanieczyszczeniami. Uważam, że raporty te są wartościowymi informacjami dla interesariuszy”. Wśród korzyści z raportów niefinansowych pojawia się wątek lepszego zrozumienia dzięki nim działalności przedsiębiorstwa. Jest to widoczne m.in. w wypowiedzi respondenta 9: „Podsumowując, uważam, że takie raporty są informacją wartościową dla interesariuszy, prawdopodobnie nie wszystkich będzie to interesowało aż w tak dużym stopniu, ale na pewno pozwoli lepiej zrozumieć firmę”. Poglądy wyrażone przez respondentów można podsumować poprzez wniosek zilustrowany na rys. 2.4 – zarówno raporty społecznej odpowiedzialności biznesu, jak i środowiskowe mogą służyć przepływowi ważnych informacji z przedsiębiorstwa do zainteresowanych grup.

Inni respondenci jednakże podchodzą do raportów niefinansowych sceptycznie i traktują je przede wszystkim jako przejaw działań marketingowych. Respondent 7 zaznacza: „Wydaje mi się jednak, że oba te raporty opierają się bardziej na reklamie

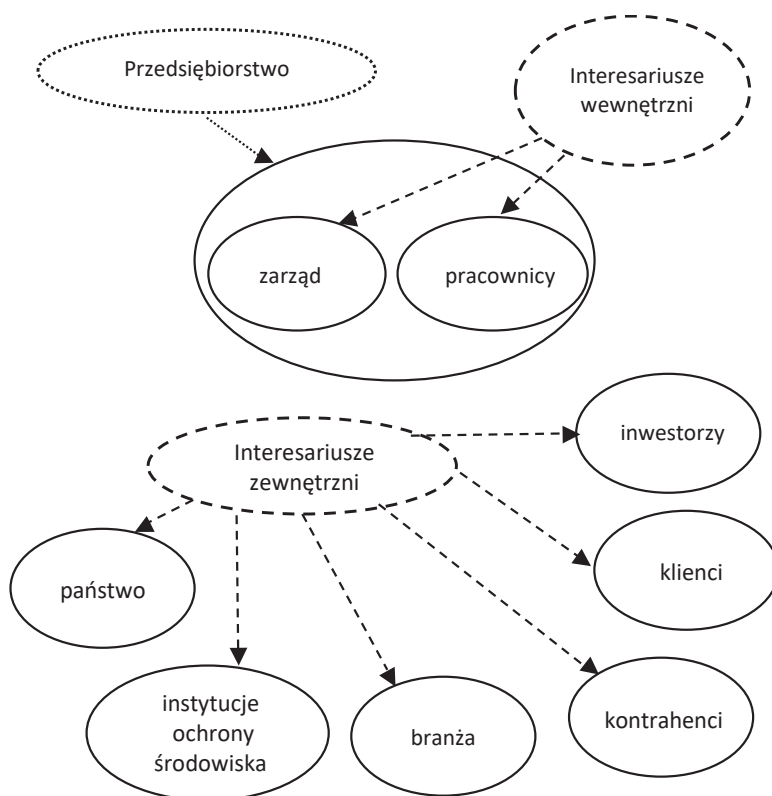

Rysunek 2.4. Raporty środowiskowe i społeczne jako komunikacja z interesariuszami

Źródło: opracowanie własne.

tego, jak działa firma na zewnątrz i wewnątrz jednostki (co nie oznacza, że nie są one zgodne z prawdą), niż na przekazaniu konkretnych danych z zakresu rachunkowości”. Z tej wypowiedzi wynika, że za konkretne dane uznaje się informacje pochodzące z rachunkowości, ujęte w formie wartościowej, natomiast inne (niefinansowe) uznawane są za element komunikacji marketingowej. Respondent 8 stwierdza: „Z punktu widzenia większości interesariuszy CSR to głównie kwestia marketingu i postrzegania przedsiębiorstwa przez inne podmioty, większość działań prowadzonych przez firmy mające na celu działalność związaną ze społeczną odpowiedzialnością biznesu nie przynosi w mojej opinii długofalowych skutków ani znaczącej zmiany dla środowiska. Ma to głównie znaczenie marketingowe nastawione na pozyskanie klientów poszukujących tego typu działań w produktach i usługach przez nich nabywanych”. Analizując te wypowiedzi, można zauważyć kilka wątków. Pierwszym jest sceptyczne podejście do samej działalności z zakresu CSR, którą respondent traktuje jako niedającą długofalowego efektu. Drugim z nich jest uznanie raportów niefinansowych za element działalności marketingowej. Trzeci natomiast to rozumienie podejścia samych interesariuszy jako świadomych lub przekonanych głównie o marketingowym charakterze działań z zakresu społecznej odpowiedzialności biznesu oraz ich raportowania.

W przypadku uznania raportów społecznych i środowiskowych za wartościową informację dla interesariuszy wymieniane są różne grupy adresatów, które mogą skorzystać na ich zawartości. Przedstawiono ich na rys. 2.5.

Rysunek 2.5. Grupy interesariuszy mogące czerpać pożytek informacyjny z raportów środowiskowych i społecznych według respondentów badania jakościowego

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej wymienianymi potencjalnymi czytelnikami raportów pozafinansowych, zainteresowanych informacjami o kwestiach środowiskowych i społecznych, są klienci oraz pracownicy. Świadczy o tym wiele wypowiedzi badanych osób. W przypadku tych pierwszych przykładem może być wypowiedź respondenta 21: „Raporty niefinansowe pokazują również klientom pewną wartość dodaną, ponieważ firma pokazuje, że można jej zaufać, np. oferuje bezpieczeństwo i stabilność dostaw, ma przyjazną obsługę klienta czy też gra uczciwie. Tego typu informacje zbliżają z klientami i firma w ich oczach staje się bardziej wartościowa”. O wskazaniu na pracowników jako ważnych interesariuszy – czytelników raportów świadczy wypowiedź respondenta 24: „Osoby zatrudnione dzięki takim raportom mogą dowiedzieć się wiele o środowisku, w którym pracują, zaangażować się w akcje społeczne organizowane przez pracodawcę oraz mieć poczucie pracy w miejscu przyjaznym dla środowiska i społeczeństwa, co buduje zaufanie do pracodawcy i może przekła-

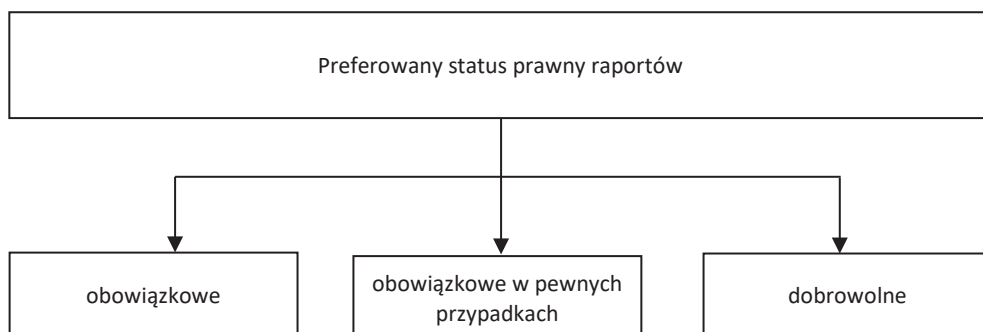
dać się na wzrost wydajności i lojalności pracowników”. Innym interesariuszem, któremu może służyć raport pozafinansowy, są według badanych osób inwestorzy. Przykładem wypowiedzi wskazującej na to jest stwierdzenie respondenta 38: „Coraz częściej podczas podejmowania decyzji inwestorskich interesariusze kierują się wskaźnikami mierzącymi zaangażowanie społeczne przedsiębiorstw”. Kolejny wskazywany interesariusz to zarząd. Wskazuje na to wypowiedź respondenta 1: „Uważam również, że każdy dodatkowy raport wnosi jakieś korzyści do jednostki i może pomóc w zarządzaniu, planowaniu i lepszej organizacji”. Ponadto wskazani są kontrahenci, co przejawia się np. w wypowiedzi respondenta 28: „Uważam, że raporty powinny być obowiązkowe, ponieważ dzięki temu firma, która chciałaby zawrzeć współpracę z przedsiębiorstwem, miałaby odpowiednie informacje, których potrzebuje już na etapie szukania”. Mowa jest również o państwie i jego organach, co uwidacznia się w wypowiedzi respondenta 34: „Również dla państwowych jednostek środowiskowych jest to pewna informacja na temat zapobiegania degradacji środowiska przez daną jednostkę”. Ponadto wymienia się instytucje ochrony środowiska, co czyni respondent 28: „Warto spojrzeć na to rozgraniczenie również z perspektywy instytucji, które weryfikują dane związane z ochroną środowiska, takie raporty ułatwiałyby im sporządzanie wszelkiego rodzaju zestawień, jak również firma mogłaby zyskać wizerunkowo, mając taki raport pozytywny”. Za interesariusza, który może czerpać wartościowe informacje z raportów niefinansowych, uznawana jest też dana branża. Respondent 42 zauważa: „Raport społecznej odpowiedzialności bowiem może wpłynąć [na to, że – przyp. aut.] po prostu firma będzie pozytywnie odbierana w branży”.

Kolejnym aspektem, jakiego nie wolno pominąć przy analizie zgromadzonego materiału badawczego, jest dość częste przekonanie respondentów o potencjalnym zagrożeniu manipulacją ze strony przedsiębiorstw sporządzających raporty.

Respondent 10 zauważa: „[...] informacje zawarte w tych raportach nie są odpowiednio kontrolowane, co powoduje możliwość manipulacji lub nawet udzielania nieprawdziwych informacji”. Zdaniem respondenta 11: „[...] jeżeli to będzie sporządzony tylko raport, bez kluczowych kontroli, czy jakichkolwiek weryfikacji, to tak naprawdę nie mamy żadnej pewności, czy spółka faktycznie działa tak, jak sugeruje w raporcie, może wówczas ma tylko zamiary spodobania się potencjalnym interesariuszom”. Dodaje także, że z punktu widzenia interesariuszy „podchodziłabym do tego jak do «legend» – trochę prawdy, a trochę naciągania. Każda jednostka chciałaby wypaść jak najlepiej, pozyskać dzięki temu więcej osób zainteresowanych, aczkolwiek nie ma opcji też, żeby przypaść do gustu każdemu”. Respondent 15 zauważa pewną modę na rozwiązania, które pozornie sprzyjają środowisku: „Coraz więcej popularnych firm ogłasza swoje nowe «ekologiczne» rozwiązania”. Respondent 16 zauważa ryzyko, „[...] jeśli firma sama wykonuje takie raporty, jest bardzo prawdopodobne, że wykazane w nich dane mogą być znacznie zniekształcone, aby przedstawić firmę w lepszym świetle”. Podobny pogląd wyraża respondent 37: „Badając jednak udostępnione raporty, należy zachować sceptycyzm, ponieważ informacje

w nich zawarte są często manipulowane i przedstawiane w korzystnym dla spółki świetle”. Respondent 24 zaznacza potrzebę poddania raportów odpowiedniej kontroli zewnętrznej, żeby uniknąć manipulacji danymi: „Oczywiście nieodpowiednie wykorzystanie takich raportów może przekłamać rzeczywistość firmy, dlatego ważne byłoby powołanie odpowiednich organów nadzorujących tworzenie takich raportów i ich zgodność ze stanem faktycznym”. Respondent 38 zauważa przyczyny zagrożenia manipulacją: „Minusem w obecnej sytuacji jest fakt, iż raporty takie nie mają określonych standardów, w związku z tym firmy mogą nieco zniekształcać prawdę o swoich działalnościach i wprowadzać w błąd swoich interesariuszy”. Zdanie to podziela respondent 49, stwierdzając: „Jeśli raport jest dobrowolny, firmy mogą wypisać takie punkty / rozdziały / sprawy, jakie tylko chcą”.

Oprócz opinii na temat samych raportów niefinansowych zbadano postawy respondentów w stosunku do potencjalnego obowiązku prawnego sporządzania takich sprawozdań. Na podstawie wypowiedzi badanych osób dokonano klasyfikacji poglądów na temat obligatoryjności raportowania społecznego i środowiskowego. Typologię tę przedstawiono na rys. 2.6.

Rysunek 2.6. Preferowany status prawny raportów według respondentów badania jakościowego

Źródło: opracowanie własne.

Wśród potencjalnych autorów i czytelników sprawozdań dotyczących kwestii społecznych i ekologicznych zidentyfikowano trzy główne nurty poglądów na temat ich obligatoryjności. Były one następujące:

- sprawozdania takie powinny być obowiązkowe,
- raporty powinny być dobrowolne,
- to zależy (sprawozdania środowiskowe i społeczne powinny być obligatoryjne w pewnych przypadkach lub pod pewnymi warunkami).

Za obligatoryjnością raportów niefinansowych opowiada się np. respondent 14, stwierdzając: „Tak, rosnące znaczenie odpowiedzialności społecznej wymusza wzbogacenie sprawozdania finansowego o elementy niefinansowe, dotyczące kwestii

społecznych i ekologicznych”. Podobne zdanie wyraża respondent 2: „Moim zdaniem raporty środowiskowe i raporty społecznej odpowiedzialności biznesu powinny być obowiązkowe (ale tylko w sytuacji, kiedy będą zawierać prawdziwe dane, informacje, bo tylko wtedy będą one miały sens), ponieważ pokazują one wpływ przedsiębiorstwa zarówno na społeczność lokalną, jak i na środowisko”.

Odwrotne zdanie prezentuje respondent 31: „Uważam, że raporty środowiskowe i raporty społecznej odpowiedzialności biznesu nie powinny być obowiązkowe. Moim zdaniem żadnej firmie nie można narzucać dodatkowych działań, które miałyby wykraczać poza obszar prowadzonej działalności”. W podobnym tonie wypowiada się respondent 4: „Uważam, że takie raporty nie powinny być obowiązkowe, ponieważ to firma powinna decydować, czy taki raport jest jej potrzebny”.

Część badanych odpowiada w sposób warunkowy, wskazując, pod jakimi warunkami lub w jakim przypadku raportowanie środowiskowe i społecznej odpowiedzialności biznesu powinno być obowiązkowe. Świadczą o tym następujące wypowiedzi: „Myślę, że raporty środowiskowe są ważne w przypadku, gdy realizowane inwestycje/ działania mogą wpłynąć na środowisko. Dlatego w tych przypadkach powinny być według mnie obowiązkowe”. „Uważam, że raporty powinny być obowiązkowe dla wybranych sektorów przedsiębiorstw oraz uzależnione od ich wielkości. Taki obowiązek raportowania powinien spocząć na firmach, których przedsięwzięcia mają bezpośredni wpływ na środowisko, ludność, zdrowie, krajobraz naturalny, gdzie występuje ryzyko poważnych awarii czy katastrof naturalnych lub budowlanych. Sporządzanie takich raportów na pewno kosztuje firmę sporo pieniędzy, dlatego uważam, że małe firmy, które może zaczynają dopiero swoją działalność, nie powinny mieć takiego obowiązku raportowania”. Zarówno w zacytowanych, jak i w innych wypowiedziach pojawiają się takie przesłanki i warunki do zaistnienia przypadków, w których raportowanie środowiskowe i społecznej odpowiedzialności biznesu powinno być obligatoryjne, jak wpływ na środowisko i oddziaływanie społeczne oraz wielkość przedsiębiorstwa.

Rozdział 3

Zrównoważony rozwój zakładu ubezpieczeń i jego przejawy

3.1

Regulacje dotyczące zrównoważonego rozwoju ubezpieczycieli

Pojęcie zrównoważonej gospodarki, które jest związane z wprowadzeniem działań w zakresie zrównoważonego rozwoju, jest stosunkowo młode. Pojawiło się ono w drugiej połowie XX wieku. Jednak w ostatnich latach jego znaczenie wzrosło, gdyż zostały uregulowane oraz wdrożone rozwiązania, których celem jest zintensyfikowanie działań w zakresie zrównoważonego rozwoju. Objęły one również rynek ubezpieczeniowy.

Tematyka zrównoważonego rozwoju, która kształtuje zrównoważoną gospodarkę, wiąże się z pojęciem ESG. Jest to skrót od angielskich nazw: *environmental* (środowisko), *social responsibility* (społeczna odpowiedzialność) oraz *corporate governance* (ład korporacyjny). Obszar ESG podlega ocenie i daje możliwość stworzenia ratingów na podstawie wskaźników bazujących na informacjach niefinansowych. Pozwala to na dodatkową ocenę podmiotów w odniesieniu nie tylko do ich wyników finansowych, ale również do działań w zakresie tzw. odpowiedzialności społecznej.

Podstawą regulacji w zakresie zrównoważonego rozwoju jest Agenda, która została zatwierdzona w drodze rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w roku 2015. Wskazuje ona 17 celów, które obejmują wiele obszarów życia społecznego i ekonomicznego.

Następnym etapem w procesie regulacyjnym było pojawienie się Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniającej dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2014). Dyrektywa ta jest nazywana w skrócie NFRD (Non-Financial Reporting Directive).

Kolejnym etapem procesu regulacyjnego było rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych.

(Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019). Rozporządzenie to nosi w skrócie nazwę SFDR (Sustainable Finance Disclosure Regulation).

Obie regulacje wyznaczają ramy dla działalności zakładów ubezpieczeń w odniesieniu do założeń zrównoważonego rozwoju. Mają one jednak nieco inny charakter. Dyrektywa jest tego rodzaju regulacją, która ma za zadanie zasugerowanie i ukierunkowanie rozwiązań dotyczących wewnętrznych regulacji danego kraju. Oznacza to, że każdy kraj UE musi następnie przygotować swoje własne przepisy, które będą do niej dostosowane. Rozporządzenie natomiast nie wymaga sporządzenia wewnętrznych przepisów, ale ma charakter bezpośrednio obowiązujący w każdym kraju UE.

W Polsce dyrektywa 2014/95/UE została wdrożona na podstawie ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Ustawa z dnia 29 września 1994 r. ...) oraz rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 29 marca 2018 r. w sprawie informacji bieżących i okresowych przekazywanych przez emitentów papierów wartościowych oraz warunków uznawania za równoważne informacji wymaganych przepisami prawa państwa niebędącego państwem członkowskim (Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 marca 2018 r. ...).

Zakłady ubezpieczeń zostały zobowiązane do sporządzania sprawozdań, których celem jest prezentowanie informacji niefinansowych. W szczególności sprawozdanie to powinno zawierać (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2014, s. 2, pkt 7):

- w odniesieniu do kwestii środowiskowych – szczegółowe informacje na temat obecnego i przewidywanego wpływu działalności jednostki na środowisko oraz, w stosownych przypadkach, na zdrowie i bezpieczeństwo, wykorzystywanie energii odnawialnej lub nieodnawialnej, emisję gazów cieplarnianych, zużycie wody i zanieczyszczenie powietrza;
- w odniesieniu do spraw społecznych i pracowniczych – informacje przedstawione w sprawozdaniu mogą dotyczyć działań podejmowanych w celu zapewnienia równouprawnienia płci, wdrożenia podstawowych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy, warunków pracy, dialogu społecznego, poszanowania prawa pracowników do informacji i do wyrażania opinii, poszanowania praw związków zawodowych, bezpieczeństwa i higieny pracy oraz dialogu ze społecznościami lokalnymi lub działań podejmowanych w celu zapewnienia ochrony i rozwoju tych społeczności;
- w odniesieniu do praw człowieka oraz walki z korupcją i łapownictwem – oświadczenie dotyczące informacji niefinansowych może zawierać informacje na temat zapobiegania naruszaniu praw człowieka lub na temat stosowanych instrumentów walki z korupcją i łapownictwem.

Dyrektywa ta wskazuje również na rolę zakładów ubezpieczeń jako jednostki, która poprzez swoją działalność kształtuje poziom różnych rodzajów ryzyka. Według tekstu tej regulacji jednostki objęte niniejszą dyrektywą powinny przekazywać do-

stateczne informacje na temat kwestii, które wyróżniają się jako mogące z wysokim prawdopodobieństwem spowodować wystąpienie głównych rodzajów ryzyka związanych z dotkliwymi skutkami, a także na temat rodzajów ryzyka, które już wystąpiły. Dotkliwość takich skutków powinno się oceniać na podstawie ich zakresu i stopnia. Ryzyka niekorzystnego wpływu mogą wynikać z własnej działalności jednostki lub być związane z prowadzonymi przez nią operacjami oraz — w stosownych przypadkach i na zasadzie proporcjonalności — jej produktami, usługami i stosunkami gospodarczymi, co obejmuje łańcuchy dostaw i podwykonawców (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2014, s. 2, pkt 8).

Zakres informacji niefinansowych prezentowanych w swoim sprawozdaniu przez zakład ubezpieczeń powinien obejmować opis (Lament, 2021, s. 129-130, Ustawa z dnia 29 września 1994 r. ..., art. 49b ust. 2):

- modelu biznesowego,
- ryzyka i sposobu zarządzania ryzykiem,
- kwestii środowiskowych,
- kwestii społecznych i pracowniczych,
- poszanowania praw człowieka,
- przeciwdziałania korupcji i łapówkarstwu.

Celem dyrektywy jest również ujednoczenie regulacji w różnych krajach europejskich oraz ułatwienie porównywalności informacji niefinansowych, zwłaszcza że jednostki, których ta dyrektywa dotyczy, często prowadzą działalność nie tylko na terenie jednego kraju.

Drugim aktem regulacyjnym związanym ze zrównoważonym rozwojem jest wspomniane wcześniej rozporządzenie. Jest ono konsekwencją założeń, które były efektem Porozumienia Paryskiego w sprawie zmiany klimatu w 2016 r. (na mocy Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych). Podstawą dalszych działań oraz regulacji jest określony przez rozporządzenie cel, którym jest „bardziej zdecydowana reakcja na zmianę klimatu, między innymi przez zapewnienie spójności przepływów finansowych ze ścieżką prowadzącą do niskiego poziomu emisji gazów cieplarnianych oraz rozwoju odpornego na zmianę klimatu” (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, pkt 2).

Rozporządzenie to jest jednym z wielu aktów regulacyjnych, których celem jest „ułatwienie podejmowania i prowadzenia działalności przez przedsiębiorstwa zbiorowego inwestowania w zbywalne papiery wartościowe, instytucje kredytowe, zarządzających alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, którzy zarządzają tymi funduszami – w tym europejskimi długoterminowymi funduszami inwestycyjnymi lub wprowadzają je do obrotu, zakłady ubezpieczeń, firmy inwestycyjne, pośredników ubezpieczeniowych, instytucje pracowniczych programów emerytalnych, zarządzających kwalifikowalnymi funduszami *venture capital*, zarządzających kwalifikowalnymi funduszami na rzecz przedsiębiorczości społecznej oraz dostawców ogólnoeuropejskich indywidualnych produktów emerytalnych”. Wspomniane dy-

rektywy i rozporządzenia zapewniają bardziej jednolitą ochronę inwestorów końcowych oraz ułatwiają im korzystanie z szerokiego zakresu produktów finansowych, ustanawiając jednocześnie przepisy, które umożliwiają inwestorom końcowym podejmowanie świadomych decyzji inwestycyjnych (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, pkt 4).

Zakłady ubezpieczeń występują tu zatem w roli inwestorów oraz pośredników w inwestowaniu. W związku z tym są one zobowiązane jako uczestnicy rynku finansowego do ujawniania określonych informacji dotyczących sposobu, w jaki wprowadzają one do działalności ryzyka dla zrównoważonego rozwoju i biorą pod uwagę niekorzystne skutki dla zrównoważonego rozwoju (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, pkt 8).

Na uwagę w kontekście zakładów ubezpieczeń zasługuje również treść punktu 7 niniejszego rozporządzenia. Brzmi on bowiem w następujący sposób: „W zależności od charakteru prowadzonej działalności podmioty objęte zakresem stosowania niniejszego rozporządzenia powinny stosować się do przepisów dotyczących uczestników rynku finansowego w przypadku, gdy wytwarzają produkty finansowe, oraz powinny stosować się do przepisów dotyczących doradców finansowych w przypadku, gdy świadczą usługi doradztwa inwestycyjnego lub ubezpieczeniowego. W przypadku gdy podmioty takie prowadzą działalność zarówno uczestników rynku finansowego, jak i doradców finansowych, powinny one być zatem uznawane za uczestników rynku finansowego w przypadku, gdy działają w charakterze twórców produktów finansowych, w tym w zakresie zarządzania portfelem, oraz powinny być uznawane za doradców finansowych w przypadku, gdy świadczą usługi doradztwa inwestycyjnego lub ubezpieczeniowego” (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, pkt 7).

Oznacza to, że w praktyce regulacje te dotyczą bardzo szerokiego zakresu działalności ubezpieczycieli, nie tylko tego obejmującego działalność lokacyjną, ale również działalność podstawową, techniczno-ubezpieczeniową, która wiąże się ze sprzedażą produktu.

Również i w przypadku tego aktu regulacyjnego jednym z ważniejszych celów jego wprowadzenia jest ujednoczenie standardów związanych z ujawnianiem i prezentowaniem informacji. W punkcie 10 jest to wyraźnie napisane: „Niniejsze rozporządzenie ma na celu zmniejszenie asymetrii informacji w stosunkach między zleceniodawcą a zleceniobiorcą w odniesieniu do wprowadzenia do działalności ryzyk dla zrównoważonego rozwoju, brania pod uwagę niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju, promowania aspektu środowiskowego lub społecznego oraz zrównoważonych inwestycji, poprzez nałożenie na uczestników rynku finansowego i doradców finansowych wymogu ujawniania stosownych informacji inwestorom końcowym przed zawarciem umowy, a następnie na bieżąco, w przypadku gdy działają oni jako zleceniobiorcy tych inwestorów końcowych (zleceniodawców)” (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, pkt 10). Jedną z podstawowych przesłanek tych regulacji jest zatem ochrona inwestorów. Zakłady ubezpie-

czeń mogą występować tu po obu stronach jako zarówno zleceniobiorcy, jak i zleceńodawcy.

W kontekście pojawienia się tego rozporządzenia powstała potrzeba zdefiniowania terminu „zrównoważona inwestycja”. Definicja ta jest uregulowana przepisami omawianego rozporządzenia i brzmi w następujący sposób: „zrównoważona inwestycja oznacza inwestycję w działalność gospodarczą, która przyczynia się do realizacji celu środowiskowego, na przykład taką, która jest mierzona za pomocą kluczowych wskaźników zasobooszczędności pod kątem zużycia energii, wykorzystywania energii ze źródeł odnawialnych, wykorzystywania surowców, zużycia wody i użytkowania gruntów, generowania odpadów, emisji gazów cieplarnianych lub wpływu na różnorodność biologiczną i gospodarkę o obiegu zamkniętym, lub inwestycję w działalność gospodarczą, która przyczynia się do realizacji celu społecznego, w szczególności inwestycję przyczyniającą się do przeciwdziałania nierównościom lub inwestycję wspierającą spójność społeczną, integrację społeczną i stosunki pracy, lub inwestycję w kapitał ludzki lub w społeczności znajdujące się w niekorzystnej sytuacji pod względem gospodarczym lub społecznym, o ile takie inwestycje nie naruszają poważnie któregokolwiek z tych celów, a spółki, w które dokonano inwestycji, stosują dobre praktyki w zakresie zarządzania, w szczególności w odniesieniu do solidnych struktur zarządzania, stosunków pracowniczych, wynagrodzenia dla osób zatrudnionych i przestrzegania przepisów prawa podatkowego” (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, art. 2, pkt 17).

Artykuł 2 niniejszego rozporządzenia definiuje również wiele innych terminów, które są istotne dla zrozumienia przepisów w kontekście ich wdrożenia. Są 24 takie pozycje, z czego aż siedem dotyczy bezpośrednio działalności zakładów ubezpieczeń. Są to terminy takie jak (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, art. 2):

- „uczestnik rynku finansowego” oznacza m.in. zakład ubezpieczeń, który udostępnia ubezpieczeniowy produkt inwestycyjny,
- „zakład ubezpieczeń” oznacza zakład ubezpieczeń, który uzyskał zezwolenie zgodnie z art. 18 dyrektywy 2009/138/ WE,
- „ubezpieczeniowy produkt inwestycyjny” oznacza: ubezpieczeniowy produkt inwestycyjny zdefiniowany w art. 4 pkt 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1286/2014 lub produkt ubezpieczeniowy udostępniony inwestorowi profesjonalnemu, zapewniający wartość w dniu zapadalności lub wartość wykupu, która jest całkowicie lub częściowo narażona, bezpośrednio lub pośrednio, na wahania rynkowe,
- „doradca finansowy” oznacza m.in.: pośrednika ubezpieczeniowego, który świadczy usługi doradztwa ubezpieczeniowego w odniesieniu do ubezpieczeniowych produktów inwestycyjnych; zakład ubezpieczeń, który świadczy usługi doradztwa ubezpieczeniowego w odniesieniu do ubezpieczeniowych produktów inwestycyjnych,
- „produkt finansowy” oznacza m.in. ubezpieczeniowy produkt inwestycyjny,

- „pośrednik ubezpieczeniowy” oznacza pośrednika ubezpieczeniowego zdefiniowanego w art. 2 ust. 1 pkt 3 dyrektywy (UE) 2016/97,
- „doradztwo ubezpieczeniowe” oznacza doradztwo zdefiniowane w art. 2 ust. 1 pkt 15 dyrektywy (UE) 2016/97.
- Poza tymi dwiema wymienionymi regulacjami istnieją jeszcze inne, o których warto wspomnieć w kontekście poruszanego tematu. Są to:
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniającego rozporządzenie (UE) 2019/2088 (Dz. Urz. UE L 198 z 22.6.2020 r.),
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2464 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) nr 537/2014, dyrektywy 2004/109/WE, dyrektywy 2006/43/WE oraz dyrektywy 2013/34/UE w odniesieniu do sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (Dz. Urz. UE L322/15 z 16.12.2022 r.) – zwana CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive).

Regulacje te uzupełniają wcześniejsze, w szczególności CSRD, która stanowi udoskonalenie przepisów NFRD.

Wszystkie te regulacje są stosunkowo młode i wymagają uszczegółowienia oraz dalszych działań w zakresie formułowania kolejnych przepisów, które powinny być lepsze. Regulacje dotyczące ujawniania informacji o charakterze niefinansowym są wciąż bardzo nieprecyzyjne, co skutkuje różną ich interpretacją oraz formą publikacji przez ubezpieczycieli. Proces ten jest jeszcze niezakończony, brakuje standardów dotyczących raportowania niefinansowego, informacje te są praktycznie tak różnorodnie podawane, że są nieporównywalne.

W literaturze, wśród naukowców, jak i wśród praktyków czy organów oraz instytucji związanych z rynkiem europejskim pojawia się wiele prób interpretacji regulacji dotyczących zrównoważonego rozwoju, jak i dyskusji na ten temat (m.in. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego..., (b)). Tematyka ta była również poruszana w wielu artykułach naukowych (m.in. Agguado-Correa i in., 2023; Hoang i in., 2023; Tommaso i Mazzuca, 2023; Velte, 2023). Zdecydowana większość z tych publikacji nie odnosi się jednak bezpośrednio do zakładów ubezpieczeń, które ze względu na swoją specyfikę wymagają odrębnej interpretacji zastosowania wielu regulacji w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Istotną rolę w Polsce w interpretacji regulacji dotyczących zrównoważonego rozwoju odgrywają dodatkowo takie organy, jak UKNF czy PIU, które regularnie publikują aktualne informacje na ten temat. Przedstawione regulacje kształtują w dużej mierze rolę zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce.

3.2

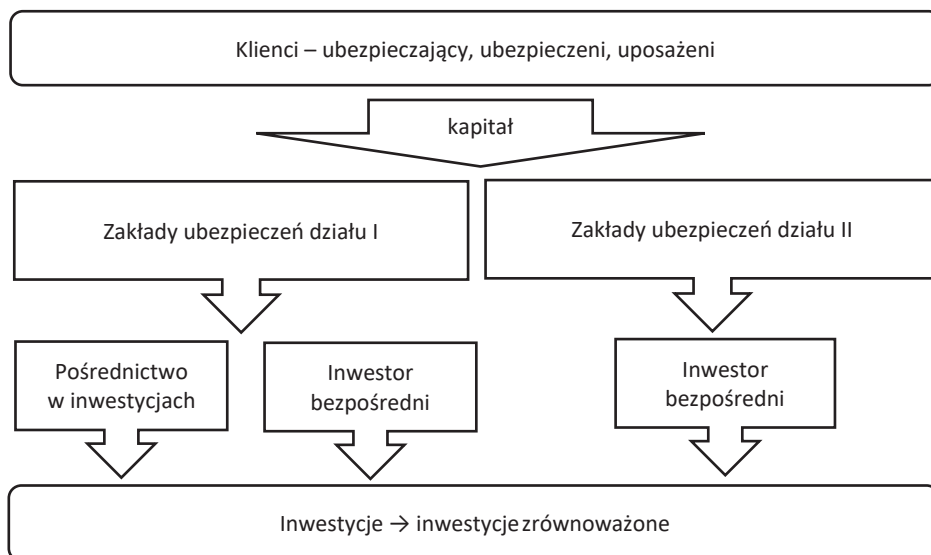
Inwestowanie przez ubezpieczycieli w sposób zrównoważony

Specyfika działalności zakładów ubezpieczeń wyznacza wiele ról, jakie odgrywają te instytucje w zrównoważonej gospodarce. Można wskazać trzy najważniejsze z nich. Ubezpieczyciele występują bowiem jako:

- inwestorzy,
- zarządzający ryzykiem,
- underwriterzy.

Rola zakładów ubezpieczeń jako inwestorów może mieć w przypadku tych instytucji podwójny charakter i skutkuje pojawieniem się wielu relacji oraz działań. Głównym założeniem zrównoważonego rozwoju w obszarze inwestycji jest ukierunkowanie przepływów kapitału w taki sposób, aby inwestycja miała postać inwestycji zrównoważonej, której definicja została wcześniej przytoczona. W praktyce oznacza to, że należy inwestować w te aktywa finansowe lub niefinansowe, które spełniają wymogi zgodne z celami zrównoważonego rozwoju (środowiskowe, społeczne itd.). Zatem ubezpieczyciel, przy podejmowaniu decyzji, w co zainwestować, powinien się kierować, poza innymi stosowanymi kryteriami, jak rentowność czy ryzyko, również kryterium zrównoważonej inwestycji.

Zakłady ubezpieczeń występują tu w podwójnej roli: jako inwestorzy bezpośredni oraz jako pośrednicy w inwestowaniu. Relacje te zostały przedstawione na rys. 3.1.

Rysunek 3.1. Relacje między zakładami ubezpieczeń a innymi podmiotami w obszarze inwestycji

Źródło: opracowanie własne.

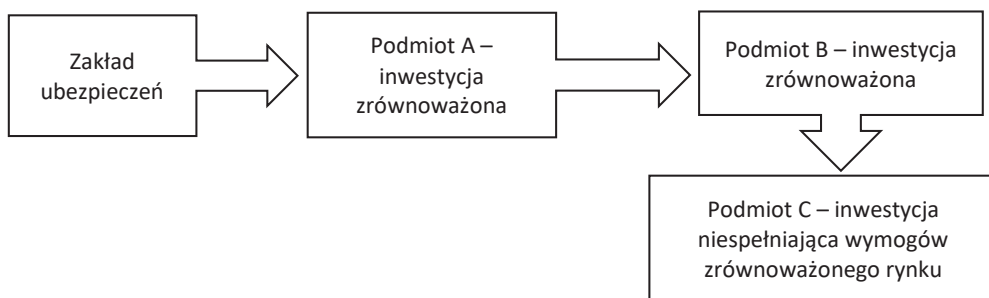
Na rysunku 3.1 zakłady ubezpieczeń zostały podzielone na dwie grupy, zgodnie z ustawową klasyfikacją, na dział I i II. Podział ten jest istotny z punktu widzenia roli, jaką odgrywają one w obszarze inwestycji. Zakłady ubezpieczeń działu I, czyli te, które sprzedają produkty ubezpieczeń życiowych, występują tu w roli zarówno inwestora bezpośredniego, inwestując swoje środki w różne aktywa, jak i pośrednika w inwestowaniu, który oferuje swoim klientom również produkty o charakterze ubezpieczeniowo-oszczędnościowym. Zakłady ubezpieczeń działu II, czyli te, które sprzedają produkty ubezpieczeń majątkowych, występują tu tylko w jednej roli – inwestora bezpośredniego. O ile w praktyce ten podział może nie mieć znaczenia, gdyż obie role sprowadzają się do problemu podjęcia decyzji przez ubezpieczyciela, w co zainwestować (przy produktach ubezpieczeniowo-oszczędnościowych klient ma niewielki wpływ), o tyle z punktu widzenia regulacji, które są nałożone na zakłady ubezpieczeń, ma to znaczenie, gdyż istotny jest inwestor końcowy. Tym inwestorem w przypadku pośrednictwa jest klient zakładu ubezpieczeń działu I, który nabywa ubezpieczenie o charakterze ubezpieczeniowo-oszczędnościowym, natomiast w pozostałych przypadkach to zakład ubezpieczeń jest inwestorem końcowym. Znaczenie inwestora końcowego jest ważne dla przepływu informacji, tzn. powinien on wiedzieć, czy to, w co inwestuje, spełnia wymogi inwestycji zrównoważonej. Pojawia się zatem problem pozyskiwania i przekazywania tych informacji inwestorowi końcowemu. Informacje powinny być ujawniane, zrozumiałe oraz porównywalne. Dlatego też rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych reguluje zakres ujawnianych przez uczestników rynku finansowego informacji. Powinien on obejmować takie zagadnienia, jak (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, art. 3-11):

- strategia dotycząca ryzyka dla zrównoważonego rozwoju,
- niekorzystne skutki dla zrównoważonego rozwoju na poziomie podmiotu,
- polityka wynagrodzeń w związku z wprowadzaniem do działalności różnych rodzajów ryzyka dla zrównoważonego rozwoju,
- wprowadzanie do działalności różnych rodzajów ryzyka dla zrównoważonego rozwoju,
- niekorzystne skutki dla zrównoważonego rozwoju na poziomie produktu finansowego,
- promowanie aspektu środowiskowego lub społecznego w informacjach ujawnianych przed zawarciem umowy,
- zrównoważone inwestycje w informacjach ujawnianych przed zawarciem umowy,
- zrównoważone inwestycje na stronach internetowych,
- promowanie aspektu środowiskowego lub społecznego i zrównoważonych inwestycji w sprawozdaniach okresowych.

Nie wszystkie z tych zagadnień dotyczą bezpośrednio inwestycji, jednak charakter działalności zakładów ubezpieczeń oraz ich produktów wyznacza bardzo szeroki

zakres działań, które również i pośrednio przyczyniają się do ukierunkowania inwestycji i przepływów kapitału zgodnie z celami zrównoważonego rozwoju.

Rynek finansowy, którego uczestnikami są zakłady ubezpieczeń, jest ukształtowany poprzez sieć wielu powiązań i relacji. Nie każda z nich jest łatwa do zidentyfikowania. Dlatego też poza relacjami, które zostały przedstawione na rys. 3.1, należy jeszcze pamiętać o takich powiązaniach, jak pośrednie relacje kapitałowe. Przykład takiej relacji został przedstawiony na rys. 3.2.

Rysunek 3.2. Relacje pośrednie między zakładami ubezpieczeń a innymi podmiotami w obszarze inwestycji

Źródło: opracowanie własne.

Na rysunku 3.2 zakład ubezpieczeń jest na początku łańcucha powiązań inwestycyjnych, inwestuje w podmiot A, który z kolei inwestuje w podmiot B, a ten inwestuje w podmiot C, który nie spełnia wymogów inwestycji zrównoważonej. Relacja jest pośrednia i może mieć oczywiście różny wpływ na ubezpieczyciela. Ale tak czy inaczej jest on podmiotem, który w pewnym stopniu jest powiązany z tym ostatnim. Dlatego też, mimo że relacje pośrednie nie są przy ocenie inwestycji pierwszoplanowe, to jednak nie należy o nich zapominać. Działalność lokacyjna zakładów ubezpieczeń jest uregulowana pod względem możliwości inwestowania i struktury portfela aktywów, jednak na końcu takiego łańcucha powiązań może być podmiot, który nie podlega tak ścisłym regulacjom i nie spełnia wymogów zrównoważonego rozwoju. Oznacza to, że regulacje w zakresie zrównoważonego inwestowania dla rynków finansowych mogą nie gwarantować w 100% osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

Problem pośrednich powiązań kapitałowych jest istotny dla wielu obszarów ekonomii i wiąże się z przeanalizowaniem oraz oceną, na ile mocno relacje te wpływają na dany podmiot i jego działalność (Allen i Babus, 2009; Kinnan i Townsend, 2012; Sagrario Floro i Ray, 1997). W większości jest to wpływ znikomy, dlatego też nie analizuje się go szczegółowo, a ocena takiej inwestycji pośredniej jest przez inwestora końcowego, którym jest w tym przypadku ubezpieczyciel, praktycznie niemożliwa.

Należy jeszcze dodać, że zakład ubezpieczeń może być również podmiotem, w który ktoś inny będzie chciał zainwestować. Realizując inwestycje, które są zrównoważone, sam przyczynia się zatem dodatkowo również i w tej roli do osiągnięcia celów zrównoważonego rynku.

Omawiając rolę zakładów ubezpieczeń jako inwestorów, należy przeanalizować również skutki tej roli dla praktyki gospodarczej oraz zarządzania tymi podmiotami. Pojawiają się bowiem problemy, które są generowane przez następujące pytania:

- Jak ocenić inwestycje w kontekście spełniania przez nią wymogów inwestycji zrównoważonej?
- Jakie zadania musi zrealizować zakład ubezpieczeń, aby spełniać wymogi regulacyjne dotyczące zrównoważonych inwestycji?

Kluczowa dla działalności zakładów ubezpieczeń jest odpowiedź na pierwsze pytanie. Wymaga ona pozyskania wielu informacji o różnym charakterze, również i niefinansowym. Zakład ubezpieczeń musi zarówno sam je ujawniać, jak i wykorzystywać te, które inne podmioty publikują. Raportowanie, które zostało bardzo rozszerzone, jeśli chodzi o zakres informacji niefinansowych, jest stosunkowo nowe i nie do końca uregulowane, co utrudnia ich porównywalność i analizę. Na pewno w przyszłości obszar ten rozwinie się i pojawią się bardziej dopracowane standardy w zakresie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rynkiem.

Aby zrealizować zadanie, które polega na właściwym ukierunkowaniu przepływu kapitału zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, ubezpieczyciel musi zrealizować proces działań składający się z paru etapów. Proces ten został on zaprezentowany w tab. 3.1.

Tabela 3.1. Proces działań związany ze zrównoważonymi inwestycjami w zakładzie ubezpieczeń

Etap	Działania
Pozyskanie informacji	Zebrań i selekcja informacji finansowych oraz niefinansowych publikowanych przez podmioty będące potencjalnymi inwestycjami
Przetworzenie informacji	Analiza i ocena pozyskanych informacji w kontekście zrównoważonego rozwoju
Decyzje inwestycyjne	Skonfrontowanie wniosków z etapu 2 z wynikami otrzymanymi w rachunkach inwestycyjnych (opłacalność, rentowność, ryzyko)
	Podjęcie decyzji inwestycyjnej
Ujawnienie informacji	Ujęcie informacji finansowych i niefinansowych w sprawozdaniach

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tab. 3.1, proces działań związany ze zrównoważonymi inwestycjami w zakładzie ubezpieczeń składa się z czterech etapów, które obejmują różne czynności: od pozyskania i analizy informacji początkowych do ujawnienia i zaprezentowania informacji końcowych, dotyczących inwestycji zakładu ubezpieczeń. Ostatni etap wiąże się z wykonaniem działań, które są częścią obowiązków ubezpieczyciela w zakresie sprawozdawczości oraz raportowania. Sprawozdania i raporty te są wykonywane w różnych celach i dla różnych odbiorców. Temat ten będzie kontynuowany w dalszej części rozdziału.

3.3

Zarządzanie ryzykiem w sposób zrównoważony

Kolejną rolę, którą odgrywają zakłady ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce, jest rola zarządzającego ryzykiem. Wszystkie trzy z wymienionych wcześniej ról są ze sobą powiązane, gdyż elementy zarządzania ryzykiem są również obecne w działalności inwestycyjnej ubezpieczycieli, jak i w działalności obejmującej underwriting. Dlatego też istotne jest tu wyraźne zdefiniowanie każdej z tych ról i uwzględnienie, że częściowo się one przenikają.

Rola zakładu ubezpieczeń jako zarządzającego ryzykiem odnosi się do jego działań w obszarze zarządzania ryzykiem zakładu ubezpieczeń, czyli jest to szeroki zakres obejmujący zarówno zarządzanie ryzykiem ubezpieczeniowym, jak i zarządzanie pozostałymi rodzajami ryzyka, które mogą się pojawić w trakcie prowadzenia działalności.

Oba omówione wcześniej akty prawne nawiązują do ryzyka. W dyrektywie z 2014 r. jest napisane, że „jednostki objęte zakresem stosowania niniejszej dyrektywy powinny dawać prawidłowy i pełny obraz swojej polityki, wyników oraz ryzyka” (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2014, pkt 5). W dalszej części dotyczącej ujawniania informacji niefinansowych dodano, że zakres tych informacji powinien obejmować m.in. „główne ryzyka związane z tymi kwestiami (aspekty klimatyczne, społeczne itd.), powiązane z operacjami jednostki, w tym – w stosownych przypadkach i na zasadzie proporcjonalności – jej stosunkami gospodarczymi, produktami lub usługami, które mogą wywierać niekorzystny wpływ w tych dziedzinach, oraz sposób zarządzania tymi ryzykami przez jednostkę” (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2014, art. 1, pkt 1d).

Z kolei w rozporządzeniu z 2019 r. obowiązek ujawniania informacji dotyczących ryzyka dla inwestorów końcowych jest często podkreślany. Artykuł 2 definiuje również pojęcie ryzyka dla zrównoważonego rozwoju. Jest to ryzyko, które „oznacza sytuację lub warunki środowiskowe, społeczne lub związane z zarządzaniem, które – jeżeli wystąpią – mogłyby mieć rzeczywisty lub potencjalny, istotny negatywny wpływ na wartość inwestycji” (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, art. 2, pkt 22).

Artykuł 6 niniejszego rozporządzenia reguluje dodatkowo przejrzystość w zakresie wprowadzania do działalności ryzyka dla zrównoważonego rozwoju, a w szczególności uczestnicy rynku finansowego powinni włączać do informacji ujawnianych przed zawarciem umowy opis takich elementów jak:

- a) sposób, w jaki różne rodzaje ryzyka dla zrównoważonego rozwoju są wprowadzane w podejmowanych przez nich decyzjach inwestycyjnych,
- b) wyniki oceny prawdopodobnego wpływu poszczególnych rodzajów ryzyka dla zrównoważonego rozwoju na zwrot z tytułu produktów finansowych, które udostępniają.

W przypadku gdy uczestnicy rynku finansowego uznają, że ryzyka dla zrównoważonego rozwoju są nieznaczące, opis elementów, o których mowa wcześniej, obejmuje jasne i zwięzłe wyjaśnienie przyczyn uznania tych rodzajów ryzyka za nieznaczące (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady..., 2019, art. 6, pkt 1).

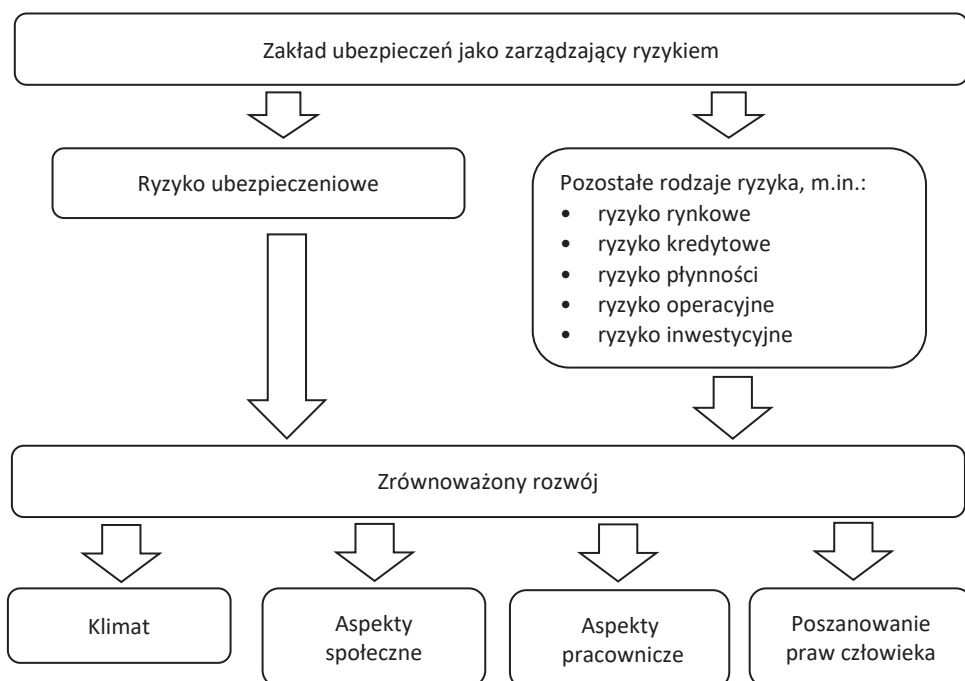
Regulacje te odnoszą się przede wszystkim do ujawniania tych informacji, jednak determinują one rolę ubezpieczyciela jako zarządzającego ryzykiem oraz oznaczają konieczność zaplanowania i podjęcia przez niego działań w tym zakresie, które pozwolą na spełnienie wymogów regulacyjnych. Mimo że same przepisy skupiają się na inwestycjach czy produktach finansowych, to ze względu na założenia zrównoważonego rozwoju, czyli aspekty społeczne czy klimatyczne, ich pojawienie się wymusza na zakładach ubezpieczeń bardzo szerokie spojrzenie na zarządzanie ryzykiem w ich działalności.

Pierwszą kwestią, która pozwala na zrozumienie omawianej roli, jest istota produktu ubezpieczeniowego. Warto zwrócić uwagę, że istotność roli zakładów ubezpieczeń w kontekście zarządzających ryzykiem wynika z samego charakteru ubezpieczenia, które ma wymiary: ekonomiczny, psychologiczny i społeczny (Glabiszewski, 2005, s. 131-132; Wieteska-Rosiak, 2012, s. 130). Cechy te wyraźnie wskazują na związek z celami zrównoważonego rozwoju. Inaczej rzecz ujmując, produkt ubezpieczeniowy bardzo ściśle wiąże się z aspektami psychologiczno-społecznymi, a jego nabycie nie jest uwarunkowane tylko kwestiami materialnymi, ale również innymi, jak np. poczucie bezpieczeństwa. Oczywiście trzeba rozróżnić aspekty psychologiczne od społecznych, gdyż zrównoważony rozwój dotyczy przede wszystkim tych drugich. Jednak często aspekty społeczne są uwarunkowane psychologicznymi, zatem nie do końca można je zupełnie rozdzielić. Aspekty psychologiczne zostały omówione w rozdziale drugim. Aspekt społeczny zarządzania ryzykiem ubezpieczeniowym koncentruje się przede wszystkim na tym, aby przy podejmowaniu decyzji w tym zakresie uwzględniać np. równość społeczną. Nie jest to w praktyce proste, gdyż przy ocenie ryzyka ubezpieczeniowego klienci są często podzieleni np. ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania itd. Informacje te są przydatne w procesie projektowania produktów ubezpieczeniowych. Pojawia się zatem pytanie, czy takie działania są zgodne z zasadami równości społecznej i nie dyskryminują pewnych grup, gdyż, jak wiadomo, informacje pozyskiwane przy kalkulacjach aktuarialnych są podstawą do ustalenia wysokości składki. Jest to problem, który dotyczy zakładów ubezpieczeń, a nie ma raczej znaczenia przy konstrukcji innych produktów w gospodarce. Problem też stanowi pewne wyzwanie dla rynku ubezpieczeniowego i może nie być prosty do rozwiązania, gdyż wynika z charakteru produktu ubezpieczeniowego i zasad rachunku aktuarialnego.

Większość zagadnień związanych z kształtowaniem i ukierunkowaniem ryzyka ubezpieczeniowego tak, aby było ono zgodne z założeniami zrównoważonego rozwoju, zostanie omówiona w następnej części w związku z zagadnieniem działalności underwritingowej. W tym miejscu należy tylko zwrócić uwagę na to, że działania

w zakresie zarządzania tym ryzykiem są również częścią obszaru zarządzania ryzykiem zakładu ubezpieczeń.

Na rysunku 3.3 zostały przedstawione obszary i relacje związane z odgrywaniem przez zakład ubezpieczeń roli zarządzającego ryzykiem w zrównoważonej gospodarce.

Rysunek 3.3. Kształtowanie zrównoważonego rozwoju przez ubezpieczycieli poprzez zarządzanie ryzykiem

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z rys. 3.3, zakład ubezpieczeń poprzez działania w zakresie zarządzania ryzykiem może kształtować zrównoważony rozwój. Wyodrębniono cztery jego obszary: klimat, aspekty społeczne, pracownicze oraz poszanowanie praw człowieka. Z kolei w obszarze zarządzania ryzykiem zakładu ubezpieczeń wskazano na ryzyko ubezpieczeniowe oraz pozostałe, do których należy zaliczyć przede wszystkim: ryzyko rynkowe, kredytowe, płynności, operacyjne oraz inwestycyjne.

Zadaniem zakładu ubezpieczeń jest zatem podjęcie takich decyzji, aby poprzez wszystkie obszary zarządzania ryzykiem wpływać pozytywnie na każdy z obszarów zrównoważonego rozwoju. Do zilustrowania tych relacji można wykorzystać macierz powiązań między nimi, którą zaprezentowano w tab. 3.2.

Tabela 3.2. Macierz powiązań między obszarami zarządzania ryzykiem zakładu ubezpieczeń a obszarami zrównoważonego rozwoju

Rodzaje ryzyka	Zrównoważony rozwój			
	klimat	aspekty społeczne	aspekty pracownicze	prawa człowieka
Ryzyko ubezpieczeniowe	zielone ubezpieczenia, uwzględnianie zmian klimatycznych	szeroka oferta ubezpieczeń skierowana do wszystkich, brak dyskryminowania poszczególnych grup klientów	nie ma	minimalizacja ograniczeń w zakresie oferty ubezpieczeń (prawo do dobrego życia)
Ryzyko rynkowe	inwestycje zrównoważonego rozwoju	inwestycje zrównoważonego rozwoju	nie ma	inwestycje zrównoważonego rozwoju
Ryzyko kredytowe	zielone ubezpieczenia	brak dyskryminacji przy zawieraniu umów (ubezpieczeniowych, reasekuracyjnych, innych)	minimalizowanie negatywnych skutków ryzyka związanych z zatrudnieniem oraz wynagrodzeniami	nie ma
Ryzyko płynności	nie ma	nie ma	minimalizowanie negatywnych skutków związanych z zatrudnieniem oraz wynagrodzeniami	nie ma
Ryzyko operacyjne	działania proekologiczne	unikanie dyskryminacji	zarządzanie uwzględniające prawa pracownicze	zarządzanie uwzględniające prawa pracownicze
Ryzyko inwestycyjne	inwestycje zrównoważonego rozwoju	inwestycje zrównoważonego rozwoju	inwestycje zrównoważonego rozwoju	inwestycje zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

Jak wskazano w tab. 3.2, nie każdy rodzaj ryzyka zakładu ubezpieczeń jest powiązany ze zrównoważonym rozwojem. Przykładowo ryzyko płynności, które jest związane z pokrywaniem zobowiązań, nie ma wpływu na klimat czy problemy społeczne. Jedyne oddziaływanie na zarządzanie tym ryzykiem wiąże się z prowadzeniem przez ubezpieczyciela takiej polityki, która będzie uwzględniać unikanie negatywnych skutków związanych z problemami w zakresie ciągłości zatrudnienia czy wynagrodzeń dla pracowników.

Z kolei takie rodzaje ryzyka, jak ryzyko kredytowe czy inwestycyjne, to obszary, w których działania są ściśle związane z podejmowaniem decyzji uwzględniających potrzebę inwestowania zgodnie ze zrównoważonym rozwojem. Ryzyko operacyjne natomiast to obszar, w którym istotną rolę odgrywają zarządzanie oraz wszelkie działania dotyczące funkcjonowania zakładu ubezpieczeń, zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz.

W tabeli 3.2 pojawia się również termin „zielone ubezpieczenia”. Zostanie on szerzej omówiony w dalszej części rozdziału. Są to produkty uwzględniające rodzaje ryzyka związane z klimatem, jego zmianami i negatywnymi skutkami tych zmian.

Warto zwrócić jeszcze uwagę, że duże znaczenie dla zrównoważonego rozwoju ma również działalność prewencyjna zakładów ubezpieczeń, która jest ich obowiązkiem i która również wiąże się z zarządzaniem ryzykiem.

3.4

Underwriting ubezpieczeniowy zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju

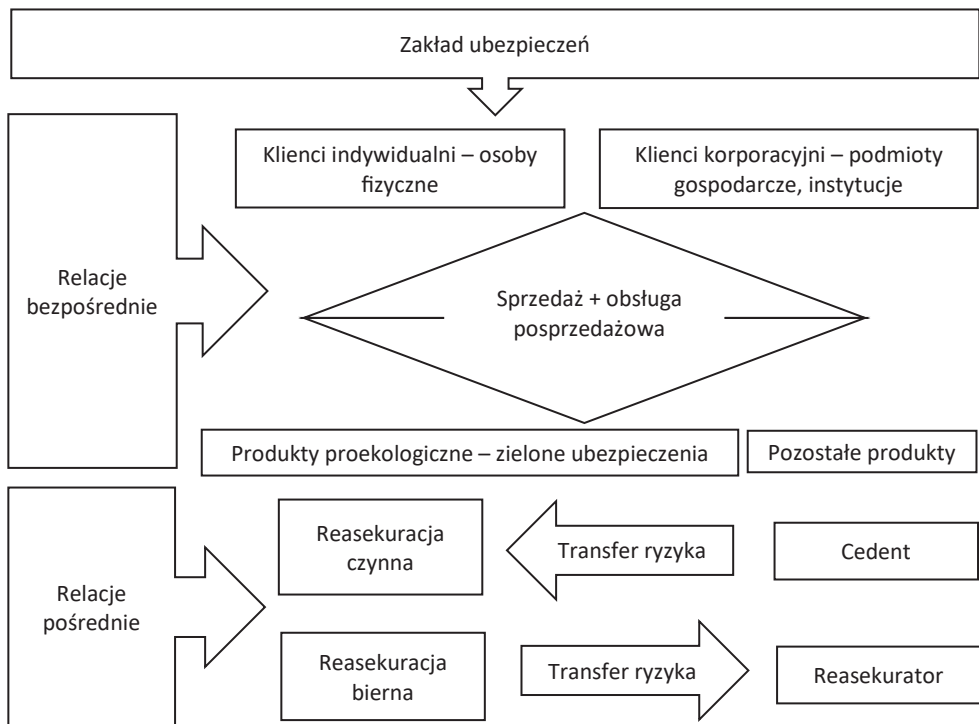
Ostatnią z ról zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce jest rola underwritera. Proces underwritingu ma na celu selekcję i klasyfikację ryzyka ubezpieczeniowego. Rola ta dotyczy zatem działań ubezpieczycieli w obszarze swojej podstawowej działalności techniczno-ubezpieczeniowej i wiąże się tylko z ryzykiem ubezpieczeniowym. Jednak należy zwrócić uwagę na to, że nie chodzi tu tylko o sprzedaż bezpośrednią ubezpieczeń, ale również o działalność reasekuracyjną, i to zarówno tę bierną, kiedy zakład ubezpieczeń ceduje część ryzyka ubezpieczeniowego na reasekuratorów, jak i tę czynną, kiedy sam występuje w tej roli i przyjmuje na siebie ryzyko od innych.

Celem zrównoważonego rozwoju jest ukierunkowanie funkcjonowania podmiotów na rynku w taki sposób, aby wszelkie ich działania, które kształtują ryzyko podlegające ochronie ubezpieczeniowej, były zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. W praktyce oznacza to, że zakłady ubezpieczeń powinny prowadzić swoją działalność w obszarze tworzenia i sprzedaży produktów w taki sposób, aby zapewnić zrównoważony rozwój.

Oczywiście zadania ubezpieczycieli związane z underwritingiem są częścią całego procesu zarządzania ryzykiem, o którym była mowa w poprzednim podrozdziale.

W przypadku underwritingu rola ta jednak skupia się na selekcji i klasyfikacji ryzyka ubezpieczeniowego. I tu pojawia się problem, który został już wcześniej zasygnalizowany. Proces underwritingu odbywa się przy użyciu metod aktuarialnych, które w sposób zazwyczaj jednoznaczny dają możliwość uzyskania takich wyników, które pozwolą na ocenę ryzyka ubezpieczeniowego i podjęcia, na jej podstawie, decyzji przez ubezpieczyciela w zakresie tworzenia i sprzedaży produktów. Metody aktuarialne mają charakter kwantytatywny, a cele zrównoważonego rozwoju w znacznym stopniu są trudno mierzalne. Oczywiście istnieją metody pomiaru realizacji celów zrównoważonego rozwoju, są one jednak cały czas w fazie rozwoju i nie obejmują w całości problemów zrównoważonego rozwoju. Dlatego też podstawowym zadaniem zakładów ubezpieczeń jako underwriterów jest uwzględnienie celów zrównoważonego rozwoju w procesie underwritingu, co oznacza uzupełnienie dotychczasowych zadań w tym procesie i jego zmodyfikowanie.

Podejście takie generuje potrzebę ukierunkowania wielu działań w zakresie różnych relacji między zakładami ubezpieczeń a innymi podmiotami. Relacje te zostały przedstawione na rys. 3.4.

Rysunek 3.4. Relacje między zakładem ubezpieczeń a innymi podmiotami w kontekście zrównoważonego rozwoju związane z obszarem underwritingu

Źródło: opracowanie własne.

Relacje przedstawione na rys. 3.4 zostały podzielone na dwie kategorie: bezpośrednie i pośrednie. Chodzi tu oczywiście o ich charakter w kontekście roli ubezpieczyciela jako underwritera w zrównoważonej gospodarce.

W grupie relacji bezpośrednich należy wyodrębnić klientów indywidualnych, którymi są osoby fizyczne nabywające zarówno ubezpieczenia majątkowe, jak i życiowe, oraz klientów korporacyjnych, którymi są podmioty gospodarcze lub inne instytucje. Podział ten, często stosowany przez ubezpieczycieli w praktyce, ma szczególne znaczenie dla obszaru zrównoważonego rozwoju, przede wszystkim dla aspektów społecznych.

Relacje między zakładem ubezpieczeń a tymi dwiema grupami klientów obejmują działania związane zarówno ze sprzedażą, jak i z obsługą posprzedażową. Te drugie są charakterystyczne dla działalności ubezpieczeniowej, ponieważ obejmują również przyjęcie roszczenia od klientów, likwidację szkody i wypłatę odszkodowania lub świadczenia. Nie należy o nich zapominać, choć z punktu widzenia underwritingu istotniejsze są działania związane ze sprzedażą (konstrukcją, przygotowaniem produktów itd.). Obsługa posprzedażowa może być traktowana zarówno jako element odgrywania roli underwritera, jak i zarządzającego ryzykiem. Trudno w praktyce to rozdzielać.

W kontekście problemu zrównoważonego rozwoju należy również podzielić produkty ubezpieczeniowe, które są przedmiotem wspomnianych relacji. Osobną grupą są produkty proekologiczne, zwane też zielonymi ubezpieczeniami, a osobną pozostałe produkty. Zielone ubezpieczenia to produkty specjalistyczne, które wykorzystując zrównoważone rozwiązania ubezpieczeniowe, wspierają klientów (indywidualnych i korporacyjnych) w ograniczaniu ryzyka związanego ze zmianami klimatycznymi (np. sektor energii odnawialnej, użytkowanie pojazdów elektrycznych itp.). Ich charakter bezpośrednio nawiązuje do osiągnięcia celów zrównoważonego rozwoju.

Nie można jednak zapominać o pozostałych produktach, których konstrukcja i sprzedaż też są częściowo uwarunkowane działaniami związanymi z osiągnięciem celów zrównoważonego rozwoju. Część z nich odnosi się do zmian klimatycznych. Do najważniejszych problemów dotyczących zmian klimatycznych, które wpływają na działalność zakładów ubezpieczeń, można zaliczyć:

- wzrost częstotliwości występowania powodzi, huraganów, suszy i upałów,
- wzrost liczby ludności świata,
- postępującą urbanizację,
- przerwy w łańcuchach dostaw będące konsekwencją katastrof naturalnych,
- wzrost poziomu oceanu naturalnego,
- wzrost majątku, który może być ubezpieczony.

Większość majątku, który może ulec zniszczeniu, jest nieubezpieczona. Oszacowano, że 123,2 mld dolarów to przeciętne roczne straty na świecie z powodu katastrof naturalnych, a luka ubezpieczeniowa to 195 mld dolarów. Przeciętny odsetek

strat objętych ubezpieczeniem na świecie, spowodowanych przez katastrofy naturalne, to 33,8% (piu.org.pl, b.d.). W ciągu ostatniej dekady wzrosła średnia roczna liczba katastrof naturalnych (z 447 do 556), strat finansowych (ze 104 do 123 mld dol.) i ludzkich (z 26,9 do 31,4 tys. ofiar śmiertelnych) na świecie w porównaniu ze średnią dla ostatnich 30 lat (munichre.com, b.d.). Liczby te cały czas rosną, co stanowi olbrzymi problem dla ludzkości, ale też dla ubezpieczycieli. Dlatego też ich rola w rozwiązywaniu tych problemów, m.in. poprzez decyzje w ramach underwritingu, jest tak istotna.

Na rysunku 3.4 zostały również przedstawione relacje o charakterze pośrednim, jeśli chodzi o ich wpływ na obszar underwritingu w kontekście zrównoważonego rozwoju. Są to relacje w obszarze reasekuracji, zarówno czynnej, jak i biernej. Nie mają one bezpośredniego wpływu, jednak przyczyniają się do transferu ryzyka i ukierunkowania tego przepływu w taki sposób, aby zachować realizację celów zrównoważonego rozwoju. Zatem decyzje dotyczące reasekuracji kształtują również, choć pośrednio, działania ubezpieczycieli i przyczyniają się do spełniania wymogów zrównoważonego rozwoju.

Ze względu na to, że underwriting to przede wszystkim selekcja i klasyfikacja ryzyka ubezpieczeniowego, zadaniem zakładu ubezpieczeń w kontekście omawianego tematu powinny być:

- selekcja ryzyka zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- klasyfikacja ryzyka zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Selekcja ryzyka ubezpieczeniowego polega na odrzuceniu tego ryzyka, którego zakład ubezpieczeń nie będzie ubezpieczał. Przestrzeganie zasad zrównoważonego rozwoju na tym etapie oznacza zatem, że przy kryterium, które jest wykorzystywane do tego, należy:

- wyeliminować dyskryminację, traktować wszystkich klientów równo, uwzględniać tylko kryteria niezależne, korzystać z jednoznacznych miar kwantytatywnych,
- odrzucić ryzyka niezgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Oba założenia, choć zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, są nieco sprzeczne ze sobą, gdyż z jednej strony należy wyeliminować dyskryminację, a z drugiej, jeśli ryzyko nie jest zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, to trzeba je odrzucić, co jest też pewnego rodzaju dyskryminacją. W praktyce może zatem pojawić się np. problem z decyzją, czy należy ubezpieczyć przedsiębiorstwo, którego działalność jest nieekologiczna albo dyskryminuje niektóre grupy społeczne.

Podobna sytuacja dotyczy klasyfikacji, która polega na pogrupowaniu ryzyka ubezpieczeniowego. Zakład ubezpieczeń powinien klasyfikować ryzyko:

- zgodnie z zasadami równości społecznej, bez wpływu czynników o charakterze dyskryminującym,
- zgodnie z pozostałymi zasadami zrównoważonego rozwoju, np. uwzględniając wpływ na zmiany klimatyczne.

W przypadku pierwszej zasady należy pamiętać o rozróżnieniu dyskryminacji, która polega na grupowaniu ryzyka i klientów np. ze względu na płeć od takiego, które wynika z rachunku aktuarialnego. Jest to dość cienka granica i może stanowić pewnego rodzaju problem dla ubezpieczycieli. Druga zasada natomiast to sytuacja, kiedy przy selekcji ryzyka nie odrzucono tych rodzajów ryzyka, które nie są zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, ale na etapie klasyfikacji są one inaczej traktowane i wyodrębnione.

Podsumowując omówienie wszystkich trzech ról, jakie odgrywają zakłady ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce, można zdefiniować ich znaczenie. Zostało to zaprezentowane w tab. 3.3.

Tabela 3.3. Definicja ról zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce

Rola	Definicja
Jako inwestorzy	Biorą udział w ukierunkowaniu przepływu kapitału zarówno jako inwestorzy bezpośredni, jak i pośrednicy zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (inwestycje zrównoważone)
Jako zarządzający ryzykiem	Biorą udział w ukierunkowaniu działań w zakresie zarządzania ryzykiem, zarówno ubezpieczeniowym, jak i pozostałymi rodzajami ryzyka zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (ryzyko dla zrównoważonego rozwoju)
Jako underwriterzy	Podejmują działania polegające na selekcji i klasyfikacji ryzyka ubezpieczeniowego zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

Odgrywanie wskazanych ról przez zakłady ubezpieczeń determinuje kierunek zmian w obszarach związanych z ich działalnością, wpływa na zarządzanie oraz wyznacza ich miejsce we współczesnej gospodarce.

3.5

Obszary działalności zakładów ubezpieczeń związane ze zrównoważonym rozwojem

Zaprezentowane role, jakie mają odgrywać zakłady ubezpieczeń, pozwalają również na wskazanie obszarów ich działalności, na które regulacje i działania dotyczące zrównoważonego rozwoju mają wpływ. Można tu wyróżnić następujące obszary:

- zarządzanie produktem,
- sprawozdawczość/raportowanie,
- budowanie strategii,
- kreowanie wizerunku.

Pierwszym z obszarów jest zarządzanie produktem. To, że działania w tym obszarze są kształtowane przez założenia zrównoważonego rozwoju, wynika z charakteru produktu ubezpieczeniowego i wiąże się z ryzykiem, przede wszystkim ubezpieczeniowym, ale również inwestycyjnym (dla działu I). Zatem założenia zrównoważonego rozwoju wpłynęły i wpływają na projektowanie, przygotowywanie i sprzedaż produktów przez ubezpieczycieli. Można tu wyróżnić dwie kwestie związane ze zrównoważonym rozwojem, które mają na to największy wpływ:

- zmiany klimatyczne,
- aspekty społeczne.

Ubezpieczyciele wraz z innymi organami i podmiotami powinni uczestniczyć w całościowym procesie zarządzania ryzykiem, które wynika ze zmian klimatycznych. Ich działania zatem są tylko jednym z elementów w tym procesie, ale niezwykle istotnym. Do zadań zakładów ubezpieczeń należą: gromadzenie danych o ryzyku, prewencja i edukacja, ocena ryzyka, tworzenie produktów ubezpieczeniowych oraz efektywna likwidacja szkód (piu.org.pl, b.d., s. 18).

Tworzenie produktów ubezpieczeniowych powinno być dostosowane do zmian klimatycznych oraz ich skutków w przyszłości. Zmiany klimatyczne mają bardzo wiele skutków o różnorodnym charakterze. Przyczyniają się np. do pojawienia się nowych chorób wywołanych nowymi bakteriami czy wirusami. Powodują również zmiany w trybie życia ludzi i w ich potrzebach, jak np. nabywanie różnych rzeczy, które stanowią ich majątek (samochody, rowery, hulajnogi elektroniczne, urządzenia fotowoltaiczne czy te będące źródłem alternatywnych sposobów pozyskania energii). Wszystkie te zmiany są wyzwaniem dla rynku ubezpieczeniowego, gdyż ubezpieczyciele muszą się przygotować na potrzeby klientów w zakresie ochrony ubezpieczeniowej.

Zmiany klimatyczne są długotrwałe, więc można odpowiednio przygotować rynek ubezpieczeniowy na ich skutki. Ubezpieczyciele powinni tworzyć nowe produkty, a jednocześnie uelastyczyć konstrukcje tych, które mają w swojej ofercie. W obszarze zarządzania produktem ubezpieczeniowym, a w szczególności w kontekście zmian klimatycznych, należy zwrócić uwagę na:

- rozszerzenie oferty zielonych ubezpieczeń, dostosowywanie jej do dynamiki zmian oczekiwań klientów, konstrukcję nowych produktów,
- przewidywanie skutków zmian klimatycznych, które wpłyną na wysokość ubezpieczonego ryzyka – dotyczy to bardzo szerokiego zakresu ochrony ubezpieczeniowej związanej z majątkiem i życiem (np. skutki blackoutu, suszy, powodzi, chorób cywilizacyjnych, zmiany trybu życia itd.).

Warto zwrócić uwagę, że w przypadku zmian klimatycznych ubezpieczyciel musi niejako połączyć informacje, które pozyskuje z rachunków aktuarialnych opartych na danych historycznych, z tymi, które można otrzymać dzięki prognozom i szacunkom dotyczącym przyszłych strat.

Jeśli chodzi o aspekty społeczne w odniesieniu do produktów ubezpieczeniowych, to problem ten był już wcześniej wspomniany. W kontekście aspektów spo-

łecznych w obszarze zarządzania produktem ubezpieczeniowym należy zatem zwrócić uwagę na:

- wyeliminowanie działań i kryteriów w procesie underwritingu, które mogą mieć charakter dyskryminacyjny,
- prowadzenie polityki opartej na równym traktowaniu wszystkich klientów zarówno na etapie oferowania produktów, jak i ich sprzedaży czy obsługi posprzedażowej, np. przy likwidacji szkód.

W praktyce te działania nie są wbrew pozorom proste, gdyż zakłady ubezpieczeń wypracowały przez lata pewne rozwiązania w zakresie underwritingu oraz w ramach zarządzania produktem, które są skuteczne. Zmiany obyczajowo-społeczne, które wpłynęły na wyznaczenie celów zrównoważonego rozwoju, mogą te zasady zdestabilizować.

Kolejnym z wymienionych obszarów działalności zakładów ubezpieczeń jest sprawozdawczość i raportowanie. Termin „raportowanie” jest tu dodany celowo, aby podkreślić rolę takich form, jakimi są różne raporty, które nie są bezpośrednio związane z uregulowaną i formalną sprawozdawczością, lecz tworzą również zbiór informacji ujawnianych i publikowanych przez ubezpieczycieli.

Sprawozdawczość zakładów ubezpieczeń ma charakter wielowymiarowy, podlega różnym regulacjom i służy różnym celom. Sprawozdania zakładów ubezpieczeń można podzielić na (zob. Bauer i in., 2021, s. 123, 159; Janowicz-Lomott i in., 2020, s. 157-165):

- sprawozdania finansowe sporządzane według prawa bilansowego, podatkowego oraz Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej,
- sprawozdania dla organów nadzoru,
- sprawozdania niefinansowe,
- sprawozdania wewnętrzne.

Szczególną uwagę należy zwrócić na sprawozdania niefinansowe. Obowiązek ich sporządzania spoczywa na zakładach ubezpieczeń stosunkowo od niedawna (od 2017 r.). Są to sprawozdania, które swoim zakresem obejmują bardzo różnorodne zagadnienia. W praktyce sposób ich prezentacji jest bardzo niejednorodny, dlatego też porównywalność informacji, które zawierają, może być przez to utrudniona. Sprawozdania te są sporządzane w formie raportów, które mają kilkaset stron, zatem są bardzo rozbudowane. Dostarczają one jednak bardzo wielu ciekawych informacji, które kreują wizerunek ubezpieczycieli w oczach opinii publicznej, co w przypadku tych instytucji jest niezwykle istotne, szczególnie w kontekście zagadnień zrównoważonego rozwoju.

Głównym celem wprowadzonych regulacji, o których była wcześniej mowa, w zakresie sprawozdawczości i raportowania, jest nałożenie na zakłady ubezpieczeń wymogu przejrzystości w ujawnianiu informacji dla inwestorów końcowych. Przejrzystość ta odnosi się głównie do:

- strategii dotyczących ryzyka dla zrównoważonego rozwoju,
- niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju na poziomie podmiotu,
- polityk wynagrodzeń w związku z wprowadzaniem do działalności ryzyka dla zrównoważonego rozwoju,
- wprowadzania do działalności ryzyka dla zrównoważonego rozwoju,
- niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju na poziomie produktu finansowego,
- promowania aspektu środowiskowego lub społecznego w informacjach ujawnianych przed zawarciem umowy,
- zrównoważonych inwestycji w informacjach ujawnianych przed zawarciem umowy,
- zrównoważonych inwestycji na stronach internetowych.

Do ujawniania części z tych informacji potrzebne są wskaźniki, które pozwalają na ujednoczoną i zestandaryzowaną ich prezentację. W Polsce powstała grupa składająca się ze Związku Banków Polskich, Polskiej Izby Ubezpieczeń oraz Izby Zarządzającej Funduszami i Aktywami, która przygotowała opracowanie ze wskazówkami dotyczącymi policzenia wskaźników zrównoważonego rozwoju dla instytucji finansowych, m.in. dla zakładów ubezpieczeń. Opracowanie to zawiera 16 wskaźników obowiązkowych oraz 46 wskaźników dodatkowych, z których docelowo zakłady ubezpieczeń powinny wybrać dwa. Ich opracowaniem zajmie się grupa w kolejnym etapie prac. W tabeli 3.4 zostały przedstawione te wskaźniki, które są obowiązkowe.

Tabela 3.4. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju dla zakładów ubezpieczeń

Grupa	Polska nazwa wskaźnika
Wskaźniki E	▪ Emisja gazów cieplarnianych ▪ Ślad węglowy ▪ Intensywność emisji spółek, w które zainwestowano ▪ Ekspozycja wobec firm działających w sektorze paliw kopalnych ▪ Udział użycia i produkcji energii nieodnawialnej ▪ Intensywność zużycia energii na sektor o dużym wpływie klimatycznym ▪ Aktywności negatywnie oddziałujące na obszary wrażliwe na bioróżnorodność ▪ Emisje do wody ▪ Współczynnik odpadów niebezpiecznych ▪ Ekspozycja na paliwa kopalne poprzez aktywa związane z nieruchomościami ▪ Ekspozycja na aktywa nieruchomościowe nieefektywne energetycznie
Wskaźniki S	▪ Dysproporcja wynagrodzeń kobiet i mężczyzn ▪ Zróżnicowanie płci w organach zarządczych i nadzorczych spółek (<i>Board Gender Diversity</i>)
Wskaźniki G	▪ Naruszenie zasad opisanych w UN Global Compact* ▪ Brak procesów i mechanizmów do monitorowania zgodności z zasadami UN Global Compact i Wytycznymi OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych ▪ Ekspozycja wobec kontrowersyjnej broni (miny lądowe/przeciwpiechotne)

* Jest to 10 zasad obejmujących prawa człowieka, pracę, środowisko i działania antykorupcyjne – więcej na ten temat zob. (unglobalcompact.org, b.d.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Związek Banków Polskich, b.d.).

Kolejnym obszarem, na który w zakładach ubezpieczeń wpływają założenia zrównoważonego rozwoju, jest budowanie strategii. Wpływ ten wydaje się oczywisty, gdyż ubezpieczyciele są zobowiązani do przestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju, zatem przy budowaniu strategii również muszą uwzględnić te zasady.

Należy jednak zwrócić uwagę na pewien problem, który wiąże się z tym obszarem. Mianowicie zakłady ubezpieczeń są zazwyczaj podmiotem, który należy do grupy finansowej składającej się też z innych instytucji. W skład takiej grupy wchodzi przede wszystkim ubezpieczyciele obu działów oraz banki. Dlatego też strategia nadrzędna, która wyznacza strategię pojedynczych podmiotów w grupie, wynika ze strategii całej grupy. Budowanie strategii zgodnej z zasadami zrównoważonego rozwoju odbywa się zatem na poziomie grupy, a nie pojedynczego zakładu ubezpieczeń. Widać to choćby przy ujawnianiu informacji, gdy publikowane są raporty prezentujące strategię całej grupy, a nie pojedynczego podmiotu.

Jednak nie należy również zapominać, że strategia całej grupy przekłada się na tę, która dotyczy konkretnego podmiotu, i wdrożenie jej w praktyce musi się wiązać z dostosowaniem określonych działań i realizacji celów do działalności danego ubezpieczyciela, np. dostosowania produktów ubezpieczeniowych działu I o charakterze ubezpieczeniowo-inwestycyjnym do celów strategii grupy w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Kwestie dotyczące powiązań w grupie finansowej, które mogą dotyczyć zarówno kapitałów, jak i działalności (np. wspólne produkty finansowe), są zagadnieniem, które ma wpływ na analizę i ocenę działalności zakładów ubezpieczeń w wielu obszarach. Taka sieć relacji oznacza, że zakład ubezpieczeń powinien być postrzegany nie tylko jako pojedynczy podmiot, ale również jako członek grupy. Przykładem tego jest właśnie strategia. Jej zrozumienie wymaga przeanalizowania celów strategicznych całej grupy.

W ramach budowania strategii zgodnej ze zrównoważonym rozwojem dla całej grupy finansowej w kontekście wdrażania jej potem w zakładzie ubezpieczeń należy zwrócić uwagę na:

- dostosowanie produktów ubezpieczeniowych i ubezpieczeniowo-inwestycyjnych do celów zrównoważonego rozwoju,
- dostosowanie procesu zarządzania ryzykiem ubezpieczeniowym oraz pozostałymi rodzajami ryzyka do celów zrównoważonego rozwoju,
- dostosowanie działalności lokacyjnej do celów zrównoważonego rozwoju,
- dostosowanie celów zarządzania kadrami do celów zrównoważonego rozwoju.

Jak widać, budowanie strategii to zadanie, które w odniesieniu do zrównoważonego rozwoju obejmuje swoim zakresem różne obszary dotyczące działalności i zarządzania zakładem ubezpieczeń. To powoduje, że problemy realizacji celów zrównoważonego rozwoju dotyczą praktycznie całej działalności ubezpieczycieli obu działów.

Ostatnim obszarem, na który wpływ mają regulacje unijne dotyczące zrównoważonego rozwoju, jest kreowanie wizerunku zakładu ubezpieczeń. W odniesieniu do niego należy zwrócić uwagę na trzy kwestie. Pierwszą z nich jest to, że kreowanie

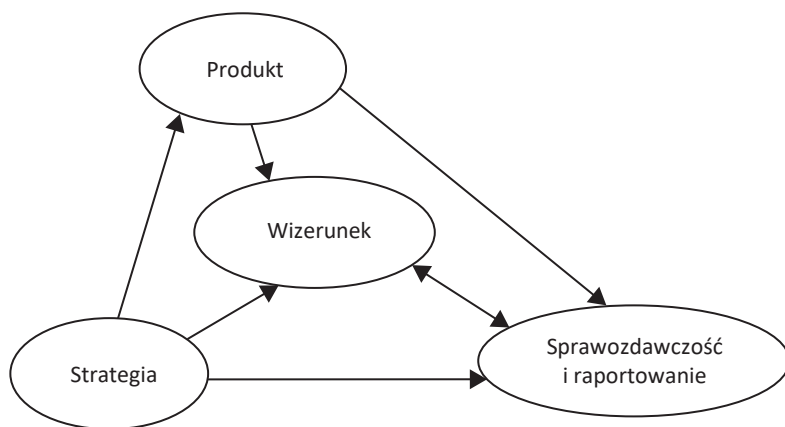
wizerunku jest w dużym stopniu kształtowane przez ujawniane i publikowane informacje, zarówno te prezentowane bezpośrednio przez ubezpieczyciela, jak i te, których dostarczycielami są inni. Oznacza to, że niezwykle istotna dla wizerunku zakładu ubezpieczeń jest polityka, którą prowadzi on w stosunku do zakresu i sposobu prezentowania wielu informacji, w szczególności tych o charakterze niefinansowym. I tu pojawia się problem już wcześniej wspomniany. Dotyczy on ujednoczenia zasad związanych z prezentowaniem informacji niefinansowych przez ubezpieczycieli. Są one dopiero częściowo uregulowane, co powoduje, że nie zawsze sposób tej prezentacji pozwala na jednoznaczną ocenę oraz porównywalność. Uszczegółowienie tych zasad wymaga czasu oraz zebrania wielu doświadczeń i informacji zwrotnych od dostarczycieli i odbiorców informacji niefinansowych.

Drugą kwestią istotną przy kreowaniu wizerunku jest uwzględnienie tego, że zakłady ubezpieczeń są podmiotami zaufania publicznego. Nawet jeśli prowadzą działalność gospodarczą w formie spółki akcyjnej, to jest ona na tyle specyficzna, że sprzedaż ich produktów jest uwarunkowana tym, jak postrzegają ich klienci. Mimo że kondycja finansowa jest fundamentalna dla oceny zakładu ubezpieczeń, to jednak w praktyce nie jest ona jedynym kryterium wyboru ubezpieczyciela przez klienta. Trudno sobie wyobrazić, aby klient indywidualny (osoba fizyczna, niebędąca profesjonalnym pośrednikiem ubezpieczeniowym), który chce nabyć ubezpieczenie, analizował kondycję finansową ubezpieczyciela. Kieruje się on innymi kryteriami, wśród których coraz większe znaczenie mają kwestie zrównoważonego rynku. Oczywiście przy sprzedaży produktów ubezpieczeniowych klienci nie zwracają jeszcze w tak dużym stopniu uwagi na kwestie zrównoważonego rynku, jak np. przy sprzedaży produktów spożywczych czy kosmetycznych, jednak sytuacja ta może się zmienić. Zakłady ubezpieczeń zatem powinny ukierunkować swoje działania dotyczące kreowania wizerunku w taki sposób, aby podkreślić i zwrócić uwagę swoim klientom na to, że działają zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Trzecią kwestią, na którą warto zwrócić uwagę w kontekście kreowania wizerunku ubezpieczyciela zgodnego ze zrównoważonym rozwojem, jest fałszowanie tego wizerunku. Jest to problem przede wszystkim dla odbiorców, czyli klientów, podmiotów, które są powiązane z zakładem ubezpieczeń. Chodzi mianowicie o to, aby uniknąć sytuacji, gdy „wykreowuje” się pewne nieprawdziwe informacje na potrzeby stworzenia pozytywnego ich odbioru lub nadania pozytywnym informacjom takiego priorytetu, który skutkuje fałszywą oceną całości wizerunku. Problem ten można częściowo wyeliminować poprzez szczegółową analizę wszystkich informacji publikowanych przez zakłady ubezpieczeń i inne podmioty (np. organy nadzoru). Jednak całkowita eliminacja nie jest możliwa, gdyż kreowanie wizerunku ma w sobie pewien element „fałszowania”, ponieważ każdy, również podmioty gospodarcze, jakimi są zakłady ubezpieczeń, chce się pokazać od jak najlepszej strony.

Zaprezentowane i opisane obszary działalności zakładów ubezpieczeń, na które wpływ ma zrównoważony rozwój, są ze sobą również powiązane, co zostało przedstawione na rys. 3.5.

Relacje przedstawione na rys. 3.5 są złożone i wielokierunkowe. Punktem wyjścia jest strategia. To ona wyznacza ukierunkowanie działań w zakresie zarządzania

Rysunek 3.5. Obszary zakładu ubezpieczeń związane ze zrównoważonym rozwojem oraz relacje między nimi

Źródło: opracowanie własne.

produktem, co przyczynia się do kreowania wizerunku, a także przekłada się potem na ujawnianie i prezentowanie informacji. Dlatego też sprawozdawczość i raportowanie są końcowym elementem sieci powiązań między obszarami wskazanymi na rys. 3.5 oraz skutków ich oddziaływania na siebie. Pomiedzy wizerunkiem a sprawozdawczością i raportowaniem relacja przebiega w obie strony, gdyż polityka w zakresie kreowania wizerunku powinna być odzwierciedlona w informacjach, które publikuje zakład ubezpieczeń, a jednocześnie te informacje kreują wizerunek.

Podsumowując zagadnienia zaprezentowane w niniejszym rozdziale, które dotyczą roli zakładów ubezpieczeń, jaką mają odegrać w zrównoważonej gospodarce, można sformułować następujące wnioski:

- istnieją regulacje, które mają ukierunkować działalność zakładów ubezpieczeń na realizację swoich celów zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju – regulacje te jednak wymagają jeszcze uszczegółowienia,
- rola zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce jest potrójna, są one inwestorami, zarządzającymi ryzykiem oraz underwriterami – role te przenikają się wzajemnie,
- zrównoważony rozwój oddziałuje na działalność i zarządzanie zakładem ubezpieczeń, ma znaczenie dla zarządzania produktem, sprawozdawczości i raportowania, budowania strategii oraz kreowania wizerunku.

Wnioski te wskazują na końcową konkluzję, że zrównoważony rozwój istotnie wpłynął na zakłady ubezpieczeń i dalej będzie kształtował w najbliższej przyszłości rynek ubezpieczeniowy. Olbrzymią rolę odgrywają w tym przede wszystkim regulacje, które zobowiązują zakłady ubezpieczeń do raportowania i upubliczniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem.

Rozdział 4

Dostępność i przejrzystość informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju zakładów ubezpieczeń na polskim rynku

4.1

Charakter i struktura współczesnego rynku ubezpieczeniowego w Polsce

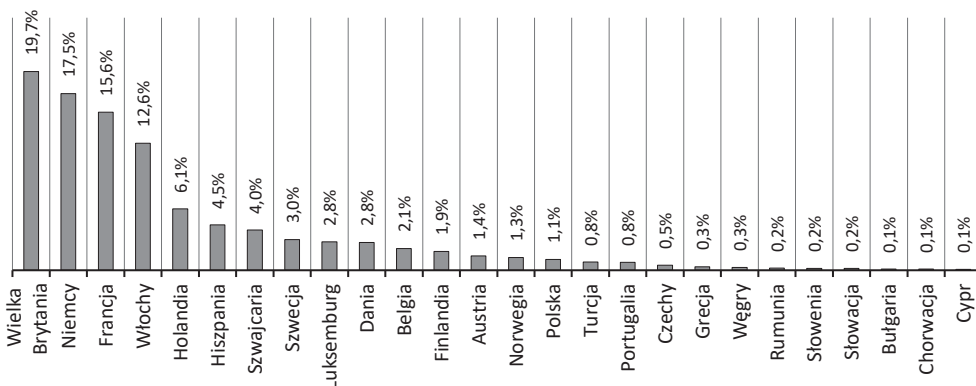
Polski rynek ubezpieczeniowy jest częścią europejskiego jednolitego rynku ubezpieczeniowego. Z tego względu musi się on dostosowywać do wymogów Unii Europejskiej. Dlatego też rozwiązania i regulacje w zakresie publikowania informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju muszą być również stosowane przez zakłady ubezpieczeń w Polsce.

Na rysunku 4.1 została przedstawiona struktura rynku ubezpieczeniowego w Europie według danych z roku 2020. Udział Polski w tym rynku to ok. 1,1% według składki przypisanej brutto. Stawia to Polskę na 15. miejscu w Europie.

Na rysunku 4.2 przedstawiono wysokość składki przypisanej brutto w Polsce w latach 2004-2020. Jak widać, poziom składki nie był stabilny. W roku 2012 nastąpił spadek i dopiero w roku 2016 składka wróciła do poziomu sprzed roku 2012. Obecnie jest porównywalna z poziomem z roku 2008, jednak nie wykazuje tendencji rosnącej.

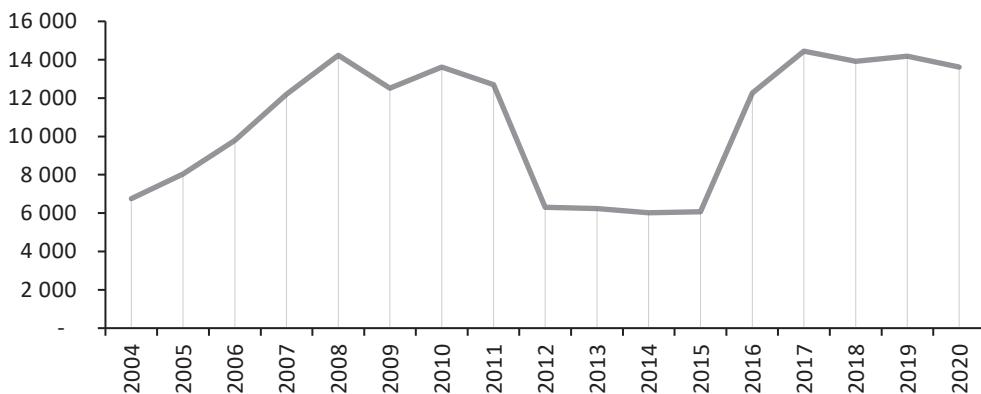
Na rysunku 4.3 z kolei zaprezentowano liczbę zakładów ubezpieczeń w Polsce w latach 2004-2020. Jest to liczba ubezpieczycieli w obu działach – zarówno ubezpieczeń na życie, jak i ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych. Ma ona tendencję spadkową, co jest spowodowane w pewnym stopniu przejęciami lub połączeniami podmiotów na rynku. Jednak liczbę zakładów ubezpieczeń na przestrzeni ostatnich lat można uznać za stabilną, choć z tendencją spadkową.

Na kolejnym rysunku 4.4 widać strukturę rynku ubezpieczeniowego w Polsce w dziale I według udziału w składce przypisanej brutto w roku 2021.

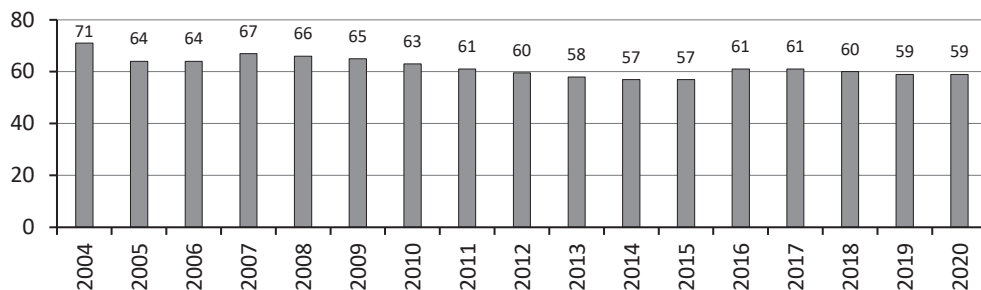
Rysunek 4.1. Udział poszczególnych państw w rynku europejskim według składki przypisanej brutto w roku 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie Insurance Europe (insuranceeurope.pl, b.d.).

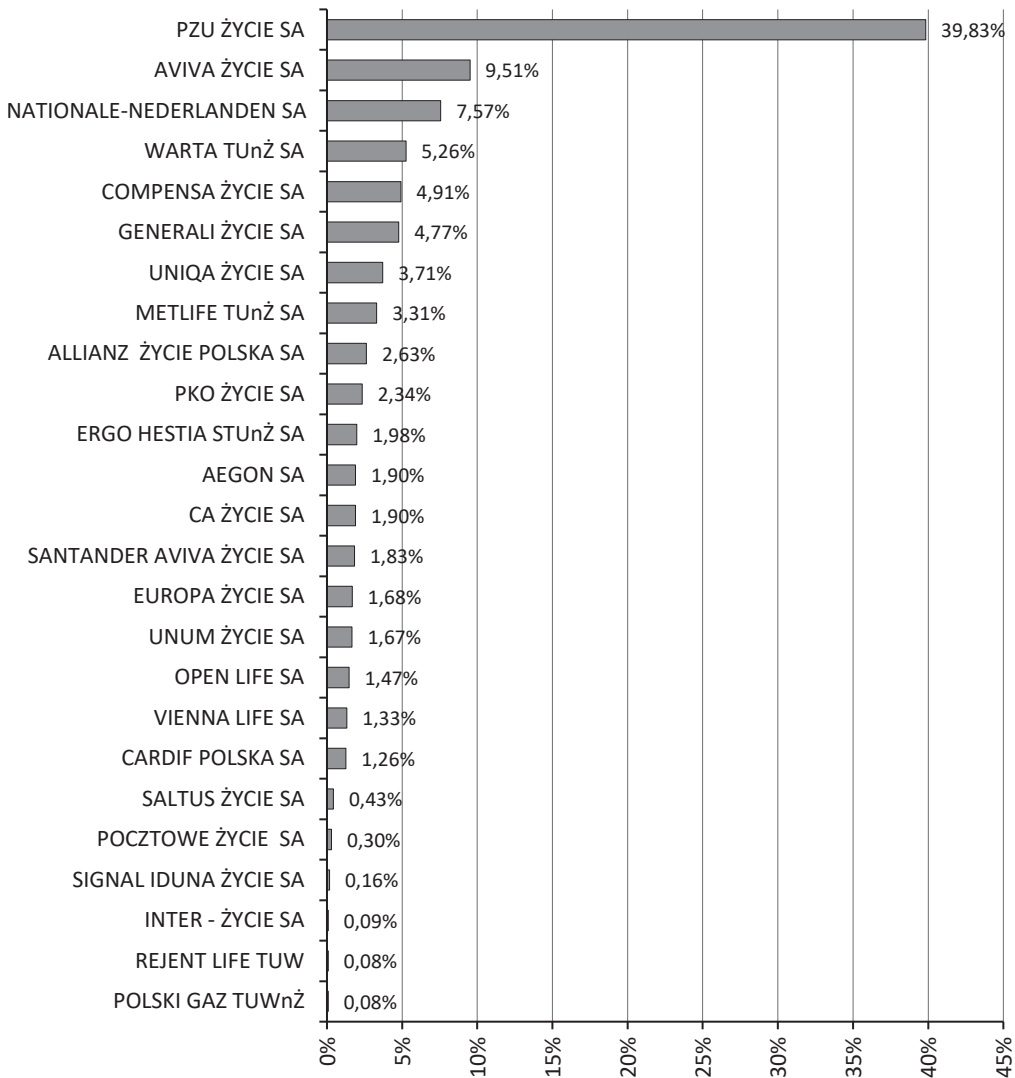
Rysunek 4.2. Wysokość składki przypisanej brutto w Polsce w latach 2004-2020 (w mln euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Insurance Europe (insuranceeurope.pl, b.d.).

Rysunek 4.3. Liczba zakładów ubezpieczeń w Polsce w latach 2004-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie Insurance Europe (insuranceeurope.pl, b.d.).

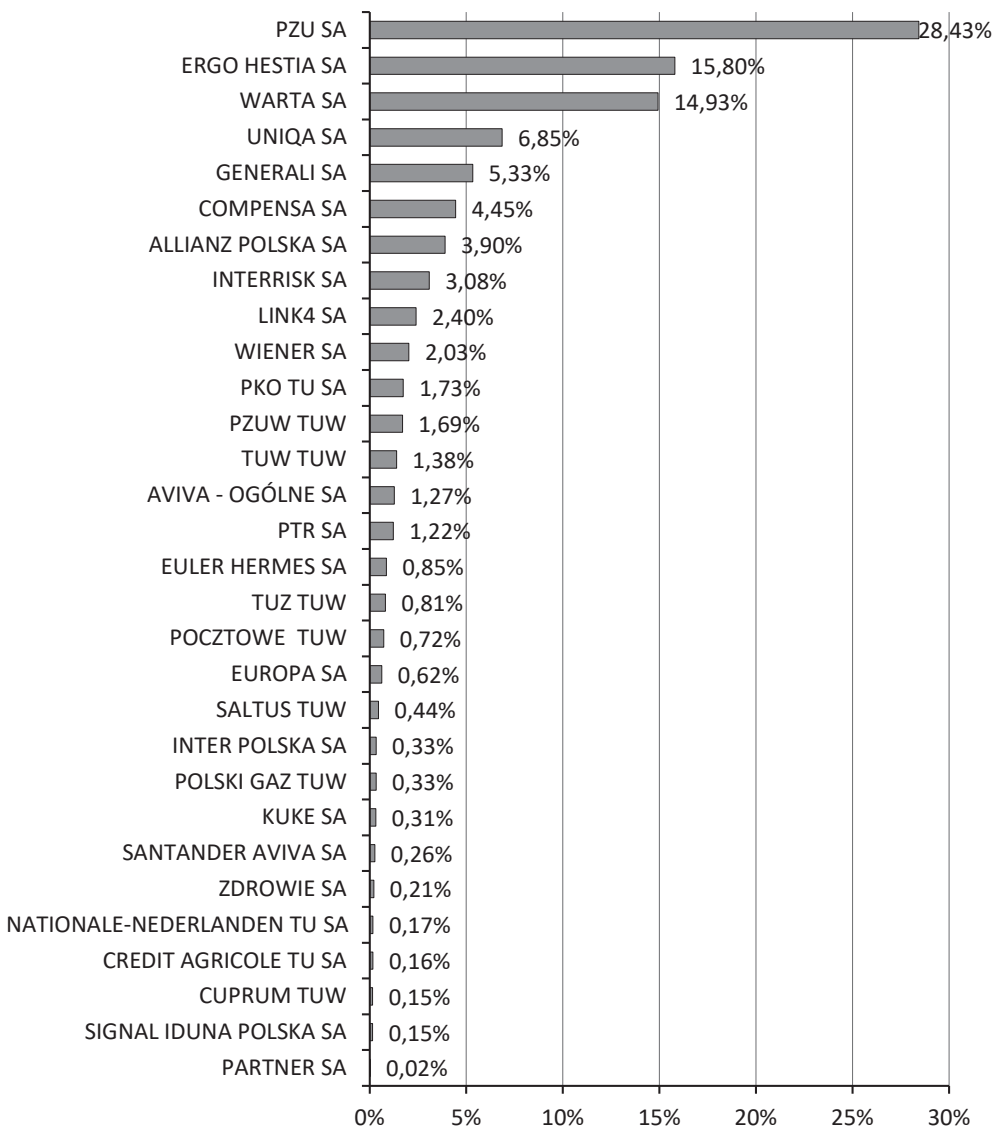
Rysunek 4.4. Udział poszczególnych zakładów ubezpieczeń w rynku w dziale I w roku 2021 według składki przypisanej brutto

Źródło: opracowanie własne na podstawie (PIU, Statystyki, 2021).

W dziale I największy udział w rynku miało PZU Życie SA. Udział ten jest na poziomie prawie 40%. Na kolejnej pozycji w roku 2021 była AVIVA Życie SA z prawie 10-procentowym udziałem. Spółka ta jednak została przejęta przez Allianz, co oznacza, że od roku 2022 to właśnie Allianz Życie Polska SA jest na drugim miejscu, po PZU Życie. Do znaczących ubezpieczycieli na rynku ubezpieczeń na życie można jesz-

cze zaliczyć: Nationale-Nederlanden, Wartę TUnŻ, Compensę Życie, Generali Życie, Unię Życie oraz Metlife TUnŻ. Wszystkie te spółki mają udziały w rynku w wysokości powyżej 3%.

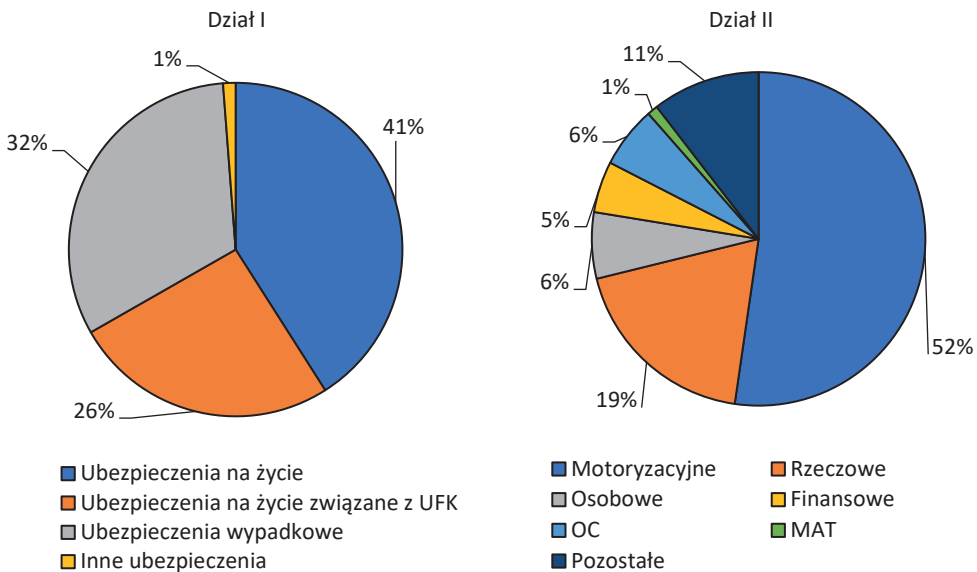
Z kolei na rysunku 4.5 zaprezentowano strukturę rynku ubezpieczeniowego w dziale II.

Rysunek 4.5. Udział poszczególnych zakładów ubezpieczeń w rynku w dziale II w roku 2021 według składki przypisanej brutto

Źródło: opracowanie własne na podstawie (PIU, Statystyki, 2021).

Struktura rynku w dziale II prezentuje się nieco inaczej. Co prawda na pierwszym miejscu jest również spółka z grupy PZU, w tym przypadku PZU SA, jednak jej udział w rynku to niecałe 30%. Kolejni ubezpieczyciele to Ergo Hestia SA i Warta SA, mający po około 15% udziałów w rynku. W dziale ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych można zauważyć wyraźną dominację trzech ubezpieczycieli, którzy mają łącznie ponad 50% udziału w rynku. Pozostałe podmioty mają znacznie mniejsze udziały.

Rysunek 4.6. Udział poszczególnych ubezpieczeń w rynku w roku 2021 według składki przypisanej brutto

Źródło: opracowanie własne na podstawie (PIU, Statystyki, 2021).

Na rysunku 4.6 zostały przedstawione udziały poszczególnych ubezpieczeń w rynku w roku 2021, również według składki przypisanej brutto. W dziale I nie występuje specjalne zróżnicowanie, gdyż wszystkie grupy ubezpieczeń mają podobny udział. Jednak największy z nich mają zwykłe ubezpieczenia na życie. Udział ten jest na poziomie 41%.

W dziale II jest znacznie większe zróżnicowanie. Dominują wciąż ubezpieczenia motoryzacyjne, które mają ponad 50% udziału w rynku. Następne w kolejności są ubezpieczenia rzeczowe (19%) i pozostałe, które nie zostały zakwalifikowane do innych grup (11%). Inne grupy ubezpieczenia mają kilkuprocentowy udział w rynku ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych.

Polski rynek ubezpieczeniowy nie jest znaczącym rynkiem w Europie, jego udział w składce na tle innych państw europejskich jest niewielki, w szczególności w kon-

tekście liczby mieszkańców w Polsce w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Dodatkowo wiele zjawisk (kryzysy, niestabilność ekonomiczna, wojna, pandemia) nie sprzyja rozwojowi rynku ubezpieczeń w ostatnich latach, który jest skorelowany z rozwojem gospodarczym. Jednak sama struktura polskiego rynku ubezpieczeniowego jest od lat podobna. Dominuje grupa PZU, która ma znaczący udział w dziale zarówno I, jak i II, a najpopularniejszymi ubezpieczeniami są ubezpieczenia motoryzacyjne. Można zatem stwierdzić, że polski rynek ubezpieczeniowy jest dość stabilny i mało dynamiczny.

4.2

Metodyka badań empirycznych dotyczących dostępności oraz przejrzystości informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem zakładów ubezpieczeń na polskim rynku

Celem badania było sprawdzenie zakresu, dostępności oraz przejrzystości informacji dotyczących obszaru zrównoważonego rozwoju, które są publikowane przez zakłady ubezpieczeń w Polsce na ich stronach internetowych. Nie dokonano natomiast oceny działań ubezpieczycieli w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Badanie zostało przeprowadzone dla wszystkich zakładów ubezpieczeń, które prowadziły działalność w Polsce w roku 2022 w formie spółki akcyjnej lub towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych. Informacje o tych zakładach ubezpieczeń zostały zaczerpnięte ze strony internetowej Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego (stan na 31.10.2022).

W badaniu poddano ocenie 24 podmioty w dziale I i 28 podmiotów w dziale II. Ze względu na to, że część podmiotów należy do grupy i informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju są prezentowane dla całej grupy, a nie dla jednostkowych podmiotów, to podzielono badane podmioty na: grupy ubezpieczeniowe, zakłady ubezpieczeń działu I i zakłady ubezpieczeń działu II z podziałem na spółki akcyjne i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych.

Przeprowadzone badanie służyło udowodnieniu hipotezy, że współczesne uwarunkowania rynkowe związane z rolą zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce, w dużej mierze wynikające z pojawiających się regulacji wymagających od ubezpieczycieli publikowania informacji z tego zakresu, wpływają na kształtowanie ich wizerunku jako instytucji zaufania publicznego. Dlatego badanie miało również na celu sprawdzenie, czy zakłady ubezpieczeń wywiązują się ze swoich obowiązków, choć należy dodać, że nie był to jedyny cel badania, ponieważ kluczowym zadaniem było sprawdzenie, co, w jakim zakresie publikują zakłady ubezpieczeń i na ile te informacje są dostępne na ich stronach internetowych. Nie chodziło tylko o to, co muszą publikować, ale również o to, co publikują dodatkowo.

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od września do listopada 2022 r. Dodatkowo sprawdzono w lipcu 2023 r., czy nastąpiły zmiany. Ocenie zostały poddane informacje publikowane na stronach internetowych ubezpieczycieli. Informacje te miały formę treści prezentowanych na stronach internetowych, jak również dodatkowych plików, które były załączane. Pod uwagę wzięto również najświeższe raporty, które dotyczyły zrównoważonego rozwoju, w większości przypadków dotyczyły one roku 2021, dla paru zakładów ubezpieczeń były datowane na rok 2020. Raporty były wynikiem dostosowania się zakładów ubezpieczeń do wymogów nałożonych przez rozporządzenie UE w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR).

Najważniejsze informacje dotyczące badania

Cele badania:

- 1) zakres informacji,
- 2) przejrzystość informacji,
- 3) dostępność informacji.

Hipoteza:

Współczesne uwarunkowania rynkowe związane z rolą zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce, w dużej mierze wynikające z pojawiających się regulacji wymagających od ubezpieczycieli publikowania informacji z tego zakresu, wpływają na kształtowanie ich wizerunku jako instytucji zaufania publicznego.

Zakres podmiotowy badania:

- 52 zakłady ubezpieczeń działające na polskim rynku (KNF(b), b.d.).

Zakres przedmiotowy badania:

- Informacje prezentowane na stronach internetowych zakładów ubezpieczeniowych w formie treści i dodatkowych plików, jak również raportów.

Okres badania:

- wrzesień – listopad 2022 r.

Metody badawcze:

- badanie dokumentów, materiałów źródłowych,
- metody statystyczne.

Tabela 4.1. Wykaz zakładów ubezpieczeń biorących udział w badaniu

Dział/forma	Nazwa podmiotu
Dział I – SA	▪ NNLife TuŃŻiR SA ▪ AEGON TU na ŻYCIE SA ▪ ALLIANZ ŻYCIE POLSKA SA ▪ CA ŻYCIE TU SA ▪ CARDIF POLSKA SA ▪ COMPENSA TU na ŻYCIE SA Vienna Insurance Group

	▪ ERGO HESTIA SA ▪ EUROPA SA ▪ GENERALI ŻYCIE TU SA ▪ INTER-ŻYCIE POLSKA SA ▪ NATIONALE-NEDERLANDEN TUⁿŻ SA ▪ OPEN LIFE TU ŻYCIE SA ▪ PKO ŻYCIE TU SA ▪ POCZTOWE TUⁿŻ SA ▪ SALTUS TU ŻYCIE SA ▪ SANTANDER ALLIANZ TU na ŻYCIE SA ▪ SIGNAL IDUNA ŻYCIE POLSKA TU SA ▪ UNIQA TU na ŻYCIE A. ▪ UNUM ŻYCIE TUⁱR SA ▪ VIENNA LIFE TU na ŻYCIE SA Vienna Insurance Group ▪ PZU ŻYCIE SA ▪ WARTA SA
Dział I – TUW	▪ POLSKI GAZ TUW na ŻYCIE ▪ REJENT-LIFE
Dział II – SA	▪ ALLIANZ POLSKA SA ▪ COMPENSA TU SA Vienna Insurance Group ▪ CREDIT AGRICOLE TU SA ▪ ERGO HESTIA SA ▪ EULER HERMES SA ▪ EUROPA SA ▪ GENERALI TU SA ▪ INTER POLSKA SA ▪ INTERRISK TU SA Vienna Insurance Group ▪ KUKA SA ▪ LINK4 TU SA ▪ NATIONALE-NEDERLANDEN TU SA ▪ PARTNER TUⁱR SA ▪ PKO TU SA ▪ SANTANDER ALLIANZ TU SA ▪ SIGNAL IDUNA POLSKA TU SA ▪ UNIQA TU SA ▪ WARTA SA ▪ WIENER TU SA Vienna Insurance Group ▪ ZDROWIE SA ▪ PZU SA
Dział II – TUW	▪ AGRO UBEZPIECZENIA TUW (poprzednio TUW POCZTOWE) ▪ CUPRUM ▪ POLSKI GAZ TUW ▪ SALTUS TUW ▪ TUW ▪ TUZ TUW ▪ POLSKI ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH

Źródło: (KNF (b), b.d.).

4.3

Badanie empiryczne – wyniki

W wyniku przeanalizowania stron internetowych 52 podmiotów rynku ubezpieczeniowego pozyskano informacje, które dały możliwość oceny zakresu publikowanych danych. W ocenie uwzględniono:

- 1) liczbę plików załączonych na stronie odnoszących się do zrównoważonego rozwoju,
- 2) liczbę stron lub podstron poświęconych zrównoważonemu rozwojowi.

Dodatkowo zaprezentowano najważniejsze informacje związane ze zrównoważonym rozwojem, które zostały opublikowane dla danego zakładu ubezpieczeń (kluczowe hasła, zakres tematyczny raportów, obszary, w których są podejmowane działania, itp.). Daje to możliwość oceny zakresu informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem (czego dotyczą te informacje, na co ubezpieczyciele zwracają uwagę w ich publikowaniu, jaką mają politykę w tym zakresie).

Dział I

NNLIFE TUnŻiR SA – źródło: (nn.pl (b), b.d.)

Dwa pliki pdf:

- Informacje związane ze zrównoważonym rozwojem dla produktów z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi oferowanych przez Towarzystwo (3 strony).
- Polityka ramowa odpowiedzialnego inwestowania (10 stron).

„Wprowadzenie SFDR pomaga zapewnić, że Towarzystwo i inne instytucje finansowe ujawniają swoje podejście do zrównoważonego rozwoju. Wdrożenie SFDR zwiększy przejrzystość poprzez ujawnianie informacji na naszej stronie internetowej i w określonych dokumentach dotyczących produktów, co umożliwi klientom, inwestorom i pozostałym interesariuszom porównywanie różnych produktów w odniesieniu do ich ryzyk ESG i celów zrównoważonego inwestowania”.

Strona ta zawiera informacje dotyczące podejścia Towarzystwa do wdrożenia regulacji SFDR i podjętych dotychczas działań. Są to informacje na temat: strategii uwzględniania różnych rodzajów ryzyka dla zrównoważonego rozwoju w procesie inwestycyjnym, głównych niekorzystnych skutków decyzji inwestycyjnych dla czynników zrównoważonego rozwoju, uwzględnienia w polityce wynagrodzeń rodzajów ryzyka dla zrównoważonego rozwoju oraz klasyfikacji naszych produktów finansowych w ramach SFDR.

Kluczowe zasady odpowiedzialnego inwestowania

Grupa NN stosuje siedem zasad dla podkreślenia środków, jakie podejmuje w celu systematycznej integracji czynników ESG w procesie podejmowania decyzji inwestycyjnych i wykonywania praw własności, z korzyścią dla wszystkich interesariuszy:

- Uwzględniamy czynniki ESG w analizie inwestycji i w procesach decyzyjnych.
- Aktywnie rozważamy wykorzystanie naszych praw głosu.
- Rozpoczynamy dialog w celu rozwiązania problemów związanych z ESG i zachęcamy do wprowadzenia pozytywnych zmian.
- Opowiadamy się za polityką i prawodawstwem, które wspiera zrównoważony rozwój i prawa akcjonariuszy.
- Możemy w ostateczności zastosować restrykcje inwestycyjne.
- Identyfikujemy i bierzemy pod rozwagę zrównoważone możliwości inwestycyjne.
- Nasze działania RI (odpowiedzialnego inwestowania) są przejrzyste.

AEGON TU na ŻYCIE SA – źródło: (aegon.pl, b.d.)

Dwa pliki pdf:

- Kodeks Postępowania (26 stron).
- Deklaracja zasad inwestycyjnych związanych ze zrównoważonym rozwojem (1 strona).

„Aegon zobowiązuje się do przestrzegania wysokich standardów etycznych. Nasz Kodeks Postępowania uosabia nasze wartości i dotyczy wszystkich pracowników firmy Aegon na całym świecie. Określa obowiązkowy zbiór zasad, którymi powinni się oni kierować w ramach wykonywania obowiązków zawodowych. Pracownicy Aegon zobowiązani są przestrzegać wszystkich obowiązujących przepisów prawa i regulacji, jak również kierować się etyką biznesową przy podejmowaniu decyzji, z myślą o długofalowych interesach wszystkich interesariuszy Aegon”.

Kodeks Postępowania (zakres regulacji)

Spółka i ład korporacyjny:

1. Przestrzeganie przepisów prawa i regulacji.
2. Dokumentowanie operacji finansowych.
3. Informacje wewnętrzne i *insider dealing*.
4. Przekazywanie informacji w imieniu Aegon.

Prowadzenie działalności biznesowej:

1. Sprawiedliwe traktowanie naszych interesariuszy.
2. Dostarczanie przejrzystych produktów i usług.
3. Współpraca z kontrahentami.
4. Poufność i prawa majątkowe osób trzecich.
5. Zapobieganie przekupstwom i korupcji.
6. Unikanie konfliktu interesów.
7. Unikanie nieuczciwych praktyk.
8. Przeciwdziałanie praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu.
9. Przestrzeganie sankcji międzynarodowych.

Miejsce pracy:

1. Zapobieganie dyskryminacji oraz niewłaściwym zachowaniom.
2. Ochrona danych osobowych.
3. Właściwe wykorzystanie majątku i wyposażenia Aegon.
4. Współpraca w realizacji kontroli zewnętrznych i wewnętrznych.
5. Zgłaszanie przypadków bezprawnego lub nieetycznego zachowania.

Odpowiedzialność społeczna:

1. Działalność społeczna.
2. Odpowiedzialne inwestowanie.
3. Wspieranie i ochrona praw człowieka.

ALLIANZ ŻYCIE POLSKA SA – źródło: (allianz.pl (b), b.d.)

Jedna strona internetowa „Zrównoważony rozwój”.

- Oświadczenie w związku z artykułem 3: Przejrzystość strategii dotyczących ryzyka dla zrównoważonego rozwoju.
- Oświadczenie w związku z artykułem 4: Przejrzystość w zakresie niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju na poziomie podmiotu.
- Oświadczenie w związku z artykułem 5: Przejrzystość polityk wynagrodzeń w związku z wprowadzaniem do działalności ryzyk dla zrównoważonego rozwoju.

„Strategia dotycząca wprowadzania do działalności ryzyk dla zrównoważonego rozwoju w procesie podejmowania decyzji inwestycyjnych: Przez „ryzyka dla zrównoważonego rozwoju” rozumiemy sytuacje lub warunki środowiskowe, które – jeżeli wystąpią – mogłyby mieć, rzeczywisty lub potencjalny, istotny negatywny wpływ na wartość inwestycji dokonywanych przez TU Allianz Życie Polska SA w imieniu klientów. Przykładami ryzyk dla zrównoważonego rozwoju są: zmiany klimatu, kwestie społeczne, prawa człowieka, korupcja, niewłaściwe traktowanie pracowników przez przedsiębiorstwa, w których akcje czy obligacje inwestują klienci TU Allianz Życie Polska SA za pośrednictwem produktów inwestycyjnych dostarczonych przez TU Allianz Życie Polska SA”.

CA ŻYCIE TU SA – źródło: (ca-ubezpieczenia.pl, b.d.)

Jeden plik pdf:

- Informacja SFRD (1 strona).

„CA Życie TU SA, będące częścią międzynarodowej Grupy CA („Credit Agricole Group”), chce przyczynić się do odpowiedzialnego i zrównoważonego rozwoju poprzez sprzedaż produktów z elementem inwestycyjnym wspierających gospodarkę w sposób zrównoważony, a także oferowanie swoich produktów ubezpieczeniowych w zakresie ochrony życia i zdrowia zgodnie z najwyższymi standardami etycznymi. Produkty związane z czynnikami CSR/ESG – środowiskowymi, społecznymi, zarządczymi (*environmental, social, governance*) – oferowane są jako produkty ubezpieczeniowe z elementem inwestycyjnym i stanowią istotny element portfela CA Życie TU SA”.

CARDIF POLSKA SA – źródło: (cardif.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa (brak plików).

„Zgodnie z podjętym przez Grupę BNP Paribas w Polsce zobowiązaniem o wspieraniu Celów Zrównoważonego Rozwoju działania firmy wpisują się zarówno w filary odpowiedzialności: w miejscu pracy, społecznej i wobec środowiska naturalnego, jak również w realizację planu naprawy świata przyjętego w 2015 r. przez wszystkie kraje członkowskie ONZ”.

Informacje na stronie dotyczą takich elementów, jak:

- Odpowiedzialność w miejscu pracy.
- Odpowiedzialności społeczna.
- Odpowiedzialność wobec środowiska.

COMPENSA TU na ŻYCIE SA Vienna Insurance Group – źródło: (compensa.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa, trzy oświadczenia (brak plików).

- Przejrzystość strategii dotyczących ryzyka dla zrównoważonego rozwoju.
- Przejrzystość w zakresie niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju.
- Przejrzystość polityk wynagrodzeń w związku z wprowadzaniem do działalności ryzyk dla zrównoważonego rozwoju.

„W ramach inwestycji własnych Compensa TU na Życie SA Vienna Insurance Group, jako część Grupy kapitałowej VIG, przyjęła i stosuje Politykę zarządzania aktywami, która nakłada na poszczególne spółki Grupy VIG obowiązek przyjęcia Strategii Inwestycji i Ryzyka. Jej częścią jest Strategia ESG, która określa kryteria dotyczące limitów bezpośrednich inwestycji w papiery wartościowe m.in. w zakresie dwóch sektorów uznanych za wrażliwe: sektor zbrojeniowy oraz sektor węgla energetycznego, które stanowią ograniczenie ryzyka zrównoważonego rozwoju”.

ERGO HESTIA SA – źródło: (ergohestia.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa z ośmioma podstronami (19 plików pdf):

- Inicjatywy i zobowiązania.
- Członkostwo w organizacjach.
- Etyka w biznesie.
- Dla interesariuszy.
- Dla społeczeństwa.
- Dla środowiska.
- Sponsoring.
- Raporty i publikacje.

„ERGO Hestia została partnerem «Kampanii 17 Celów 2019: Wspólne Działania», której Patronat Honorowy sprawuje Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii. Celem kampanii jest zachęcenie firm do realizacji jak największej liczby pomy-

słów i inicjatyw w kwestii Agendy 2030 ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju. W ramach kampanii, we współpracy z Głównym Urzędem Statystycznym, został opracowany Barometr Wpływu. Jest to narzędzie pozwalające wyliczyć wkład firmy w realizację Agendy 2030, które powstało jako efekt szerokich konsultacji eksperckich, również z ERGO Hestią”.

Raport Zrównoważonego Rozwoju 2020 zawiera (59 stron)

ROZDZIAŁ 1. O nas

- 1.1 Kim jesteśmy, наша strategia i plany na przyszłość.
- 1.2 Kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności.
- 1.3 Etyka i zarządzanie ryzykami.
- 1.4 Nasi interesariusze i ważne dla nich tematy.
- 1.5 Jesteśmy z Wami już 30 lat!
- 1.6 Poznaj nasz wpływ na polską gospodarkę w 2020 r.

ROZDZIAŁ 2. Klienci i partnerzy biznesowi w centrum naszych starań

- 2.1 Sprawdź z kim i dla kogo współpracujemy.
- 2.2 Praktyczne wsparcie agentów, czyli co nas wyróżnia.
- 2.3 Działamy zawsze z myślą o naszych klientach.
- 2.4 Innowacje: robotyzacja i automatyzacja.

ROZDZIAŁ 3. Odpowiedzialny pracodawca

- 3.1 Nasze miejsce pracy.
- 3.2 Kim są Hestianie?
- 3.3 Rozwój pracowników i budowanie marki pracodawcy.
- 3.4 Bezpieczeństwo w czasach pandemii.
- 3.5 Wyniki zarządzania miejscem pracy.

ROZDZIAŁ 4. Klimat i środowisko

- 4.1 Nasze podejście do klimatu i środowiska.
- 4.2 Działania dla klimatu i środowiska.
- 4.3 Emisje i poziom zużycia zasobów naturalnych.
- 4.4 Wyniki polityki środowiskowej.

ROZDZIAŁ 5. Nasze zaangażowanie społeczne

- 5.1 Nasze podejście do zaangażowania społecznego.
- 5.2 Kultura: Artystyczna Podróż Hestii oraz Nagroda Znak i Hestii im. księdza Józefa Tischnera.
- 5.3 Fundacja Integralia.
- 5.4 Centrum Pomocy Osobom Poszkodowanym.
- 5.5 Pomoc dla medyków podczas pandemii.
- 5.6 Hestyjne Centrum Wolontariatu.
- 5.7 Wyniki programów społecznych.

EUROPA SA – źródło: (tueuropa.pl (a), b.d.)

Jedna strona internetowa poświęcona odpowiedzialności społecznej.

„Za nieodłączny element swojej obecności na rynku uznajemy Społeczną Odpowiedzialność Biznesu (CSR). Prowadzenie uczciwego i transparentnego biznesu w poszanowaniu otoczenia to podstawa sukcesu firmy w długim okresie. Dzięki podejmowanym działaniom chcemy zostawić dla przyszłych pokoleń trwałą ślad swojej obecności”.

Zakres działań w ramach ESG

Zaufanie i etyka w biznesie:

- Zaufanie i etyka w biznesie.
- Klient w centrum uwagi.
- Odpowiedzialne zarządzanie ryzykiem.
- Postępowanie w sposób odpowiedzialny i etyczny.

Relacje z partnerami:

- Partnerskie relacje z kontrahentami.
- Szkolenia i warsztaty.

Relacje z otoczeniem:

- Pomoc lokalnej społeczności oparta na wolontariacie pracowniczym.
- Podnoszenie efektywności pracy.

Dbłość o zasoby naturalne:

- Dbłość o zasoby naturalne.
- Ekologia.

Jedna strona internetowa poświęcona SFDR.

„Grupa Talanx, do której należy Spółka, podpisała zobowiązania, takie jak Zasady Odpowiedzialnego Inwestowania (PRI) oraz Zasady Zrównoważonego Ubezpieczenia (PSI), co obliguje do uwzględniania w politykach i wytycznych grupy całej gamy czynników środowiskowych, społecznych i zarządczych w procesie podejmowania decyzji inwestycyjnych.

- Przejrzystość strategii dotyczących ryzyka dla zrównoważonego rozwoju.
- Przejrzystość w zakresie niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju na poziomie podmiotu.
- Przejrzystość polityk wynagrodzeń w związku z wprowadzeniem do działalności ryzyk dla zrównoważonego rozwoju”.

GENERALI ŻYCIE TU SA – źródło: (generali.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa.

- Nasza odpowiedzialność.
- Podstawowe wartości i prawa człowieka.

- Praca i życie prywatne.
- Zaangażowanie społeczne.
- Środowisko.
- Raportowanie.

Przekierowanie na stronę całej grupy (informacje w j. angielskim) – raporty w plikach pdf

„Spółki należące do Generali Polska są częścią Grupy Generali. Są to firmy odpowiedzialne, świadome swojej roli w społeczeństwie. Podejmują one odpowiednie działania w wymiarze ekonomicznym, zaangażowania społecznego oraz ekologicznym. Generali Polska dąży do osiągnięcia dobrych długoterminowych wyników finansowych oraz do zmiany środowiska i społeczeństwa, w którym działa, na lepsze. Wspiera darowiznami wiele projektów i partnerstw oraz prowadzi ciągły dialog z interesariuszami, tj. klientami, pracownikami, akcjonariuszami i inwestorami, dostawcami, instytucjami i organizacjami lokalnymi. Zaangażowanie w zrównoważony rozwój jest istotną podstawą strategii korporacyjnej Grupy Generali 2021”.

Dwa pliki pdf:

- Informacje dotyczące sposobu traktowania kwestii zrównoważonego rozwoju w Generali Polska (5 stron).
- Informacja dotycząca sposobu zapewnienia spójności polityk wynagrodzeń ze strategią zarządzania ryzykami dla zrównoważonego rozwoju (1 strona).

INTER-ŻYCIE POLSKA SA – źródło: (interpolska.pl, b.d.)

Jeden plik pdf (1 strona).

Informacja Towarzystwa Ubezpieczeń INTER-ŻYCIE Polska SA opublikowana w związku z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27.11.2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (SFDR):

- Przejrzystość strategii dotyczących ryzyka dla zrównoważonego rozwoju.
- Przejrzystość w zakresie niekorzystnych skutków dla zrównoważonego rozwoju na poziomie podmiotu.
- Przejrzystość polityk wynagrodzeń w związku z wprowadzeniem do działalności ryzyk dla zrównoważonego rozwoju.

NATIONALE-NEDERLANDEN TUnŻ SA (tak jak>NNLIFE TUnŻiR SA)

OPEN LIFE TU ŻYCIE SA – źródło: (openlife.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa – Odpowiedzialność społeczna to sposób na prowadzenie biznesu

- Działania proklienckie.
- Tworzenie przyjaznego i inspirującego środowiska pracy.
- Partnerskie relacje z kontrahentami.

- Działania charytatywne na rzecz społeczności lokalnej.
- Wspieranie przedsiębiorczości.
- Działania ekologiczne.

„Uważamy, że społeczna odpowiedzialność biznesu powinna stanowić integralną część sposobu funkcjonowania Firmy. W każdym obszarze naszej działalności staramy się postępować odpowiedzialnie i etycznie, uwzględniając potrzeby naszych interesariuszy – naszych Klientów, Partnerów biznesowych, Współpracowników i społeczności lokalnej. Nie zapominamy również o środowisku naturalnym, które jest naszym wspólnym dobrem”.

PKO ŻYCIE TU SA – źródło: (pkoubezpieczenia.pl, b.d.)

Brak informacji na stronie.

Brak plików.

POCZTOWE TUŃ SA – źródło: (pocztowenazycie.pl, b.d.)

Brak informacji na stronie.

Brak plików.

SALTUS TU ŻYCIE SA – źródło: (saltus.pl (b), b.d.)

Brak informacji na stronie.

Brak plików.

SANTANDER ALLIANZ TU na ŻYCIE SA – źródło: (santander.allianz.pl, b.d.)

Dwa pliki pdf:

Zasady Dobrych Praktyk Ubezpieczeniowych (4 strony).

„Zakłady ubezpieczeń jako instytucje szczególnego społecznego zaufania prowadzą działalność zgodnie z przepisami prawa, z poszanowaniem Zasad Dobrych Praktyk Ubezpieczeniowych, najwyższych standardów rynkowych. Zakłady ubezpieczeń nie nadużywają przysługujących im praw, wykonując je z najlepszymi intencjami”.

Zasady Dobrych Praktyk Ubezpieczeniowych obejmują:

- Postępowanie zakładów ubezpieczeń w relacjach z klientami.
- Postępowanie zakładów ubezpieczeń w relacjach z mediami.
- Postępowanie zakładów ubezpieczeń w publicznym obrocie papierami wartościowymi.
- Wzajemne relacje zakładów ubezpieczeń.

Oświadczenie SFDR.

SIGNAL IDUNA ŻYCIE POLSKA TU SA – źródło: (signal-iduna.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa – We take care.

„Spółki SIGNAL IDUNA uwzględniają w swoich decyzjach inwestycyjnych kwestie środowiskowe (*Environmental*), społeczną odpowiedzialność (*Social Responsibility*) oraz ład korporacyjny (*Corporate Governance*).

Jednocześnie realizują wymogi związane z powyższymi inwestycjami, lokując swoje środki w bankach oraz towarzystwach funduszy inwestycyjnych, które mają opracowaną i wdrożoną strategię w obszarze ESG, w tym dotyczące ryzyka zrównoważonego rozwoju. Strategia kontrahentów, z którymi współpracują Spółki, pozwala na kompleksową i okresową analizę zarówno ich działalności, jak i portfeli inwestycyjnych (dostępność informacji).

Ponadto do procesu inwestycyjnego Spółek została włączona analiza pozafinansowa oparta na czynnikach ESG. Analiza jakościowa obejmuje ocenę emitentów papierów wartościowych pod kątem ich oddziaływania na środowisko i społeczeństwo, a także przyjętych zasad ładu korporacyjnego. W ocenie uwzględnione są wyłączenia stosowane przez Grupę SIGNAL IDUNA w zakresie ESG (takie jak inwestycje związane z produkcją broni lub powiązane z pracą dzieci czy też łamaniem praw człowieka).

Spółki SIGNAL IDUNA uwzględniają w polityce wynagrodzeń ryzyko związane ze zrównoważonym rozwojem w zakresie, w jakim struktura wynagrodzeń nie sprzyja żadnemu szczególnemu apetytowi na ryzyko w odniesieniu do ryzyka zrównoważonego rozwoju”.

UNIQA TU na ŻYCIE SA – źródło: (uniqa.pl (b), b.d.)

Jedna strona internetowa.

Informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju w sektorze usług finansowych są udostępniane przez UNIQA Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie w związku z wymogami określonymi na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (SFDR).

Jeden plik pdf (w dwóch wersjach językowych: oryginał w j. niemieckim, tłumaczenie na j. polski):

- Sprawozdanie na temat informacji niefinansowych (58 stron).

Pięć filarów strategii zrównoważonego rozwoju:

- Ukierunkowanie polityki inwestycyjnej zgodnie z kryteriami ESG.
- Uwzględnienie koncepcji ESG w polityce produktowej oraz stworzenie odpowiednich korzyści produktowych.
- Wzorowe zarządzanie przedsiębiorstwem w zgodzie z naszymi celami ekologicznymi i społecznymi.
- Przejrzysta sprawozdawczość i gotowość do poddania się zewnętrznej ocenie.
- Zarządzanie interesariuszami: uznawanie celów społecznych i wspólne dążenie do ich realizacji.

UNUM ŻYCIE TUIR SA – źródło: (unum.pl)

Jedna strona internetowa – CSR.

„W naszej codziennej pracy chronimy klientów i pomagamy im wtedy, kiedy najbardziej tego potrzebują. Taką misję mogą realizować wyjątkowi ludzie, pełni empatii

i wrażliwości na potrzeby drugiego człowieka. Zarówno w Polsce, jak i w innych spółkach Grupy Unum pracownicy i współpracownicy angażują się, by bezinteresownie wspierać lokalne społeczności. Corocznie Grupa Unum przeznaczają na cele charytatywne ponad 12 milionów USD, a wszyscy pracownicy, jako wolontariusze, przepracowują na rzecz potrzebujących blisko 77 000 godzin”.

Jeden plik pdf (3 strony):

- Informacja opublikowana w związku z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych

VIENNA LIFE TU na ŻYCIE SA Vienna Insurance Group – źródło: (viennialife.pl (a), b.d.; viennialife.pl (b), b.d.)

Dwie strony internetowe.

- Zrównoważony rozwój:

„Strategia zrównoważonego rozwoju jest obszarem spójnych działań dla wszystkich spółek Vienna Insurance Group i opiera się na realizacji celów CSR we wszystkich pięciu obszarach:

- CSR w biznesie.
- Klienci.
- Pracownicy.
- Społeczność lokalna
- Środowisko”.

- Praca na rzecz lokalnej społeczności:

„W ramach wolontariatu pracowniczego współpracujemy z Powiślańską Fundacją Społeczną – organizacją, która wspiera w codziennych czynnościach rodziny z trudną sytuacją materialną i życiową oraz pomaga w wychowywaniu ich dzieci”.

PZU ŻYCIE SA – źródło: (pzu.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa (przekierowanie na stronę grupy) – Zrównoważony rozwój.

„Rozwój w równowadze – Strategia ESG na lata 2021-2024.

Odpowiedzialna organizacja budująca bezpieczną i zrównoważoną przyszłość.

Zarządzamy biznesem w sposób odpowiedzialny. Budujemy wartość Grupy PZU zgodnie z zadaniami zrównoważonego rozwoju, racjonalnie korzystamy z zasobów i uwzględniamy potrzeby społeczne”.

Trzy podstrony – Odpowiedzialność środowiskowa:

- Ubezpieczenia.
- Inwestycje.
- Działalność operacyjna.

Dwie podstrony – Odpowiedzialność społeczna:

- Bezpieczeństwo.
- Styl życia.

Dwie podstrony – Odpowiedzialna organizacja:

- Pracodawca.
- Partnerstwo.

Pięć plików pdf:

Sprawozdanie dotyczące informacji niefinansowych Grupy Kapitałowej PZU i PZU SA (124 strony).

Ujawnienia SFDR PZU SA (4 strony).

Polityka praw człowieka (2 strony).

Polityka środowiskowa (2 strony).

Polityka zrównoważonego inwestowania (11 stron).

WARTA SA – źródło: (warta.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa (przekierowanie na stronę grupy) – Zrównoważony rozwój.

„Odpowiedzialnie z myślą o przyszłości.

Dla Warty najważniejszy jest człowiek – nasi pracownicy, partnerzy biznesowi, Klienci i każda osoba, na którą wpływ ma nasza działalność. Naszym głównym zadaniem jest nieść pomoc Klientom w ich codziennych, nieprzewidywalnych sytuacjach. Równolegle jednak patrzymy odpowiedzialnie w przyszłość, z troską podchodząc do rozwoju naszej firmy, gospodarki oraz społeczeństwa. Prowadząc naszą działalność myślimy bowiem o jej długofalowym wpływie na ludzi i ich otoczenie. Dlatego też działając na rzecz rozwoju naszej firmy pamiętamy także o etycznym wymiarze nasze oferty, relacjach z Klientami i partnerami biznesowymi opartymi na zaufaniu i rozsądnym wykorzystywaniu zasobów oraz rozwoju naszych pracowników i współpracowników”.

Podjęcie do zrównoważonego rozwoju grupa rozwija w oparciu o cztery filary (4 podstrony):

- Compliance i transparentność.
- Inwestycje i produkty ubezpieczeniowe.
- Pracownicy i środowisko pracy.
- Codzienna działalność i etyczna współpraca.

Jeden plik pdf – Informacje nt. ryzyk dla zrównoważonego rozwoju otrzymane od Towarzystw Funduszy Inwestycyjnych w zakresie zarządzanych przez nie funduszy inwestycyjnych.

POLSKI GAZ TUW na ŻYCIE – źródło: (polskigaztuw.pl (b), b.d.)

Jeden plik pdf – Oświadczenie na podstawie Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania

informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (2 strony).

REJENT-LIFE – źródło: (rejentlife.com.pl, b.d.)

Brak informacji na stronie.

Brak plików.

Dział II

ALLIANZ POLSKA SA – źródło: (www.allianz.pl (a), b.d.)

Jedna strona internetowa: „Działalność Allianz na rzecz społeczeństwa”.

Sześć podstron:

Doceniamy różnorodność.

Wiem, czym oddycham.

To dla mnie ważne.

Dbamy o naszą planetę.

Wolontariat w Allianz.

Reagujemy na bieżące wydarzenia.

„Allianz Polska, jak i cała Grupa Allianz, od wielu lat współpracuje i wspiera lokalne społeczności. Dbamy, aby nasz biznes prowadzony był w sposób odpowiedzialny, a naszą społeczną odpowiedzialność biznesu (CSR) demonstrujemy poprzez liczne projekty i programy, działając na rzecz społeczeństwa. Zachęcamy też naszych klientów i pracowników oraz partnerów biznesowych do udziału w akcjach charytatywnych oraz dbania o dobro społeczności, w których żyją.

Wszystkie działania dobroczynne Allianz w Polsce i na świecie mają na celu wsparcie naszego globalnego partnera – Stowarzyszenia SOS Wioski Dziecięce, które pomaga opuszczonym i osieroconym dzieciom na całym świecie”.

COMPENSA TU SA Vienna Insurance Group – źródło: (www.compensa.pl, b.d.)

Tak jak dla działu I (COMPENSA TU na ŻYCIE SA) – choć informacje o zrównoważonym rozwoju odnoszą się do Compensy Życie.

CREDIT AGRICOLE TU SA – źródło: (www.credit-agricole.pl, b.d.)

Brak informacji o zrównoważonym rozwoju dla działalności ubezpieczeniowej.

Są podane informacje dla banku.

Jedna strona internetowa „Ekologiczne i społeczne zaangażowanie Credit Agricole”.

„Sens istnienia Grupy Credit Agricole (riason d’etre) brzmi: «Codziennie działamy na rzecz klientów i społeczeństwa». W Credit Agricole Bank Polska rozumiemy to jako wezwanie do stałego poszukiwania korzyści dla klientów, społeczności oraz dla całej naszej planety.

Nie ulega żadnym wątpliwości, że funkcjonowanie firmy niesie ze sobą określone skutki dla osób korzystających z jej usług, a także dla jej pracowników, partnerów biznesowych, społeczności lokalnych i środowiska naturalnego. Nikt inny poza nami nie jest w stanie tak kształtować wpływu naszej firmy na otoczenie, aby był on pozytywny, a nie negatywny. Dlatego tak ważna jest świadomość tego oddziaływania i świadome, odpowiedzialne zarządzanie”.

Dwa pliki pdf:

- Raport 2020 – na rzecz Klientów i Społeczeństwa Raport Odpowiedzialnego Biznesu 2020 Credit Agricole Bank Polska SA (48 stron).
- Broszura – Ekologiczne Zaangażowanie Crédit Agricole w Polsce (9 stron).

ERGO HESTIA SA

Tak jak dział I.

EULER HERMES SA

Tak jak Allianz SA.

EUROPA SA

Tak jak dział I.

GENERALI TU SA

Tak jak dział I.

INTER POLSKA SA

Tak jak dział I, ale brakuje raportu dla działu II.

INTERRISK TU SA Vienna Insurance Group – źródło: (interrisk.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa „Odpowiedzialny biznes”:

- Wspieramy krwiodawstwo.
- Zbieramy niepotrzebne ubrania.
- Biegamy charytatywnie.
- Dbamy o pszczoły.
- Paperless.

KUKE SA – źródło: (kuke.com.pl, b.d.)

Informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju znajdują się na stronie internetowej dotyczącej regulacji.

Cztery podstrony.

Siedem plików pdf, m.in.:

- Kodeks etyki Grupy KUKE (16 stron).
- Procedura środowiskowa KUKE SA przy ubezpieczaniu kontraktów eksportowych i kredytów eksportowych z okresem spłaty dwóch i więcej lat (3 strony).

„Czujemy i rozumiemy potrzebę przestrzegania standardów etycznych oraz jasnego określenia norm postępowania, zarówno w relacjach wewnętrznych w Grupie KUKI, jak i w kontaktach z otoczeniem. Jesteśmy świadomi, iż stosowanie się do zasad etyki korzystnie wpływa na naszą pracę niezależnie od zajmowanego stanowiska w organizacji. Niniejszy Kodeks etyki powstał, aby ułatwić nam dokonywanie właściwych wyborów poprzez wskazanie kluczowych wzorców i norm etycznych w naszej działalności zawodowej. Stanowi wyraz przekonania, że w codziennej pracy powinniśmy się odwoływać do przejrzystego, wspólnego oraz spójnego systemu wartości i zachowań. Dotyczy on nie tylko postaw naszych pracowników wobec samych siebie, ale również wobec partnerów biznesowych, którzy współpracują z nami, m.in. pośrednicy, konsultanci i podwykonawcy.

Nasze wartości to:

- Partnerstwo i współpraca.
- Profesjonalizm.
- Odpowiedzialność.
- Rozwój”.

LINK4 TU SA – źródło: (www.link4.pl, b.d.)

Brak strony.

Brak plików.

NATIONALE-NEDERLANDEN TU SA – źródło: (nn.pl, (a), b.d.)

Jeden plik „Kodeks postępowania 2022 Grupa NN” (17 stron).

„Pomagamy ludziom dbać o to, co dla nich jest najważniejsze. Aby to osiągnąć, opieramy swoją pracę na trzech fundamentalnych wartościach: trosce, przejrzystości, zaangażowaniu. Troska oznacza, że zachęcamy ludzi, by dawali z siebie to, co najlepsze. Szanujemy siebie nawzajem, a także świat, w którym żyjemy. Przejrzystość oznacza, że komunikujemy się w sposób proaktywny i szczerzy. Jesteśmy dostępni i otwarci. Angażujemy środki, działamy uczciwie i prowadzimy interesy z myślą o przyszłości. Wartości, które przedstawiliśmy w dokumencie zatytułowanym NN Statement of Living our Values, wyznaczają normy postępowania i stanowią drogowskaz w procesie podejmowania decyzji. Są też realizowane w naszej codziennej pracy”.

Kodeks zawiera następujące części:

- Jak współdziałamy.
- Jak postępujemy z informacjami i danymi.
- Jak postępujemy z konfliktem interesów, nadużyciami finansowymi, przestępczością finansową i gospodarczą oraz prawami ochrony konkurencji.
- Jak korzystamy z urządzeń oraz internetu.
- Jak zgłaszamy naruszenia.
- Jak postępujemy w sprawach naruszeń.
- Twoje pytania i raporty mają znaczenie.

PARTNER TUIR SA – źródło: (partnertuir.pl, b.d.)

Brak informacji.

PKO TU SA – źródło: (pkoubezpieczenia.pl, (b), b.d.)

Jedna strona internetowa „Bądź eko”.

„Pomóż nam dbać o środowisko. Zostaw swoje dane – zadzwonimy do Ciebie i potwierdzimy z Tobą zmianę formy korespondencji na elektroniczną”.

SANTANDER ALLIANZ TU SA

Tak jak dział I.

SIGNAL IDUNA POLSKA TU SA

Tak jak dział I.

UNIQA TU SA – źródło: (uniqa.pl (a), b.d.)

Jedna strona internetowa.

„Na podstawie art. 49b, ust. 11 Ustawy o rachunkowości UNIQA Towarzystwo Ubezpieczeń SA oraz UNIQA Towarzystwo Ubezpieczeń na Życie SA jako jednostki zależne, nie sporządzają sprawozdania na temat informacji niefinansowych, ze względu na fakt sporządzenia przez jednostkę dominującą, mającą siedzibę na terytorium Europejskiego Obszaru Gospodarczego, sprawozdania grupy kapitałowej na temat informacji niefinansowych, które obejmuje jednostkę dominującą i jej jednostki zależne. Jednostką dominującą sporządzającą wskazane wyżej sprawozdanie jest spółka UNIQA Insurance Group AG z siedzibą w Wiedniu (Austria)”.

Jeden plik pdf (w dwóch wersjach językowych: oryginał w j. niemieckim, tłumaczenie na j. polski):

- Sprawozdanie na temat informacji niefinansowych (58 stron).
Pięć filarów strategii zrównoważonego rozwoju (dla całej grupy – tak jak dział I):
- Ukierunkowanie polityki inwestycyjnej zgodnie z kryteriami ESG.
- Uwzględnienie koncepcji ESG w polityce produktowej oraz stworzenie odpowiednich korzyści produktowych.
- Wzorowe zarządzanie przedsiębiorstwem w zgodzie z naszymi celami ekologicznymi i społecznymi.
- Przejrzysta sprawozdawczość i gotowość do poddania się zewnętrznej ocenie.
- Zarządzanie interesariuszami: uznawanie celów społecznych i wspólne dążenie do ich realizacji.

WARTA SA

Tak jak dział I – dla całej grupy.

WIENER TU SA Vienna Insurance Group – źródło: (wiener.pl, b.d.)

Informacje na głównej stronie internetowej.

„Nasze inicjatywy

Środowisko

Wierzymy, że każdy z nas ma realny wpływ na świat, w którym żyjemy. Dlatego nasi pracownicy dbają o środowisko, ograniczając zużycie wody i emisję CO₂. Nasze biura spełniają ekonormy, a nowe systemy ograniczają zużycie papieru. Realizujemy politykę wsparcia inwestycji w odnawialne źródła energii.

Różnorodność

Jesteśmy przekonani, że różnorodność wyrażona w równości, szacunku oraz tolerancji procentuje w relacjach biznesowych. Chcemy, aby każdy klient, pracownik i partner czuł się dobrze w naszej firmie.

Współodpowiedzialność

Bierzemy odpowiedzialność za życie społeczności, w których żyjemy. Wspieramy placówki opiekuńcze, przekazując środki ochrony osobistej i sprzęt specjalistyczny. Realizujemy akcje pomocy dla zwierząt. Z dumą patrzymy też na osiągnięcia młodych sportowców i artystów. Cieszymy się, że możemy im pomagać w codziennych wyzwaniach”.

ZDROWIE SA – źródło: (tuzdrowie.pl, b.d.)

Brak informacji.

Brak plików.

PZU SA

Tak jak dział I – cała grupa.

AGRO UBEZPIECZENIA TUW (poprzednio TUW POCZTOWE) – źródło: (agroubezpieczenia.pl, b.d.)

Brak informacji na stronie.

Brak plików.

CUPRUM – źródło: (tuw-cuprum.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa „Etyka i Antykorupcja”.

Trzy pliki pdf:

- Kodeks Etyki Grupy Kapitałowej KGHM Polska Miedź SA (27 stron).
- Polityka Antykorupcyjna Grupy Kapitałowej KGHM (1 strona).
- Klauzula Antykorupcyjna (2 strony).

„Strategia CSR realizowana przez KGHM Polska Miedź SA uwzględnia całokształt społecznych, etycznych i środowiskowych aspektów w działalności biznesowej firmy oraz pełną odpowiedzialność i przejrzystość w zarządzaniu relacjami z interesariuszami, m.in. z pracownikami, klientami, akcjonariuszami, dostawcami i społecznościami lokalnymi. Strategia została przygotowana w oparciu o najlepsze praktyki rynkowe oraz standardy, m.in. o normę ISO 26000 dotyczącą odpowiedzialności społecznej i środowiskowej; wytyczne Międzynarodowej Rady ds. Metali i Górni-

ctwa (International Council on Mining and Metals – ICMM) oraz zasady UN Global Compact – inicjatywę ONZ”.

POLSKI GAZ T UW – źródło: (polskigazt uw.pl (a), b.d.)

Brak informacji.

Brak plików.

SALTUS T UW – źródło: (.bsbox.pl, b.d.; saltus.pl (a), b.d.)

Jeden plik pdf „Kodeks etyki pracowników SALTUS T UW” (7 stron).

„Towarzystwo, działając na polskim rynku i świadcząc najwyższej jakości usługi, opiera swoją działalność na wartościach, które swe odzwierciedlenie znajdują w niniejszym Kodeksie.

Wartościami, którymi Towarzystwo kieruje się w swojej bieżącej działalności (credo), są:

- 1) uczciwość,
- 2) odpowiedzialność,
- 3) solidność,
- 4) trwałość relacji,
- 5) nieustanny rozwój;
- 6) ciągła innowacja”.

T UW – źródło: (t uw.pl, b.d.)

Jedna strona internetowa „Polityka środowiskowa”.

„Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych „T UW”, realizujące idee wzajemności ubezpieczeniowej, kieruje się dbałością o dobro wspólne swoich członków i klientów, jakim jest środowisko naturalne. Pragnie być uczestnikiem sektora ekonomii społecznej stosującym najlepsze praktyki środowiskowe poprzez równorzędne z ideą wzajemności ubezpieczeniowej promowanie pozytywnej kultury środowiskowej, niosącej korzyści dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych „T UW” do realizacji swojej misji rozwoju ekonomii społecznej włącza zadanie dbałości o środowisko naturalne poprzez wprowadzanie rozwiązań proekologicznych w swojej działalności oraz promowanie wśród swoich członków i kontrahentów społecznej odpowiedzialności za środowisko naturalne.

Celami Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych „T UW” w zakresie realizacji polityki środowiskowej są stałe ocenianie i nadzorowanie tych aspektów swojej działalności, które mają wpływ na środowisko”.

TUZ T UW – źródło: (tuz.pl/, b.d.)

Brak informacji.

Brak plików.

POLSKI ZAKŁAD UBEZPIECZEŃ WZAJEMNYCH – źródło: (tuwpzuw.pl, b.d.)

Tak jak grupa PZU.

4.4

Badanie empiryczne - podsumowanie

Po wykonaniu badania zauważono, że część informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju jest publikowana dla grupy, a nie dla jednostkowych zakładów ubezpieczeń. Dlatego też dokonano podziału badanych podmiotów na:

- 1) 9 grup,
- 2) 15 zakładów ubezpieczeń w dziale I,
- 3) 17 zakładów ubezpieczeń w dziale II,

Razem jest to zatem 41 podmiotów.

Przy ocenie zakresu, dostępności oraz przejrzystości informacji wyodrębniono cztery poziomy:

- 1) niski (brak informacji, informacje niedostępne),
- 2) minimalny (prezentowane informacje wynikają tylko z wymogów regulacyjnych, dostępne są tylko te, które muszą być publikowane),
- 3) dobry (prezentowane informacje nie wynikają tylko z wymogów regulacyjnych, publikowane są również dodatkowe informacje w formie treści na stronie lub plików, są dostępne),
- 4) bardzo dobry (zakres prezentowanych informacji jest bardzo szeroki, publikowany jest raport dotyczący zrównoważonego rozwoju, wszystkie informacje są dostępne, czytelne i sporządzone w przejrzysty sposób).

Tabela 4.2. Poziomy zakresu, dostępności oraz przejrzystości informacji dla zbadanych zakładów ubezpieczeń

Grupy	Poziom				Liczba stron internetowych, w plikach, w przybliżeniu
	niski	minimalny	dobry	bardzo dobry	
1	2	3	4	5	6
COMPENSA		X			1
ERGO HESTIA				X	60
ALLIANZ POLSKA			X		7
EUROPA			X		2
GENERALI				X	170 (raport w j. angielskim)
SANTANDER ALLIANZ			X		5
SIGNAL IDUNA POLSKA			X		1
PZU				X	150
WARTA				X	150 (raport w j. niemieckim)

1	2	3	4	5	6
Dział I					
NNLIFE TU _n ŻIR SA			X		13
AEGON TU na ŻYCIE SA			X		27
CA ŻYCIE TU SA		X			1
CARDIF POLSKA SA		X			1
INTER-ŻYCIE POLSKA SA		X			1
NATIONALE-NEDERLANDEN TU _n Ż SA			X		13
OPEN LIFE TU ŻYCIE SA			X		1
PKO ŻYCIE TU SA	X				
POCZTOWE TU _n Ż SA	X				
SALTUS TU ŻYCIE SA	X				
UNIQA TU na ŻYCIE SA				X	60
UNUM ŻYCIE TU _i R SA			X		4
VIENNA LIFE TU na ŻYCIE SA Vienna Insurance Group			X		2
POLSKI GAZ TUW na ŻYCIE		X			1
REJENT-LIFE	X				
Dział II					
CREDIT AGRICOLE TU SA				X	60 (raport dla banku)
INTER POLSKA SA	X				
INTERRISK TU SA Vienna Insurance Group			X		
KUKE SA			X		23
LINK4 TU SA	X				
NATIONALE-NEDERLANDEN TU SA			X		17
PARTNER TU _i R SA	X				
PKO TU SA		X			1
UNIQA TU SA				X	60
WIENER TU SA Vienna Insurance Group			X		1
ZDROWIE SA	X				
AGRO UBEZPIECZENIA TUW (poprzednio TUW POCZTOWE)	X				
CUPRUM			X		30
POLSKI GAZ TUW	X				
SALTUS TUW			X		7
TUW		X			1
TUZ TUW	X				

Źródło: opracowanie własne.

Dodatkowe uwagi do badania:

- Część zakładów ubezpieczeń publikuje informacje o zrównoważonym rozwoju z poziomu grupy (wtedy zazwyczaj następuje przekierowanie ze strony danego zakładu ubezpieczeń na stronę grupy i informacje są prezentowane dla całej grupy) – w takiej sytuacji podmioty te zostały zakwalifikowane jako „Grupy”.
- Jeśli informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju były prezentowane osobno dla zakładów ubezpieczeń z działu I i osobno dla działu II, to mimo że podmioty te są członkami jednej grupy, zostały zakwalifikowane osobno, odpowiednio do „Działu I” lub „Działu II”.
- Liczba stron została podana łącznie dla stron i podstron internetowych oraz stron w plikach. Jeśli były publikowane raporty, liczba stron jest podana w przybliżeniu.
- Do sporządzania raportu w przypadku grup jest zobowiązana spółka dominująca, jednak w badaniu oceniane była dostępność tego raportu na stronie internetowej, jak również język, w którym jest on publikowany.
- Liczba stron nie była wyznacznikiem poziomu zakresu, przejrzystości i dostępności informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju. Jest to dodatkowy czynnik, który został uwzględniony w wynikach badania, ale nie ma wpływu na poziom.

Dodatkowo w lipcu 2023 r. zweryfikowano zmiany i przebadano te same podmioty jeszcze raz, otrzymując wyniki, które zostały zaprezentowane w tab. 4.3 (zmiany wytłuszczone).

Tabela 4.3. Poziomy zakresu, dostępności oraz przejrzystości informacji dla zbadanych zakładów ubezpieczeń (weryfikacja badania: lipiec 2023 r.)

Grupy	Poziom				Liczba stron (internetowych, w plikach, w przybliżeniu)
	niski	minimalny	dobry	bardzo dobry	
1	2	3	4	5	6
COMPENSA				X	159 (raport)
ERGO HESTIA				X	raport zaprezentowany nie w formie jednego pliku, ale na wielu stronach i podstronach
ALLIANZ POLSKA			X		7
EUROPA			X		2
GENERALI				X	170 (raport w j. angielskim)
SANTANDER ALLIANZ				X	raport grupy na stronie banku w formie prezentowania informacji na podstronach
SIGNAL IDUNA POLSKA			X		1
PZU				X	138
WARTA				X	125 (raport w j. niemieckim)

Dział I					
NNLIFE TU _n ŻIR SA			X		13
AEGON TU na ŻYCIE SA			X		27
CA ŻYCIE TU SA		X			1
CARDIF POLSKA SA		X			3
INTER-ŻYCIE POLSKA SA		X			3
NATIONALE- -NEDERLANDEN TU _n Ż SA			X		13
OPEN LIFE TU ŻYCIE SA			X		1
PKO ŻYCIE TU SA	X				
POCZTOWE TU _n Ż SA	X				
SALTUS TU ŻYCIE SA	X				
UNIQA TU na ŻYCIE SA				X	25
UNUM ŻYCIE TU _i R SA		X			1
VIENNA LIFE TU na ŻYCIE SA Vienna Insurance Group		X			2
POLSKI GAZ TUW na ŻYCIE		X			1
REJENT-LIFE	X				
Dział II					
CREDIT AGRICOLE TU SA				X	88 (raport dla grupy w j. francuskim)
INTER POLSKA SA	X				
INTERRISK TU SA Vienna Insurance Group			X		1
KUKE SA			X		23
LINK4 TU SA	X				
NATIONALE- -NEDERLANDEN TU SA		X			1
PARTNER TU _i R SA	X				
PKO TU SA	X				
UNIQA TU SA				X	25
WIENER TU SA Vienna Insurance Group			X		1
ZDROWIE SA	X				
AGRO UBEZPIECZENIA TUW (poprzednio TUW POCZTOWE)	X				
CUPRUM			X		30
POLSKI GAZ TUW	X				
SALTUS TUW			X		7
TUW		X			1
TUZ TUW	X				

Źródło: opracowanie własne.

W wyniku przeprowadzonej weryfikacji, mającej na celu sprawdzenie istotnych zmian w zakresie i dostępności informacji publikowanych przez zakłady ubezpieczeń, stwierdzono, że w przypadku 12 podmiotów nastąpiły zmiany. W szczególności w przypadku jednej z grup zakres informacji znacznie się poszerzył. Zauważono również spadek objętości raportów.

4.5

Badanie empiryczne – wnioski

W tabeli 4.4 przedstawiono podsumowanie przeprowadzonego badania, wskazując liczbę podmiotów, które zostały zakwalifikowane do poszczególnych poziomów zakresu, dostępność oraz przejrzystość publikowania przez zakłady ubezpieczeń informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju. Wyniki badania zostały zaprezentowane dla podstawowego okresu badania (wrzesień – listopad 2022 r.), a następnie dla lipca 2023 r.

Tabela 4.4. Wyniki badania – podsumowanie

Wyszczególnienie	Poziom niski		Poziom minimalny		Poziom dobry		Poziom bardzo dobry	
	IX-XI 2022	VII 2023	IX-XI 2022	VII 2023	IX-XI 2022	VII 2023	IX-XI 2022	VII 2023
Liczba podmiotów – całość	11	12	7	8	16	12	7	9
Liczba podmiotów – grupy	0	0	1	0	4	3	4	6
Liczba podmiotów – dział I	4	4	4	6	6	4	1	1
Liczba podmiotów – dział II	7	8	2	2	6	5	2	2

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki dla podstawowego badania z okresu wrzesień – listopad 2022 r. wskazują, że największa liczba podmiotów, tj. 16 z 41, znalazła się w grupie o dobrym poziomie prezentowania informacji. Niestety dość duża liczba podmiotów znajduje się w grupie z niskim poziomem. Jednak można zauważyć, że aż cztery z tych siedmiu podmiotów, które mają bardzo dobry poziom prezentowania informacji, to grupy, a zaledwie jeden to zakład ubezpieczeń z działu I i dwa z działu II.

Po wykonaniu badania sformułowano następujące wnioski:

1. Najlepiej prezentowane są informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju przez grupy, w skład których wchodzi zazwyczaj zakłady ubezpieczeń obu działów, jak i inne instytucje finansowe. W takiej sytuacji trudno zatem jednoznacznie przypisać prezentowane informacje do konkretnego podmiotu wchodzącego w skład grupy. Polityka w zakresie zrównoważonego rozwoju jest ściśle związana ze strategią całej grupy.

2. Za pozytywne zjawisko można uznać to, że dość duża liczba podmiotów prezentuje informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju na poziomie dobrym. Ponieważ jest to stosunkowo nowe wyzwanie dla ubezpieczycieli, bardzo dobrze rokuje to na przyszłość, gdyż można domniemywać, że proces ten będzie się rozwijał i w następnych latach zakłady ubezpieczeń ulepszą sposób i zakres prezentowanych informacji.

3. Niepokoić może dość duża liczba zakładów ubezpieczeń działu II, których poziom prezentowania informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju jest niski. Jednak należy zwrócić uwagę, że podmioty te to przede wszystkim towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, których cel działalności jest inny niż ten, który wyznacza kierunek działalności spółek akcyjnych. Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych prowadzą nieco inną politykę, w szczególności w stosunku do interesariuszy, i nie mają takiej potrzeby prezentowania informacji jak spółki akcyjne, dlatego też nie stanowi to dla nich tak istotnego elementu działalności.

4. Istnieje duża rozpiętość i zróżnicowanie w poziomie prezentowania informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju. Są zakłady ubezpieczeń, które w ogóle nie publikują tego typu informacji bądź informacje te są niedostępne. Są jednak również takie podmioty, które informacje tego typu publikują w bardzo szerokim zakresie. Często są one prezentowane w postaci rozbudowanych raportów, przygotowanych w formie, która jest bardzo przejrzysta i czytelna dla odbiorców.

5. Po przeanalizowaniu zakresu i treści tych danych można zauważyć, że najczęściej informacje związane ze zrównoważonym rozwojem dotyczą kwestii klimatycznych, ekologicznych i środowiskowych, rzadziej pojawiają się te informacje, które są związane z przestrzeganiem praw człowieka i dyskryminacją.

6. Można zauważyć, że dla większości podmiotów rynku ubezpieczeniowego kwestie dotyczące zrównoważonego rozwoju mają znaczenie, gdyż uwzględniane są one w ich strategii działania oraz wyznaczonej misji.

W wyniku weryfikacji badania i sprawdzenia, czy nastąpiły zmiany, po blisko pół roku ustalono, że:

1. Na każdym poziomie nastąpiła zmiana w liczbie podmiotów.
2. Zmiany te wykazały spadek liczby podmiotów z poziomu dobrego oraz wzrost na poziomie bardzo dobrym.

Przedstawione wnioski pozwalają na potwierdzenie hipotezy, że współczesne uwarunkowania rynkowe związane z rolą zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce, w dużej mierze wynikające z pojawiających się regulacji wymagających od ubezpieczycieli publikowania informacji z tego zakresu, wpływają na kształtowanie ich wizerunku jako instytucji zaufania publicznego. Niewątpliwie można zauważyć, że ubezpieczyciele zaczęli publikować informacje dotyczące zrównoważonego rozwoju. Jednak ich zakres i dostępność są bardzo zróżnicowane i proces ten wymaga jeszcze udoskonalenia.

Inną kwestią jest natomiast, w jaki sposób działania te przekładają się na wizerunek zakładów ubezpieczeń. Bez wątplenia wpływają one na kształtowanie wizerunku ubezpieczycieli i wpływ ten jest pozytywny. Jednak stwierdzenie, na ile on jest duży i czy oddziałuje na decyzje klientów (np. przy wyborze ubezpieczenia), wymaga dodatkowych badań, które pozwalałyby ocenić tę skalę.

Tematyka zrównoważonego rozwoju oraz gospodarki, której funkcjonowanie jest uwarunkowane jego założeniami, jest stosunkowo nowa i wciąż wpływa na zmianę polityki w zakresie publikowania informacji przez instytucje finansowe, w tym zakłady ubezpieczeń. Obszar ten będzie na pewno ewoluował oraz stanowił dość duże wyzwanie dla ubezpieczycieli w najbliższych latach.

Zakończenie

Celem niniejszej pracy była ocena wyzwań, jakie niesie implementacja zasad zrównoważonego finansowania dla branży ubezpieczeniowej oraz weryfikacja dostępności i przejrzystości informacji niefinansowych publikowanych przez krajowych ubezpieczycieli. Cel ten został osiągnięty, ponieważ:

- przedstawiono ideę i cele zrównoważonego rozwoju oraz osadzono je w szerszym kontekście etycznym,
- zbadano postawy potencjalnych autorów i odbiorców raportów niefinansowych wobec zawartości tych raportów oraz wobec celów zrównoważonego rozwoju,
- wskazano, jaką rolę odgrywają zakłady ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce,
- przeanalizowano regulacje dotyczące ujawniania informacji niefinansowych dla zakładów ubezpieczeń,
- przedstawiono wyniki badania mającego na celu ocenę zakresu, przejrzystości oraz dostępności informacji publikowanych przez zakłady ubezpieczeń w Polsce.

Problematyka dotycząca zrównoważonego rozwoju jest jednym z najpopularniejszych tematów współczesnej gospodarki. Obszar ten jest niezwykle zróżnicowany i nie do końca jeszcze uregulowany, co będzie stanowić na pewno w najbliższym czasie olbrzymie wyzwanie zarówno dla naukowców, jak i dla praktyków. Zrównoważony rozwój może również zrewolucjonizować podejście do wielu zagadnień ekonomicznych dotyczących zarządzania podmiotami czy polityki informacyjnej.

W tym kontekście, na podstawie badań przeprowadzonych przez autorki niniejszej monografii, można wskazać kierunki dalszych badań. Należy do nich zaliczyć przede wszystkim badania o charakterze normatywnym, polegające na wypracowaniu wytycznych i wskazówek dotyczących zmiany uregulowań tak, by zwiększyć przejrzystość raportów niefinansowych, a także zaufanie wobec ich treści grup interesariuszy, którzy będą potencjalnymi odbiorcami tych raportów.

Literatura

- aegon.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.aegon.pl/O-firmie/zasady-ladu-korporacyjnego/>
- Agguado-Correa, F., Vega-Jimenez, J. J., Lopez-Jimenez, J. M., Padilla-Garrido, N. i Rabdan-Martin, I. (2023). Evaluation of Non-Financial Information and its Contribution to Advancing the Sustainable Development Goals within the Spanish Banking Sector. *European Research on Management and Business Economics*, 29(1).
- agroubezpieczenia.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.agroubezpieczenia.pl/>
- Aleksandrowicz, J. (1979). *Sumienie ekologiczne*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Allen, F. i Babus, A. (2009). Networks in Finance. W: P. R. Kleindorfer, Y. (Jerry) R. Wind, R. E. Gunther, *The Network Challenge: Strategy, Profit, and Risk in an Interlinked World*. Prentice Hall Professional.
- allianz.pl. (a) (b.d.). Pobrano z https://www.allianz.pl/pl_PL/dla-ciebie/o-allianz/dzialalnosc-spoeczna.html
- allianz.pl.(b) (b.d.). Pobrano z https://www.allianz.pl/pl_PL/dla-ciebie/o-allianz/tu-allianz-zycie.htm-#zrownowazono-rozwoj
- Attfield, R. (1983). *The Ethics of Environmental Concern*. Oxford: Blackwell.
- Bauer, K., Chmielowiec-Lewczuk, M., Lament, M. i Spigarska, E. (2021). *Wielowymiarowość informacji finansowych i niefinansowych w zakładach ubezpieczeń*. Katowice: Wydawnictwo IUS PUBLICUM.
- Bauer, K., Hońko, S., Orzeszko, T. i Szadziewska, A. (2020). *Informacje finansowe i niefinansowe w ocenie działalności banku*. Katowice: Wydawnictwo IUS PUBLICUM.
- Baxter, W. F. (1974). *People or Penguins: The Case of Optima Pollution*. New York: Columbia University Press.
- Berbeka, J. (1999). Nowe tendencje w zachowaniach konsumentów. *Marketing i Rynek*, 1(17).
- Bonenberg, M. (1992). *Etyka środowiskowa. Założenia i kierunki*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, Instytut Filozofii, Zakład Etyki.
- Bosse, D. A., Phillips, R. A. i Harrison, J. S. (2009). Stakeholders, Reciprocity, and Firm Performance. *Strategic Management Journal*, (30), 447-456.
- bsbox.pl. (b.d.). Pobrano z https://cdn. /files/saltus/MWU7MDA_/a9ad84463d0877cfb-9f08268a5b70003_documents-8d05a428-baa7-45e5-8358-287e24846611.pdf
- Bywalec, C., i Rudnicki, L. (2002). *Konsumpcja*. Warszawa: PWE.
- Caiyu, L. (2022a). *Second Cloned Arctic Wolf Born, Proving Cloning Tech to be Effective in Recovery of Endangered Species*. Pobrano z <https://www.globaltimes.cn/page/202209/1276366.shtml>
- Caiyu, L. (2022b). *World's 1st Cloned Wild Arctic Wolf Makes Debut, Pioneering Conservation of Endangered Wildlife through Cloning Tech*. Pobrano z <https://www.globaltimes.cn/page/202209/1275594.shtml>
- Cannon, T. (1994). *Corporate Responsibility*. London: Pitman.
- cardif.pl. (b.d.). Pobrano z <https://cardif.pl/onas/csr>
- ca-ubezpieczenia.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.ca-ubezpieczenia.pl/pl/o-firmie/ca-zycie-towarzystwo-ubezpieczen-s.a>
- compensa.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.compensa.pl/zrownowazone-finanse/>
- credit-agricole.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.credit-agricole.pl/mniejplastiku/ekologiczne-zaangazowanie-credit-agricole>

- Cynk, K., (2016). Wartość świata przyrody w opinii młodych mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 19, 3(75).
- Czarnecki, P. (2008). *Dylematy etyczne współczesności*. Warszawa: Difin.
- Czarniawska, B. (2008). Accounting and Gender across Times and Places: An Excursion into Fiction. *Accounting, Organizations and Society*, 33(1), 33-47. Pobrano z <https://doi.org/10.1016/j.aos.2006.09.006>
- Czarniawska, B. i Sevón, G. (2008). The Thin End of the Wedge: Foreign Women Professors as Double Strangers in Academia. *Gender, Work & Organization*, 15(3), 235-287.
- Davis, N. A. (2002). Deontologia współczesna. W: P. Singer (red.), *Przewodnik po etyce*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- deloitte.com. (b.d.). Pobrano z https://www2.deloitte.com/pl/pl/industries/financial-services/ubezpieczenia.html?icid=top_ubezpieczenia
- Devall, G. i Sessions, G. (1994). *Ekologia głęboka*. Warszawa: Wydawnictwo Pusty Obłok.
- Donaldson, T. i Preston, L. E. (1995). The Stakeholder Theory of the Corporation: Concepts, Evidence, and Implications. *Academy of Management Review*, 20(1), 65-91. Pobrano z <https://doi.org/10.5465/amr.1995.9503271992>
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2014/95/UE z dnia 22 października 2014 r. zmieniająca dyrektywę 2013/34/UE w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy (Dz. Urz. UE L 330 z 15.11.2014 r.)
- Elliot, E. (2002). Etyka ekologiczna W: P. Singer (red.), *Przewodnik po etyce*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Encyklika *Laudato Si* Ojca Świętego Franciszka Poświęcona Trosce o Wspólny Dom. (2015). Pobrano z https://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html
- ergohestia.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.ergohestia.pl/zrównowazony-rozwoj/>
- Filek, J., i Kwarciański, T. (2013). Etyka pożytku – utylitaryzm. W: W. Gasparski (red.), *Biznes, etyka, odpowiedzialność*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Freeman, R. E., Harrison, J. S., Wicks, A. C., Parmar, B. L., i de Colle S. (2010). *Stakeholder Theory. The State of The Art*. Cambridge: Cambridge University Press.
- generali.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.generali.pl/o-firmie>
- Glabiszewski, W. (2005). *Konkurencyjność działających w Polsce zakładów ubezpieczeń majątkowych w procesie integracji Polski z Unią Europejską*. Toruń: TNOiK Dom Organizatora.
- Goodin, R. E. (2002). Użyteczność i dobro. W: P. Singer (red.), *Przewodnik po etyce*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Goodpaster, K. (1978). On Being Morally Considerable. *Journal of Philosophy*, 75, 308-325.
- gov.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/zrównowazone-finansowanie>
- Grzesica, J. (1993). *Ochrona środowiska naturalnego człowieka*. Katowice: Wydawnictwo św. Jacka.
- Gumińska, M. (1984). Etyka ekologiczna – etyką życia. W: A. Delorme (red.), *Ochrona środowiska człowieka. Humanistyczne widzenie świata*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Harrison, J. S. i Freeman, R. E. (2015). Stakeholder Theory as an Ethical Approach to Effective Management: Applying the Theory to Multiple Contexts. *Review of Business Management*, 17(55), 858-869.
- High-Level Expert Group on Sustainable Finance (HLEG). (2016). Pobrano z https://finance.ec.europa.eu/publications/high-level-expert-group-sustainable-finance-hleg_en
- Hoang, T. H., Thanh, L. P. i Nguyen, T. P. (2023). Does Country Sustainability Improve Firm ESG Reporting Transparency? The Moderating Role of Firm Industry and CSR Engagement. *Economic Modelling*, 125.
- Hull, Z. (2006). Ekofilozofia i środowisko przyrodnicze. *Diametros*, 9.
- insuranceeurope.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.insuranceeurope.eu/statistics>
- interpolska.pl. (b.d.). Pobrano z <https://interpolska.pl/grupa-inter/sprawozdania/>

- interrisk.pl. (b.d.). Pobrano z <https://interrisk.pl/odpowiedzialny-biznes/>
- Jabłoński, A. (2010). Zrównoważony rozwój a zrównoważony biznes w budowie wartości przedsiębiorstw odpowiedzialnych społecznie. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie*, 2, 15-30. Pobrano z https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/Zarządzanie_zeszyt/Zarz_2_2010_podzielone/Jablonki_A.pdf
- Janowicz-Lomott, M., Spigarska, E., Dąbrowski, I. i Łyskawa, K. (2020). *Finanse ubezpieczeń*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Jastrzębska-Smolaga, H. (2000). *W kierunku trwałej konsumpcji: dylematy, zagrożenia, szanse*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kabalski, P. (2022). Gender Accounting Stereotypes in the Highly Feminised Accounting Profession. The Case of Poland. *Theoretical Journal of Accounting*, 46(1), 157-184. Pobrano z <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.7993>
- Kabalski, P. i Sz wajcar, J. (2015). Feminizacja studiów w zakresie rachunkowości w Polsce – przyczyny i skutki. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 81(137), 85-106. Pobrano z <https://doi.org/10.5604/16414381.1155233>
- Kinnan, C. i Townsend, R. (2012). Kinship and Financial Networks, Formal Financial Access, and Risk Reduction. *American Economic Review*, 102(3).
- KNF. (a)(b.d.). Pobrano z https://www.knf.gov.pl/dla_rynku/Finansowanie_zrownowazonego_rozwoju/zrownowazony_rozwoju
- KNF. (b) (b.d.). Pobrano z https://www.knf.gov.pl/podmioty/Podmioty_rynku_ubezpieczeniowego
- Komorowski, J. (2012). *Cele przedsiębiorstwa a rozwój gospodarczy. Ujęcie behawioralne*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Banku Centralnego, Europejskiego Komitetu Regionów. Plan działania: finansowanie zrównoważonego wzrostu gospodarczego (z 8.03.2018 r.). Pobrano z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0097> (a)
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Banku Centralnego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów oraz Europejskiego Banku Inwestycyjnego: Działanie na rzecz stabilności, wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, COM (2012) 299 final (z 30.5.2012 r.) (b)
- kuke.com.pl. (b.d.). Pobrano z <https://kuke.com.pl/regulacje>
- Lemkowska, M. (2020). Funkcje ubezpieczeń gospodarczych a zrównoważony rozwój. *Wiadomości Ubezpieczeniowe*, 2(2020/1), 45-78. Pobrano z <https://doi.org/10.33995/wu2020.2.3>
- Leopold, A. (1970). *A Sand County Almanac, with Essays on Conservation from Round River*. New York.
- Lew, G., Nieplowicz, M., Ossowski, M. i Zackiewicz-Brunke, D. (2021). *Zrównoważona karta wyników w praktyce polskich przedsiębiorstw i instytucji*. Katowice: Wydawnictwo IUS PUBLICUM.
- link4.pl (b.d.) Pobrano z <https://www.link4.pl/>
- Liszewski, D. (1998). Etyka środowiska i jej dylematy. *Studia Philosophiae Christianae*, 34(1).
- MacIntyre, A. (2013). *Krótką historia etyki. Historia moralności od czasów Homera do XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Marek-Bieniasz, A. (2014). Zaranie, rozwój oraz perspektywy etyki środowiskowej – wybrane zagadnienia. *Studia Ecologiae et Bioethicae UKSW*, 12(2014)1, 59-71.
- Marshall, A. (1993). Ethics and the Extraterrestrial Environment. *Journal of Applied Philosophy*, 10(2).
- McNamara, R. (1976). Summary Proceedings, Annual Meeting of the World Bank/IFC/IDA.
- McNamara, R. (1978). *World Bank, World Development Report*. New York.
- Midgley, M. (2002). Pochodzenie etyki. W: P. Singer (red.), *Przewodnik po etyce*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Ministerstwo Finansów. (b.d.). Pobrano z: https://mf-arch2.mf.gov.pl/web/bip/ministerstwo-finansow/dla-mediow/informacje-prasowe/-/asset_publisher/6PxF/content/zrownowazone

- finansowanie-wzmacnia-gospodarke?redirect=https%3A%2F%2Fmf.gov.pl%2Fweb%2Fbip%2Fministerstwo-finansow%2Fdla-mediow%2Finformacje-prasowe%3Fp_id%3D101_INSTANCE_6Px%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1%26p_r_p_564233524_tag%3Dobligacje%26_101_INSTANCE_6Px%26changeViewTo%3Dabstracts
- Misztal, A. (2018). Zrównoważony rozwój polskich przedsiębiorstw – ewaluacja. *Handel Wewnętrzny*, 2(373), 27-40.
- Misztal, A. (2019). Zrównoważony rozwój przedsiębiorstw a stopień rozwoju społeczno-gospodarczego. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, 174, 33-45. Pobrano z <https://doi.org/10.33119/sip.2019.174.2>
- Misztal, A. (2020). Podatki środowiskowe a zrównoważony rozwój polskich przedsiębiorstw transportowych. *Gospodarka Materiałowa i Logistyka*, 2020(1), 32-40. Pobrano z <https://doi.org/10.33226/1231-2037.2020.1.5>
- Mitchell, R. K., Agle, B. R. i Wood, D. J. (1997). Toward a Theory of Stakeholder Identification and Saliency: Defining the Principle of Who and What Really Counts. *Academy of Management Review*, 22(4), 853-886. Pobrano z <https://doi.org/10.5465/AMR.1997.9711022105>
- Mullins, L. J. (2007). *Management and Organizational Behavior*. New York: Prentice Hall.
- muniche.com. (b.d.). Pobrano z <https://www.muniche.com/en/risks/climate-change-a-challenge-for-humanity.html>.
- Neale, A. (2015). Zrównoważona konsumpcja. Źródła koncepcji i jej zastosowania. *Prace Geograficzne*, 141, 141-158. Pobrano z <https://doi.org/10.4467/20833113PG.15.014.4066>
- nn.pl. (a)(b.d.). Pobrano z <https://www.nn.pl/dam/dokumenty/kodeks-postepowania/kodeks-postepowania-nn-2022.pdf.html>
- nn.pl (b)(b.d.) Pobrano z <https://www.nn.pl/o-nationale-nederlanden/towarzystwo-ubezpieczen-na-zycie-sa.html>
- Norton, B. (1988). *Why Preserve Natural Variety?*, Princeton: Princeton University Press.
- Nowak, M. (2019). Koncepcja rachunkowości dla interesariuszy. Perspektywa studentów rachunkowości. W: J. Dyczkowska (red.), *Tendencje rozwojowe i wyzwania w obszarze współczesnej rachunkowości i sprawozdawczości*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Nowak, M. (2020). Pomiar gospodarczy dla interesariuszy. Ku integracji wymiarów ekonomicznego i etycznego. W: E. Rutkowska-Tomaszewska, W. Kwaśnicki (red.), *Ekonomia jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia. Aktualne trendy i pożądanymi zmiany*. Warszawa: Difin.
- Nowak, M. i Maruszewska, E. (2022). The Joint Effect of Stakeholder and Incentive on the Acceptance of Budgetary Slack. Observed Differences in Hierarchy of Needs Indicated by Polish Management Accountants. *Financial Sciences*, 27(1).
- openlife.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.openlife.pl/o-nas/odpowiedzialnosc-spoleczna/partnertuir.pl>
- partnertuir.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.partnertuir.pl/pkoubezpieczenia.pl>
- pkoubezpieczenia.pl. (a)(b.d.). Pobrano z <http://www.pkoubezpieczenia.pl/>
- pkoubezpieczenia.pl. (b)(b.d.). Pobrano z <https://pkoubezpieczenia.pl/badz-eko>
- pocztowenazycie.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.pocztowenazycie.pl/piu.org.pl>
- piu.org.pl. (b.d.). Pobrano z <https://piu.org.pl/wp-content/uploads/2021/03/Raport-roczny-PIU-2019.pdf>
- PIU, Statystyki. (2021). Pobrano 26 października 2022 z <https://piu.org.pl/raport-roczny-piu/polskigaztuw.pl>
- polskigaztuw.pl. (a) (b.d.). Pobrano z https://polskigaztuw.pl/a_pgtuw_onas/?tab=o-nas
- polskigaztuw.pl. (b) (b.d.). Pobrano z https://polskigaztuw.pl/wp-content/uploads/2021/03/SFDR_informacja-.pdf
- Probućka, D. (1999). *Utylitaryzm*. Częstochowa: Wydawnictwo WSP.
- Purnell, L. S. i Freeman, R. E. (2012). Stakeholder Theory, Fact / Value Dichotomy , and the Normative Core: How Wall Street Stops the Ethics Conversation. *Journal of Business Ethics*, (109).

- pzu.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.pzu.pl/grupa-pzu/zrownowazony-rozwoj>
- Rachocka, J. (2003). Dekonsumpcja, domocentryzm, ekologizacja życia – nowe tendencje konsumpcji w rozwiniętych gospodarkach rynkowych. W: T. Bernat (red.), *Problemy globalizacji gospodarki*. Szczecin: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.
- Radbruch, G. (2009). *Filozofia prawa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- rejentlife.com.pl. (b.d.). Pobrano z <https://rejentlife.com.pl/>
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/2088 z dnia 27 listopada 2019 r. w sprawie ujawniania informacji związanych ze zrównoważonym rozwojem w sektorze usług finansowych (Dz. Urz. UE L 317 z 9.12.2019 r.)
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniającego rozporządzenie (UE) 2019/2088 (Dz. Urz. UE L 198 z 22.6.2020 r.)
- Rutkowska, M. i Kozyra, P. (2007). Problemy zrównoważonego rozwoju a ubezpieczenia ekologiczne. *Folia Universitatis Agriculturae Stetinensis. Oeconomica*, (49).
- Sadowska, B. (2019). *Rachunkowość podmiotów gospodarki komunalnej z perspektywy ekonomii zrównoważonego rozwoju. Pomiar – ewidencja – raportowanie*. Warszawa: CeDeWu.
- Sagrario Floro, M. i Ray, D. (1997). Vertical Links Between Formal and Informal Financial Institutions. *Review of Development Economics*, 1(1).
- saltus.pl (a)(b.d.) Pobrano z https://saltus.pl/o-nas/saltus_tuw/
- saltus.pl. (b)(b.d.). Pobrano z https://saltus.pl/o-nas/saltus_tu_zycie_sa/
- santander.allianz.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.santander.allianz.pl/o-nas/>
- signal-iduna.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.signal-iduna.pl/o-nas/we-take-care/>
- Singer, P. (2003). *Etyka praktyczna*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Szadziewska, A., Majchrzak, I., Remlein, M. i Szychta, A. (2021). *Rachunkowość zarządcza a zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa*. Katowice: Wydawnictwo IUS PUBLICUM.
- Szlachetna Paczka. (2021). *Raport o biedzie. Bieda – portret własny*. Pobrano z <https://www.szlachetnapaczka.pl/raport-o-biedzie/>
- Sztangret, I. (2016). Zrównoważony rozwój przez zarządzanie wiedzą w ekosystemie interesariuszy na przykładzie przedsiębiorstwa usług komunalnych. *Studia i Prace WNEiZ US*, 44(2). doi: 10.18276/sip.2016.43/2-29
- Szyszkowa, M. (1998), *Filozofia w Europie*. Białystok: Temida 2.
- Taxonomy: Final Report of the Technical Expert Group on Sustainable Finance (marzec, 2020). Pobrano z https://finance.ec.europa.eu/system/files/2020-03/200309-sustainable-finance-teg-final-report-taxonomy_en.pdf
- Taylor, P. (1986). *Respect for Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Tomasso, di C. i Mazzuca, M. (2023). The Stock Price of European Insurance Companies: What is the Role of ESG Factors? *Finance Research Letters*, 56.
- tueuropa.pl. (a)(b.d.). Pobrano z <https://tueuropa.pl/odpowiedzialnosc-spoeczna.html>
- tueuropa.pl. (b)(b.d.) Pobrano z <https://tueuropa.pl/sfdr>
- tuw.pl. (b.d.). Pobrano z <https://tuw.pl/polityka-srodowiskowa/>
- tuw-cuprum.pl. (b.d.) .Pobrano z <https://tuw-cuprum.pl/o-firmie>
- tuwpzuw.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.tuwpzuw.pl/o-nas.html>
- tuz.pl. (b.d.). Pobrano z <https://tuz.pl/o-tuz/>
- tuzdrowie.pl. (b.d.). Pobrano z <https://tuzdrowie.pl/o-nas/o-nas/>
- Tyburski, W. (1996). *Etyka środowiskowa a paradygmat antropocentryzmu*. W: W. Tyburski (red.), *Ekofilozofia i bioetyka*. VI Polski Zjazd Filozoficzny, Toruń.
- unglobalcompact.org. (b.d.). Pobrano z <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>
- uniqa.pl. (a)(b.d.). Pobrano z <https://www.uniqa.pl/o-nas/spolki-uniqa-w-polsce/uniqa-towarzystwo-ubezpieczen-sa/>

- uniqa.pl. (b)(b.d.). Pobrano z <https://www.uniqa.pl/o-nas/spolki-uniqa-w-polsce/uniqa-towarzystwo-ubezpieczen-na-zycie-sa/>
- United Nations. (a) (b.d.). Pobrano z: <https://sdgs.un.org/goals>
- United Nations. (b) (b.d.). Pobrano z: https://www.un.org/waterforlifedecade/water_and_sustainable_development.shtml
- unum.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.unum.pl/o-firmie/>
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r. Nr 62, poz. 627)
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2019.351)
- Velte, P. (2023). Determinants and Financial Consequences of Environmental Performance and Reporting: A Literature Review of European Archival Research. *Journal of Environmental Management*, 340.
- viennialife.pl. (a)(b.d.) Pobrano z <https://viennialife.pl/o-nas/odpowiedzialna-vienna-life/akcje-spoleczne>
- viennialife.pl. (b)(b.d.). Pobrano z <https://viennialife.pl/o-nas/zrownowazono-ry-rozwoj>
- warta.pl. (b.d.) Pobrano z <https://www.warta.pl/zrownowazono-ry-rozwoj/>
- wiener.pl. (b.d.). Pobrano z <https://www.wiener.pl/wiener?tab=wiener§ion=o-spolce>
- Wieteska-Rosiak, B. (2012). Społeczna odpowiedzialność zakładów ubezpieczeń. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica*, (274).
- Woleński, J. i Hartman, J. S. (2008). *Wiedza o etyce*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Wrzeński, P. (2020). The Impact of Sustainable Finance on Insurers' Activity. *Prawo Asekuracyjne*, 4(105), 78-94. Pobrano z <https://doi.org/10.5604/01.3001.0014.5667>
- Związek Banków Polskich. (b.d.). Zbiór podstawowych wskaźników ESG – opracowanie Związku Banków Polskich, Polskiej Izby Ubezpieczeń oraz Izby Zarządzającej Funduszami i Aktywami. Pobrano 23 czerwca 2021 z https://zbp.pl/getmedia/11012d08-18de-4b97-a44b-db8cb0761963/Zbior_podstawowych_wskaznikow_ESG_POPR_15-06-2021
- Zyznarska-Dworczak, B. (2019). *Rachunkowość zrównoważona w ujęciu kognitywno-teoretycznym*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego Poznaniu.

Spis rysunków

1.1. Schematyczne ujęcie idei zrównoważonego rozwoju prezentowanego w Ustawie Prawo ochrony środowiska.....	10
1.2. Najważniejsze spotkania i dokumenty międzynarodowe dotyczące zrównoważonego rozwoju.....	11
1.3. Warunkowanie realizacji celów dotyczących ludzi, społeczności i ekosystemów poprzez realizację celów związanych z wodą.....	13
1.4. Zasoby, ich pozyskiwanie i eksploatacja.....	14
1.5. Degradacja środowiska przez ludzkość.....	15
1.6. Poziom aksjologiczny a poziom deontologiczny – wartości i normy.....	23
1.7. Zawartość tematyczna encykliki Laudato Si w odniesieniu do poszczególnych rozdziałów	38
2.1. Schemat procedury badawczej przeprowadzonego badania jakościowego.....	49
2.2. Odniesienia do kategorii moralnych w wypowiedziach respondentów.....	57
2.3. Istota raportów społecznych i środowiskowych według respondentów.....	61
2.4. Raporty środowiskowe i społeczne jako komunikacja z interesariuszami.....	62
2.5. Grupy interesariuszy mogące czerpać pożytek informacyjny z raportów środowiskowych i społecznych według respondentów badania jakościowego.....	63
2.6. Preferowany status prawny raportów według respondentów badania jakościowego.....	65
3.1. Relacje między zakładami ubezpieczeń a innymi podmiotami w obszarze inwestycji.....	73
3.2. Relacje pośrednie między zakładami ubezpieczeń a innymi podmiotami w obszarze inwestycji.....	75
3.3. Kształtowanie zrównoważonego rozwoju przez ubezpieczycieli poprzez zarządzanie ryzykiem.....	79
3.4. Relacje między zakładem ubezpieczeń a innymi podmiotami w kontekście zrównoważonego rozwoju związane z obszarem underwritingu.....	82
3.5. Obszary zakładu ubezpieczeń związane ze zrównoważonym rozwojem oraz relacje między nimi.....	91
4.1. Udział poszczególnych państw w rynku europejskim według składki przypisanej brutto w roku 2020.....	93
4.2. Wysokość składki przypisanej brutto w Polsce w latach 2004-2020 (w mln euro).....	93
4.3. Liczba zakładów ubezpieczeń w Polsce w latach 2004-2020.....	93
4.4. Udział poszczególnych zakładów ubezpieczeń w rynku w dziale I w roku 2021 według składki przypisanej brutto.....	94
4.5. Udział poszczególnych zakładów ubezpieczeń w rynku w dziale II w roku 2021 według składki przypisanej brutto.....	95
4.6. Udział poszczególnych ubezpieczeń w rynku w roku 2021 według składki przypisanej brutto.....	96

Spis tabel

1.1. Cele zrównoważonego rozwoju określone przez Organizację Narodów Zjednoczonych	12
1.2. Konsumpcja zrównoważona jako typ dekonsumpcji	17
1.3. Obszary badawcze łączące teorię interesariuszy i praktykę rachunkowości	29
1.4. Rozważania i dociekania ekofilozoficzne.....	33
1.5. Typologia etyki środowiskowej	37
3.1. Proces działań związany ze zrównoważonymi inwestycjami w zakładzie ubezpieczeń.....	76
3.2. Macierz powiązań między obszarami zarządzania ryzykiem zakładu ubezpieczeń a obszarami zrównoważonego rozwoju.....	80
3.3. Definicja ról zakładów ubezpieczeń w zrównoważonej gospodarce.....	85
3.4. Wskaźniki zrównoważonego rozwoju dla zakładów ubezpieczeń.....	88
4.1. Wykaz zakładów ubezpieczeń biorących udział w badaniu.	98
4.2. Poziomy zakresu, dostępności oraz przejrzystości informacji dla zbadanych zakładów ubezpieczeń	117
4.3. Poziomy zakresu, dostępności oraz przejrzystości informacji dla zbadanych zakładów ubezpieczeń (weryfikacja badania: lipiec 2023).	119
4.4. Wyniki badania – podsumowanie.....	121

Insurance in a Sustainable Economy

Abstract

Sustainability is a concept that shapes contemporary economic reality. Financial institutions, which include insurance companies, play a special role in the economy and their activities are highly dependent on the requirements and regulations related to sustainable development.

The aim of this paper is to assess the challenges of implementing sustainability principles for the insurance sector and to verify the availability and transparency of non-financial information published by domestic insurers. The paper presents the idea of sustainable development in relation to state organisms and companies. It presents the broad ethical background of the idea of sustainable development in the context of general ethics, social ethics and ecological ethics, and ecophilosophy, thus presenting the often-overlooked moral context of the idea of sustainability. It also presents the most important sustainability-related regulations for insurance companies and discusses the role insurance companies play in a sustainable economy.

In addition, the paper presents qualitative research on the attitudes of potential authors and readers of non-financial reports towards the idea of sustainability and towards corporate social responsibility and environmental reporting.

The results of the second study, which aimed to assess the scope, transparency, and accessibility of information published by insurance companies operating in Poland, are also presented.

